

МАУП

Міжрегіональна
Академія управління
персоналом

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 12

**УКРАЇНСЬКА МОВА
І НАЦІЯ**

Хмельницький, 2019

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ
імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України
Приватного акціонерного товариства “Вищий навчальний заклад
“Міжрегіональна Академія управління персоналом”

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

УКРАЇНСЬКА МОВА І НАЦІЯ

Випуск 12

Хмельницький - 2019

УДК 811
ББК 81.2Укр
3 78

З 78 Українська мова і нація : зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. – Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту МАУП, 2019. – Вип. 12. – 142 с.

У збірнику наукових праць «Українська мова і нація» вміщено тези, статті науковців, в яких розкрито широке коло мовних проблем: цивілізаційно-культурний розвиток України в контексті сучасних глобалізаційних процесів; українська мова в сучасному інформаційному просторі; нормативно-правові документи щодо мовної політики в Україні на сучасному етапі; державна мовна політика в галузі освіти України; мовне середовище учнівської та студентської молоді: виклики сучасності та ін.

Адресовано широкому колу читачів, причетних до вивчення сучасної мовної ситуації в Україні: учням, здобувачам вищої освіти, аспірантам, викладачам, науковцям.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Білий Л. Г., кандидат педагогічних наук, доцент, директор Хмельницького інституту МАУП (головний редактор); **Парандій В. О.**, кандидат історичних наук, доцент, директор Хмельницького економіко-правового коледжу МАУП; **Блажевич О. І.**, викладач-методист української мови та літератури; **Діденко З. О.**, голова Хмельницького міського Товариства української мови імені Тараса Шевченка «Просвіта»; **Дубініна К. А.**, кандидат філологічних наук; **Кабачинська С. І.**, заслужений журналіст України; **Калинюк Н. В.**, кандидат філологічних наук; **Королєвська О. Д.**, викладач-методист української мови та літератури; **Костенко Д. В.**, викладач іноземної мови, доктор філософії в галузі державного управління; **Матвіюк К. І.**, голова Ради козацьких старійшин Хмельниччини, дисидент; **Мельник Р. М.**, кандидат філологічних наук, доцент; **Никитюк С. І.**, викладач іноземної мови; **Савчук Л. О.**, кандидат педагогічних наук, доцент; **Олійник В. В.**, кандидат педагогічних наук, доцент, викладач-методист української мови та літератури (відповідальна за випуск).

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Рева Л. Г., кандидат філологічних наук, член-кореспондент Академії наук вищої освіти України, член Національної Спілки краєзнавців України.

Петрушенко О. О., кандидат філологічних наук, доцент.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Хмельницького інституту Міжрегіональної академії управління персоналом
(протокол № 9 від 28 жовтня 2019 р.)

© Хмельницький інститут
Міжрегіональної Академії управління персоналом, 2019

ЗМІСТ

Білий Л. Г. МОВА ЯК ГЕНЕТИЧНИЙ КОД НАЦІЇ.....	6
Воляннюк А. В., Ковальова С. Г. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ.....	7
Грінь М. А., Комарова О. В. УСМІШКА В ТВОРЧОСТІ ОСТАПА ВИШНІ.....	10
Джуравець Н. І. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І ЦИВІЛІЗАЦІЙНО-КУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН УКРАЇНИ.....	15
Зубчук М. А. ОСТАП ВИШНЯ – МАЙСТЕР ІСКРИСТОГО ГУМОРУ.....	22
Королевська О. Д. ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ.....	25
Костенко Д. В. СТРУКТУРА І ЗМІСТ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ЗВО В УМОВАХ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	27
Кравчук Л. Д. ОСТАП ВИШНЯ – НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОДВИЖНИК, МИТЕЦЬ	40
Марушак О. ОСТАП ВИШНЯ. ПИСЬМЕННИК, НАРОДЖЕНИЙ У НЕВІДПОВІДНИЙ ЧАС.....	43

Никитюк С. І.

ФАКТОРИ ВИБОРУ УКРАЇНСЬКИХ СУЧАСНИХ ІМЕН..... 48

Олійник В. В.

МОВА ЯК ДУХОВНО-НАЦІОНАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН..... 51

Осатюк Н. А.

СТИЛІСТИЧНА ФУНКЦІЯ ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНОЇ
ЛЕКСИКИ В «МИСЛИВСЬКИХ УСМІШКАХ
ОСТАПА ВИШНІ»..... 54

Парандій В. О.

МОВА ЯК ЧИННИК ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ..... 61

Поморова Н. А.

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ СТИЛЬ ОСТАПА ВИШНІ..... 62

Рибчинська О. М.

ІВАН ОГІЄНКО – ДОСЛІДНИК
«СЛОВА О ПОЛКУ ІГОРЕВИМ»..... 66

Савчук Л. А.

ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВІ ПРОЦЕСИ У ПОСТАТІ ТОМА
СОЙЄРА (ЗА ТВОРОМ МАРКА ТВЕНА «ПРИГОДИ ТОМА
СОЙЄРА ТА ГЕКЛЬБЕРРІ ФІННА»)..... 69

Савчук М. М.

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ТОМА СОЙЄРА (ЗА ПОВІСТЮ МАРКА ТВЕНА
«ПРИГОДИ ТОМА СОЙЄРА»)..... 75

Сердунич Л. А.

КОД НАЦІЇ..... 84

Сердунич Л. А. МОВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ УЧНІВСЬКОЇ ТА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ПОВЕРНІМО РІДНЕ СЛОВО ІЗ ЗАБУТТЯ!.....	88
Сердунич Л. А. ПОДІЛЬСЬКА ГОВІРКА.....	98
Середюк О. В. ЛЕБЕДИНА ПІСНЯ ПИСЬМЕННИКА-ГУМОРИСТА.....	115
Соломюк В. В., Комарова О. В. НЕПЕРЕВЕРШЕНИЙ МАЙСТЕР ІСКРОМЕТНОГО ГУМОРУ...	122
Узун Т. Ю., Фоміна Л. Г. ПОСТАТЬ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В ДУХОВНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ.....	127
Червона О. І., Оріщина О. Г. УСМІШКА У ТВОРЧОСТІ ОСТАПА ВИШНІ.....	134
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	138

ПЕРЕДМОВА

*«... І доки бринітиме Рідная Мова
У творчім розвої та в силі,
Ростиме нам доля, трава мов шовкова,
Мов наші пісні орлокрилі!»
(І. Огієнко)*

З мови починається сама держава. У мові – важлива суть існування держави, її сила і могутність.

У системі державних пріоритетів мовна політика посідає чільне місце, оскільки її стратегічним завданням, поряд з гарантуванням мовних прав людини, є утвердження суспільної злагоди і політичної стабільності, забезпечення єдності держави і зміцнення української державності.

Мова – явище суспільне. Для кожного народу рідна мова найдорожча. Творячи свою духовну культуру, він великою мірою самовиражається в мові. Рідна мова допомагає відчувати місце своєї культури в загальнолюдській світовій культурі.

У народі побутує вислів: «Рідна мова – це характер народу». В ній відбито його національні звичаї, побут нахили. Мова – це ще й історія народу. Від найдавніших часів наші предки залишили в мові свої глибокі сліди. У мові відбивається і пам'ять народу, бо майбутнє виростає з минулого. Нам – українцям – потрібно плекати кожне слово рідної мови, передане нам у спадок від наших пращурів. Потрібно вивчати, розвивати, берегти свою мову, бо без неї народ перестає бути самостійним, незалежним і багатим.

Отже, ми повинні відроджувати рідну мову з розумом, повагою, відроджувати українську культуру, не поспіхом та законами, а серцем і бажанням людей.

Вашій увазі пропонуються наукові статті сучасних українських науковців, зокрема істориків, філологів, культурологів, юристів, психологів та ін., в яких розкриваються різні погляди на актуальні мовні проблеми.

Висловлюємо щиру вдячність усім небайдужим українцям, яких турбує доля сучасної української мови, і які прагнуть долучитися до її розвитку і сприяти її поширенню та процвітанню.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Л. Г. Білий,
*директор Хмельницького інституту МАУП,
кандидат педагогічних наук, доцент*

МОВА ЯК ГЕНЕТИЧНИЙ КОД НАЦІЇ

*«Поки живе мова, житиме й народ...»
(І. Огієнко)*

На сучасному етапі, коли в суспільно-політичному житті іде переоцінка морально-етичних цінностей, відроджується національна самосвідомість народу, знання рідної мови набуває особливого значення. Усі сфери суспільного життя охоплює мова. Освіта, наука, мистецтво, театр, побутова культура пов'язані з мовним вихованням, мовною політикою.

Мова є однією з найважливіших цеглинок у фундаменті кожної нації. Саме в ній відображено і зафіксовано найглибші витoki свідомості народу та його ментальність, закодовано народну мудрість і споконвічні знання.

Зазначимо, що українська мова в Україні призначена виконувати різноманітні функції, зокрема забезпечити консолідацію, єдність і вільний культурний розвиток українського народу, стояти на сторожі збереження його ідентичності та здорового духовного і ментального розвитку.

Мова є не лише засобом спілкування, а й своєрідним генетичним, визначальним чинником ідентифікації української нації. Незважаючи на складні умови тривалих періодів бездержавності української нації та її територіальної роз'єднаності, українська мова зберегла свою самодостатність і стала важливим чинником возз'єднання українських земель і відновлення соборної незалежності України.

Підкреслимо, що рідна мова є одним із найважливіших засобів формування патріотичних почуттів, гордості за свій народ, вона є виявом національної культури. Піклування про рідну мову, любов і повага до неї має бути в центрі уваги кожної нації.

Отже, кожен із нас повинен дбати про нашу національну мову як засіб творення національної духовності і національної культури, оскільки мова забезпечує вічність культури. Вона пов'язує культуру

етносу в один безперервний процес: від минулого через сучасне до майбутнього.

Список використаних джерел та літератури:

1. Мовні конфлікти і гармонізація суспільства : Матер. наук. конф. 28-29 травня 2001 року. – Київ : Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2002. – 222 с.

А. В. Воляннюк,

магістрант

Науковий керівник: С. Г. Ковальова,

кандидат юридичних наук, доцент

(м. Миколаїв)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ

Питання мовної політики є вкрай актуальним у наш час, деякі науковці вважають, що мова є певним ідентифікатором національної ідентичності народу, тобто лише наявність своєї мовної культури є ознакою незалежної та суверенної нації.

Проте це твердження можна розглядати по-різному, бо в світі є багато успішних країн та націй, які в силу певних обставин не мають своєї мови, а спілкуються на мові іншої країни, як правило країни сусіда, але при цьому мають дуже високий рівень патріотизму та національної ідеї.

Прикладами є Швейцарія, яка має 3 офіційних мови, серед яких французька, німецька та італійська, також Австрія, державною мовою якої виступає австрійський варіант німецької мови, напевно найбільш яскравим прикладом виступають США, які з початку свого створення спілкуються англійською мовою.

Якщо говорити про нашу державу та про мовне питання всередині країни, посилити увагу треба на нормативно-правових актах, які закріплюють та регулюють статус мов як державної або регіональної.

Систему актів, які регулюють питання мовної політики складають як джерела національного законодавства, так і ратифіковані норми міжнародного законодавства. Розпочати, на мою думку, треба з актів національного законодавства.

Найвищу роль серед ієрархії національних нормативних актів займає Конституція України. В 10 статті Конституції закріплюється офіційний статус української мови як державної, тобто мови, якій держава гарантує та забезпечує всебічний розвиток в усіх сферах життя.

Також в ч.2 ст.10 Конституції встановлюється порядок гарантування, вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України [1, ст. 10].

Державна мовна політика України, виходячи з норм Конституції, базується на визнанні і всебічному розвитку державної мови і гарантуванні вільного розвитку мов меншин й інших мов, а також права мовного самовизначення і мовних уподобань кожної людини.

Окрім Конституції України, питання мовної політики конкретизується у профільному Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», який був прийнятий у квітні 2019 року.

Відповідно до ст.2 вищевказаного акту Закон регулює функціонування і застосування української мови як державної у сферах суспільного життя, визначених цим Законом, на всій території України [3, ст. 2].

Дія цього Закону не поширюється на сферу приватного спілкування та здійснення релігійних обрядів.

В наступних статтях зазначається завдання нормативно-правового акту, тобто ті напрямки діяльності, які виходячи з його положень будуть реформуватися та удосконалюватися.

Такими завданнями, виходячи з норм, є:

- 1) захист державного статусу української мови;
- 2) утвердження української мови як мови міжетнічного спілкування в Україні;

- 3) забезпечення функціонування державної мови як інструмента об'єднання українського суспільства, засобу зміцнення державної єдності та територіальної цілісності України, її незалежної державності і національної безпеки;

4) забезпечення застосування української мови як державної на всій території України у сферах суспільного життя, визначених цим Законом, а також у міжнародному спілкуванні, під час здійснення посадовими та службовими особами представницьких функцій;

5) забезпечення розвитку української мови для зміцнення національної ідентичності, збереження національної культури, традицій, звичаїв, історичної пам'яті та забезпечення її подальшого функціонування як державотворчого чинника української нації;

6) підтримка української мови шляхом сприяння [3, ст. 6].

Крім вищенаведених актів, питання мовної політики розглядає Закон України «Про національні меншини», який вже в 1 статті встановлює гарантії щодо надання громадянам республіки незалежно від їх національного походження рівні політичні, соціальні, економічні та культурні права і свободи, підтримує розвиток національної самосвідомості й самовиявлення, до цих положень відноситься і розвиток та підтримка мови національних меншин [2, ст. 1].

Якщо говорити про міжнародні акти стосовно мовної політики, які ратифіковані ВРУ, то першість займає ратифікована в 2003 році Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, яка була підписана державами членами Ради Європи.

Дана Хартія підкреслює важливість міжкультурного діалогу і багатомовності, а також вважаючи, що охорона і розвиток регіональних мов або мов меншин не повинні зашкоджувати офіційним мовам і необхідності вивчати їх.

Одним із важливих пунктів Хартії виступає стаття стосовно визнання регіональних мов або мов меншин як засобу відображення культурного багатства.

Також треба зазначити, що Хартія спирається на офіційно закріплені положення стосовно загальних прав людини, які були деталізовані в інших міжнародно-правових актах.

Хартія зазначає, що враховуючи на те, що право на використання регіональної мови або мови меншини у приватному та суспільному житті є невід'ємним правом відповідно до принципів, проголошених у Міжнародному пакті Організації Об'єднаних Націй про громадянські і політичні права, та відповідно до духу Конвенції Ради Європи про захист прав і основних свобод людини.

Отже, сукупність нормативних джерел у сфері регулювання мовної політики в Україні складають як національні, так і міжнародно-

правові акти. Саме вони закріплюють українську мову як єдину державну, проте вони закріплюють ряд мов, як мови національних меншин, і такі, що потребують утвердження та гарантій розвитку з боку держави.

Проте єдиною й офіційною державною мовою виступає українська, і саме вона потребує розвитку та модернізації в усіх сферах суспільного життя.

М. А. Грінь,
студент

Науковий керівник: О. В. Комарова,
викладач української мови та літератури
(м. Хмельницький)

УСМІШКА В ТВОРЧОСТІ ОСТАПА ВИШНІ

Геніально про митця сказав М.Хвильовий: «Усмішки» Остапа Вишні я полюбив. Полюбив їх за те, що вони запашні, за те, що вони ніжні, за те, що вони жорстокі, за те, що вони смішні і водночас глибоко трагічні...».

Остап Вишня – письменник-новатор, найяскравіша постать українського національного відродження 20-х років. Він не тільки розширив тематику, а й збагатив жанрові різновиди памфлету, фейлетону, гуморески, нарису.

Остап Вишня виступив творцем різновиду фейлетону та гуморески – усмішки. Найхарактернішою ознакою нової жанрової форми – «усмішки» – є ліричне забарвлення гумористичної розповіді. Саме в усмішках особливо яскраво виявилось органічне злиття двох граней незвичайного таланту письменника – гумору і лірики. В цьому неповторному поєднанні – секрет привабливості і надзвичайної популярності чародія сміху. Лаконізм, влучність, дотепність, іронічність, обов'язкова присутність завжди усміхненого автора, що проявляє себе в окремих репліках оповідача, – такі основні ознаки нової жанрової форми. Письменник блискуче застосовує у своїх усмішках гротеск і гіперболу, вдається до контрасту і сатиричного словотворення і все це переплітається із задушевним ліризмом.

Дивує різноманітність тем, що їх використав Остап Вишня у своїх усмішках. Перша книжка вийшла під назвою «Діли небесні» (1923). Відтоді Остап Вишня надрукував понад десяток книжок, став широко знаним письменником в Україні. Крім фейлетону, сатирик також розробляв жанри «усмішки». Термін «усмішка» на позначення жанру вперше з'явився в другому номері журналу «Червоний перець» за 1922 р., де вміщено дотепну рецензію «Про поезію і поетів» під заголовком «Літературні усмішки». Митець дав оригінальні її зразки: усмішку-жарт, усмішку-біографію, усмішку-нарис, лист, статтю, рецензію... Вони лаконічні, мають чітку композицію, динамічно напружений сюжет, розповідь у них чергується з діалогом.

Творячи в часи, коли сатира і гумор у чистому вигляді просто не могли існувати через офіційний режим, Остап Вишня зумів не тільки продовжити традицію цих жанрів, але й збагатити її, зробити свій вклад у її розвиток і по праву завоювати любов і визнання народу.

У гумориста є цілі тематичні цикли усмішок: «Сільські усмішки» (1924), що з'явилися в результаті поїздки 1923 р. в с. Пасіки на Харківщині, «Кримські усмішки» (1925) – наслідок місячного відпочинку в Нижньому Сімеїзі в травні-червні 1924 р. Перебуває письменник в Німеччині на лікуванні – привозить рукопис подорожніх нарисів і фейлетонів «Вишневі усмішки закордонні» (1930) та ін. Уже протягом 20-х рр. сатирик видрукував близько 25 збірок «Вишневих усмішок», що мали надзвичайну популярність серед широкого загалу. Особливе місце у його творчості посідають мисливські та мистецькі усмішки – неперевершені зразки майстерності, тонкого відчуття рідної природи, краси людської.

Остап Вишня – це майстер сміху, чарівник сміху, але разом з тим і співець рідної природи, який щиро закоханий у її ліси і поля, річки й озера, тварин, рослин і комах. І це особливо помітно у «Мисливських усмішках», що стали шедевром української літератури. «Мої «Мисливські усмішки», – казав Остап Вишня, – результат багатолітніх мандрівок з рушницею, в «Мисливських усмішках» нічого вигаданого нема: це все власні спостереження, все це було побачено, почуто, пережито». Щиро, дотепно, безжурно, весело та схвильовано розповідає письменник про мисливські пригоди, дає чудові описи природи («Відкриття охоти», «Як варити і їсти суп із дикої качки», «Про мудрого зайця», «Заєць», «Вальдшнеп»), виховує

любов до рідної природи, дає описи річок, озер, лісів, гаїв, розкриває особливості багатьох звірів, птахів, тварин (дикої кози і качки, гуски, гагари, вепра, тигра), змальовує екіпіровку мисливця, підготовку і початок полювання, гнівно засуджує губителів природи – браконьєрів («Дика коза», «Каченята плачуть», «Відкритий лист до прокурора УРСР»).

Художньо-своєрідними і неповторними є і його мистецькі усмішки-нарис про відомих українських артистів Г. Юру, Ю.Шумського («У курсі дела»), Г.Борисоглібську, І.Мар'яненка, І.Замичковського, В.Романицького, про театр І.Франка, Одеську держдраму та Харківський опери і балету («Державний театр ім. М.К.Заньковецької»). Досить цікавими, написаними хоча й в доброзичливому тоні, однак з іронічними, критичними зауваженнями, є усмішки літературні («Письменники», «Плуг» та ін.), а також «іменні» пародії – на М. Хвильового («Синя трясовина»), Г. Косинку («Однокутний бій»), Я. Мамонтова («Коли народ уже визволивсь»), М. Зерова («Воскресла») та ін. У цих, за визначенням самого автора, літературних шаржах влучно відтворювався, наприклад, стиль художнього письма, легкість емоційно-асоціативних «ходів» і авторського «втручання» в плин розповіді. Зокрема, в літературній усмішці «Письменники» Остап Вишня іронізує з приводу пустопорожнього членства багатьох літераторів, у яких «платформа переважно тепер радянська», «світогляд здебільшого революційний», а «ідеологія здебільше пролетарська або пролетарсько-селянська». Відсутність таланту, «штуки дуже тендітної», такі «прозаїки», у яких «рядок дуже широкий, і дуже довгий, і дуже дешевий» або «поети», у яких рядок «коротенький, яскравий, і на кінці в нім причеплено або риму, або асонанса, або алітерацію», компенсують солідними гонорами [1, с. 163]. Варто зауважити, що не всім письменникам, колегам автора усмішок літературних, припали до душі його твори. Надто ж тим, кого висміяв сатирик. Мистецькі усмішки відзначає тонка спостережливість, чуйність, теплота, такт, уміння побачити і відзначити найхарактерніше, найвагоміше. До них примикають і автобіографічні гуморески («Моя автобіографія», «Як ми колись учились», «Отак і пишу», «Великомученик Остап Вишня», «Все життя з Гоголем», «Перший диктант», «Паралелепіпед»).

Доволі вагомим внеском митця у справу відродження української мови й культури стали українознавчі усмішки. Зокрема,

збірка «Українізуємось» у 1926–1929 рр., провідним мотивом якої є відродження національної гідності народу, витримала шість видань. Не випадково мало не піввіку для цих «усмішок» було визначено «надійне» місце зберігання – так званий спецфонд: закладені в цих творах ідеї були не сумісні з ідеологічними догмами щодо пролетарського інтернаціоналізму, «зближення» й «злиття» націй. В усмішках із збірки «Українізуємось» порушувалися проблеми розвитку національної мови, культури, вільного й повного впровадження мови в державне користування, виховання освіченої особистості, причетної до художніх надбань народу [6, с. 84]. Згадані питання й сьогодні звучать напрочуд актуально.

Коріння його сміху входить в народне середовище, а джерелом цього сміху є народне життя в усіх його проявах. Переважна більшість кращих його усмішок мають життєву основу. Вони взяті з життя і повернуті талановитим майстром знову народові. Він чистосердечно зізнавався: «найкраще бачити життя на власні очі, вивчати його, бути серед народу», підкреслював користь від поїздок до майбутніх героїв, а сатирикам і гумористам такі зустрічі «ще потрібніші, ніж комусь іншому».

Новаторство Остапа Вишні полягає і в тому, що він створив в українській сатирично-гумористичній літературі образ позитивного героя. У своїх творах письменник зображував життєві явища в добродушному, жартівливому тоні, а окремі, незначні вади людини гуморист піддавав легкій доброзичливій насмішці, адже немає на світі ідеальних людей. Так, автор добродушно сміється з діда Свирида та його кума із «Зенітки», але ж дід Свирид, не зважаючи на це, є цілком позитивним героєм, саме завдяки його образу письменник розкрив ідею вірності своїй Вітчизні. Остап Вишня умів лагідно зігріти людину своєю теплою усмішкою. Так, наприклад, у творі «Дід Матвій» звучить сміх любові.

Остап Вишня – неповторно самобутній майстер українського художнього слова, що підняв на новий рівень нашу сатиру, наш гумор. Його твори широко відомі не тільки у нас в країні, а й за рубежом. Індивідуальність цього письменника видно у кожній з гуморесок – ніхто і ніколи не сплутає його гуморесок ні з чийми іншими, бо ніхто не зможе написати так, щоб поєднувалися в одному творі і сміх та лірика, і гумор та кохання, або інші чисті людські почуття.

Письменник залишив нам цілі книги і цикли вишневих усмішок сільських, кримських, кооперативних, закордонних, мисливських, мистецьких, київських, реконструктивних. Пам'ять про нього не гасне, любов до нього і його творів живе. І пройде ще багато років і століть, а вони будуть хвилювати, веселити, виховувати майбутніх читачів, бо його думкам, його доробку судилося безсмертя, бо Остап Вишня – «країна веселої мудрості... слава України, і невмируща усмішка» (О. Гончар) [2, с. 232].

Отже, Остап Вишня увійшов до всесвітньої літератури як майстер української малої гумористичної прози. Саме української, бо тематика та мова його «усмішок» іде від народного характеру, народної творчості, рідної землі. Новаторський жанр «усмішки», який вигадав він сам, відзначається розмаїтістю: гуморески, фейлетони, шаржі, новели, пародії, репортажі, «реп'яшки». Але всіх їх об'єднує головне – яскрава комічність ситуації та мови, тому усмішка виникає неодмінно.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гарачковська О. Жанрово-стильова типологія української сатирично-гумористичної прози Доби «розстріляного відродження» / Зб. наук. пр. (філологічні науки). Київ, 2016. № 7. С. 161-165.
2. Гончар О. Штрих до портрета / Олесь Гончар. Живий Остап Вишня / Зб. спогадів про письменника. Київ, Дніпро, 1966. С. 50-53.
3. АгєєваВ. Г., АндрусівС.М., Бойко С.Л. Історія української літератури ХХ століття : У 2 кн.: підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. закл. освіти. Кн. 2. Друга половина ХХ століття / за ред. В.П. Дончик. Київ: Либідь, 1998. 320 с.
4. Остап Вишня. Вишневі усмішки. Київ: Дніпро, 1979. 332 с.
5. Остап Вишня. Твори: в 4-х т. Київ: Дніпро, 1988. Т. 1. 526 с.
6. Параскевич П. Невтомний творець усмішок. Вісник Таврійської фундації (ОВУД). Київ, 2015. Вип. 10. С. 82-85.

Н. І. Джуравець,
студентка групи Мпви-71
(м. Хмельницький)

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І ЦИВІЛІЗАЦІЙНО-КУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН УКРАЇНИ

На сьогодні існує велика кількість визначень поняття «цивілізація». Причому у цих визначеннях цивілізації ключовим словом залишається «культура», переважно культура духовна, що характеризує і спільноти, і співтовариства людей. З цієї точки зору під цивілізацією ми маємо на увазі найвищий рівень культурної спільності різних суб'єктів: окремих людей, країн, соціальних груп, народів, націй тощо. Глобалізація в контексті сучасної цивілізаційної еволюції є порівняно новою і найвищою стадією розвитку давно і добре відомого процесу інтернаціоналізації (транснаціоналізації) численних аспектів суспільного життя. Перефразовуючи вислів відомого російського історика М. Болховітінова про те, що міжнародні відносини з точки зору возз'єднання Східної та Західної півкуль розпочалися з епохи відкриття Нового світу і політики тодішніх великих держав, ми можемо стверджувати про доленосне значення рубежу XV–XVI ст. у започаткуванні глобалізаційних процесів. Пройшовши в своєму розвитку низку етапів, пов'язаних із створенням міжнародної системи капіталу, колоніалізму, науково-технічних зв'язків, новітніх комунікаційних технологій і т. д., глобалізація нині відображає об'єктивний процес активізації взаємопроникнення та взаємозалежності сучасних соціально-економічних і суспільно-політичних процесів у світовому масштабі. Вони не лише долають національні бар'єри, а й поєднують на перший погляд несхожі та різновекторні явища. Глобальний масштаб означає включення у їх сферу практично всіх країн і народів, культур і цивілізацій. Не є винятком і український сегмент, аналіз якого в контексті сучасних глобалізаційних процесів уже давно привертає увагу дослідників. Водночас віддамо належне науковцям, які на високому професійно-фаховому рівні прагнуть осмислити цивілізаційний вимір сучасного суперечливого розвитку України на фоні в тому числі далеко неоднозначних глобалізаційних процесів [1; 3]. Ми пропонуємо, і в цьому оригінальність дослідження, характеристику цивілізаційно-

культурного феномену України на основі п'яти визначальних контекстів (маркерів і водночас «проблемних зон», за визначенням А. М. Киридон [6, с. 33]) – цивілізаційного розлому, пострадянського синдрому, культурної ідентичності, лімітрофності, революції. Україна, за визначенням С. Хантінгтона, належить до так званих «розколотих» цивілізацій регіонального чи локального рівня (М. Михальченко [1]). Ми дотримуємося точки зору, що локальна цивілізація – це окреме самобутнє цивілізаційне утворення, неповторний синтез соціокультурних, етнонаціональних, релігійних, технологічних та інших особливостей, притаманних великій групі людей, об'єднаних спільністю духовних цінностей, історичних доль і геополітичних домагань. Водночас наша держава знаходиться на перехресті трьох великих і потужних цивілізаційних просторів – західноєвропейського, євразійського, ісламського – і в українському суспільстві очевидні розходження й навіть протистояння щодо відповідних культурно-цивілізаційних орієнтацій. Звідси, належність України до периферійних зон декількох цивілізацій дозволяє визначити її приналежність до розколотих цивілізацій. При цьому вона має необхідний потенціал, щоб стати єдиною культурно-цивілізаційною системою в плані цінностей та ідентичності. Але водночас ситуація невизначеності може залишатися ще довго і призводити до кризових явищ у міжцивілізаційних відносинах. У таких країнах, як наша, великі групи належать до різних цивілізацій та постійно йде протиборство між ними: кожна намагається визначити країну як свій політичний інструмент та зробити свою мову, релігію і символи державними. Окрім того, сили відштовхування розколюють ці країни на частини та притягують до цивілізаційних магнітів інших суспільств. Водночас, на нашу думку, наявність ознак внутрішнього розколу української цивілізації, не прирікає її на безперспективність [5]. Для України, як важливої на сьогодні 175 другорядної регіональної держави, моделі співіснування різних етнічних груп і цивілізацій, необхідно й оптимально залишитись єдиною, зміцнювати незалежність, мати тісні стосунки з Росією і водночас розвивати дружні зв'язки із Заходом. Загалом спільна історія проживання в Радянському Союзі, а ще ширше – «дружби» з Росією з часів Переяславської Ради 1654 року – продовжують накладати серйозний відбиток на перебіг суспільно-політичного розвитку новітнього українського суспільства. Певна його частина навіть продовжує ідентифікувати себе з неіснуючою державою, що

відповідним чином позначається як на ситуації цивілізаційного вибору України, так і визначення культурної ідентичності представників нашого суспільства. Загальновідомо, що частина мешканців Центру, Півдня і Сходу України вважають себе ближчими за характером, звичаями і традиціями до жителів Росії, ніж до західних українців; західні українці – до поляків, аніж жителів Донбасу; жителі Донбасу і Криму – до росіян і білорусів порівняно з жителями Центральної та Західної України. До того ж слід враховувати, що «регіональні або локальні ідентичності превалюють над загальнонаціональною, яка лежить в основі модерних політичних націй» [5, с. 99]. Вповні обґрунтованою уявляється точка зору доктора філософських наук, завідувача відділу соціальної філософії Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАНУ А. Єрмоленка, що в Україні є західна і східна цивілізаційні ідентичності [4]. Іншими словами, можна говорити про наявність хоча й суперечливого, але реально існуючого моменту ідентифікації українських суспільних зрізів із західноєвропейською і російською (у широкому розумінні — контекст пострадянського синдрому історичної спільності) цивілізаціями. Це відображається на особливостях характеру культурної ідентичності. Відповідний контекст визначається біаспектністю підходу. З одного боку, ми маємо розглядати нашу культурну ідентичність у загальноцивілізаційному вимірі, а, з другого, з точки зору єдності загальноукраїнської культурної ідентичності. Очевидно, що обидва аспекти органічно взаємопов'язані та нерозривні. Водночас тут приховані і серйозні колізії нашого розвитку. Погодимося з точкою зору заступника директора Національного інституту стратегічних досліджень Юлії Зерній, яка стверджує: «Стає дедалі очевиднішим, що дві України – це не економічні диспропорції, не політичні табори, хоча й вони теж. Дві України – це дві ідентичності, які мають до того ж виразну цивілізаційну прив'язку. Перша. Українська, традиційна, проєвропейська. Друга. Малоросійська, з імперським (радянським) компонентом, виразно антизахідна, а відтак за багатьма ознаками – азійська. Маємо визнати, що у багатьох своїх вимірах ці ідентичності є не компліментарними, а в окремих проявах – антагоністичними» [6]. Зауважимо, що феномен цих двох ідентичностей закладений відмінністю розуміння геополітичного вектору розвитку, ціннісних орієнтацій, структури історичної пам'яті, культурної та політичної практики, релігійної приналежності їх носіїв. Тому від балансу двох

ідентичностей залежатиме: а) чи буде Україна демократичною європейською державою з виразним національним обличчям, повноправним суб'єктом міжнародної політики; б) чи наша держава і суспільство розчиняться у євразійському просторі, де неминуче потраплять до зони тяжіння російського геополітичного і культурно-цивілізаційного чинника. Отже, в Україні не вирішена до кінця проблема подолання системної «кризи культурно-цивілізаційної самоідентичності», яка хоча і притаманна більшості сучасним державам світу, в зв'язку із процесами глобалізації, але в нашій країні відчувається особливо гостро [6, с. 109]. Не в останню чергу це зумовлено тим, що відсутня спеціальна, послідовна державна політика в цьому напрямку. У такому складному і суперечливому контексті Україні доводиться здійснювати свій національний проект. На нашу думку, його успіх може бути досягнутий на шляху поступового, делікатного, толерантного, але неухильного утвердження демократичної національної ідентичності, європейської за цивілізаційною ознакою. З огляду на попередні «проблемні зони» культурно-цивілізаційного виміру України під кутом сучасних глобалізаційних процесів важливої ваги набуває проблема її лімітрофного положення (від латин. *limitrophus* – прикордонний – назва держав, які утворилися після Жовтневої революції 1917 року на окраїні колишньої Російської імперії: Естонія, Литва, Латвія, Фінляндія [4, с. 61]). Український філософ, політолог, соціолог М. Михальченко на основі соціокультурної методології розробив загальну концепцію трансформацій і модернізацій суспільств перехідного характеру у світлі діалогу цивілізацій і культур. Фактично її складовою стала концепція трансформації і модернізації України останньої чверті XX і початку XXI століття [6] через призму аналізу особливостей її лімітрофності – проміжного, міжцивілізаційного простору між західною і російсько-євразійською цивілізаціями. Зауважимо, що таке лімітрофне становище неоднозначно оцінюється. Так, Європа (натовська) вважає східні кордони України лінією розмежування між Європою і Росією (Росія з тюркськими анклавами і є окремою російсько-євразійською цивілізацією). З іншого боку, Росія вважає західні кордони України лінією розмежування між НАТО і простором СНД, який розглядає як зону своїх особливих інтересів [5]. Лімітрофне положення – це проміжне становище або стан. Якщо народ лімітрофа не укорінюється в структуру якоїсь регіональної цивілізації, то його самоутвердження у

формі незалежної держави залишається проблематичним, як проблематично створити і свою локальну цивілізацію. Україна є лімітрофом у трьох вимірах. У геополітичному вона опинилася між НАТО і Росією. В економічному – між країнами з переважно ринковою, економікою Заходу і державно-монополістичною під контролем нового правлячого класу економікою Росії. У духовно-моральному – між тоталітарно-моноідеологічним минулим і багато в чому невизначеним майбутнім у формі фактично лише ідеї про правову, демократичну, соціально орієнтовану державу. Усі три зрізи характеризують прикордонний, перехідний характер української держави і суспільства. Звідси як проблемність, так і політична необхідність віднайти свій шлях розвитку, своє місце у світі глобальних зрушень із врахуванням переваг моделі так званої «м'якої модернізації» і особливостей власної української культурно-цивілізаційної ідентичності. Багато надій і сподівань у цьому плані покладалося на перспективи і можливості, пов'язані з Помаранчевою революцією. Можна навіть говорити, що в її результаті в Україні встановилася хоча й нестійка, але все ж цивілізаційна рівновага, що зміцнило на певний час позиції нашої держави у світлі глобалізаційних процесів і викликів. Науковий (і не тільки, а й політичний, публіцистичний, ідеологічний тощо) аналіз контексту подій на зламі 2004 – 2005 рр. в Україні дозволив дати їм різні – часто діаметрально протилежні – визначення: «революція», «спонтанний виступ мас», «антидержавний переворот», «комплекс політичних технологій». Ми в погляді на «український мирний вибух» наближені до точки зору вітчизняного політолога В. Якушика, який веде мову про «політичну і духовно-цивілізаційну революцію» [7]. Інша справа полягає в проблемі її завершеності. На прикладі Помаранчевої революції ми маємо очевидно справу з її незавершеним варіантом. Важливо відзначити, в тому числі з точки зору культурно-цивілізаційного та глобалізаційного вимірів революційних подій в Україні, що їх доречно і необхідно розглядати як мінімум у трьох вимірах – «помаранчевому», «біло-голубому» та ціннісному або духовно-цивілізаційному [1; 3]. Перший вимір – помаранчевий — формально пов'язаний з кольором символіки політичних сил, які здобули перемогу. У глибшому контекстуальному розумінні мова йде про визнання майже всіма учасниками політичного процесу права сторони-переможниці на встановлення свого інституційного домінування. Це означає, що «помаранчеві» отримали можливість

офіційно від імені держави проголошувати свої концепції та лозунги. У цьому розумінні революція 2004 – 2005 рр. була специфічним поєднанням ідей демократизму, україноцентризму або українофільства, євроатлантизму. Під оранжевими прапорами навіть намітився своєрідний цивілізаційний союз національної буржуазії з робітничим класом Сходу та Півдня України. Другий вимір – біло-голубий — від кольору символіки Партії регіонів і її союзників – основних противників «оранжевих» — мав «канонічно православне», «пострадянське», євразійське консервативне цивілізаційне наповнення. Ця революція відбувалася переважно на Півдні та Сході України серед широких неукраїнофільських мас населення, які усвідомили себе в якості особливого суб'єкту цивілізаційного процесу в Україні. Змістовно «біло-голубий революційний порив» знайшов вираження у боротьбі значної частини поліетнічного українського народу за свої законні політичні та культурні права, які не здатні забезпечити ні кучмізм, ні оранжизм, ні будь-який інший рух, зорієнтований на замовчування докорінних цивілізаційних проблем українського суспільства перед обличчям викликів глобалізованого світу. Третій вимір – духовна, цивілізаційна революція – «спільна для всього українського народу революція духу, торжества цінностей плюралізму і толерантності в душі народу, стратегічна орієнтація на єдність у багатоманітності» [5, с. 66]. Можна констатувати, що Помаранчева політична революція була водночас і незавершеною цивілізаційною революцією. Для такого висновку є кілька підстав: по-перше, вона намагалася реалізувати задачу кардинального реконструювання всього пострадянського простору на основі зміни загальної парадигми його розвитку. в тому числі й культурно-історичної; по-друге, завдяки революційним подіям у 2004 – 2005 рр. цивілізаційна євроатлантична тенденція досягла відносної переваги у протистоянні з євразійською тенденцією; по-третє, внаслідок прямого зіткнення суспільних сил, які представляли ці дві тенденції і дві геополітичні орієнтації, був досягнутий якісно новий духовний стан українського суспільства як на даний час біцивілізаційного і білінгвістичного. Загалом у результаті Помаранчевої революції в українському суспільстві зміцнилися цінності культурно-цивілізаційного плюралізму. У зв'язку з цим найважливіше цивілізаційне, геополітичне і глобальне питання для України після 2004 – 2005 рр. сформулював відомий представник української діаспори Б. Гаврилишин: «Україна стоїть перед серйозним

вибором, який матиме наслідки і для всього західного світу. Це вибір між інтеграцією євроатлантичною і євразійською» [2].

Стрімкий розвиток глобалізаційних процесів і посилення їх впливу на характер і особливості цивілізаційної еволюції в сучасному світі слід розглядати як імператив, вимогу часу. Потужно зростають транснаціональні переміщення капіталів, послуг і людських ресурсів, технологічна інтеграція, розгортається інформаційно-комунікаційна революція, пов'язана насамперед з Інтернетом. У цьому сенсі для України важливо врахувати і використати можливості глобалізації, щоб не залишитися обабіч світових процесів. Це має пряме відношення і до контексту сучасного українського культурно-цивілізаційного виміру, зокрема у сенсі погляду на Україну як на окрему геополітичну й історико-культурну реальність у сучасному глобальному світі. Принаймні для України обов'язково потрібна національна стратегія адаптації до цих процесів. Вона «повинна передбачати відновлення власного цивілізаційного ритму, культурно-етнічної самоідентифікації українського суспільства на підставі творчо усвідомленої і модернізованої тисячолітньої національної культури, збагаченої кращими зразками сучасної глобальної цивілізації» [1; 5]. Такий розвиток має враховувати активну участь у культурно-цивілізаційному діалозі на основі міжкультурної комунікації глобального суспільства. Водночас від виступає важливим засобом збереження кращих рис української ідентичності при активному включенні України в глобалізаційні процеси.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бурдяк В. І. Україна в сучасних глобалізаційних процесах: загрози і виклики національній державі – Львів, 2008. – С. 226-232.
2. Горський В. С. Україна на порозі планетарної цивілізації // Практична філософія. – 2001. – № 2. – С. 214-220.
3. Киридон А. М. Російсько-грузинський конфлікт 2008 року в причинно-наслідковому вимірі // Форум: суспільно-політичний журн. – 2008. – № 2. – С. 33-40.
4. Коппель О. А. Україна в контексті світових цивілізацій //Актуальні проблеми міжнародних відносин. Вип. 32. Ч. 1. – Київ: КНУ ім.Т.Шевченка, 2002. – С.18-23.
5. Михальченко М. Лімітроф Європи: випадковість чи доля України? // Людина і політика. – 2000. – № 3. – С. 34-39.

6. Михальченко М. Українське суспільство: трансформація, модернізація або лімітроф Європи? – Київ : Ін-т соціології НАН України, 2001. – 440 с.

7. Новакова О. В. Модернізація українського суспільства у контексті глобальних загальноцивілізаційних змін // Грані. – 2001. – № 3. – С. 37-44.

8. Павленко Ю. В. Україна в системі глобальної цивілізації // Практична філософія. – 2001. – № 2. – С. 224-236.

М. А. Зубчук,

*керівник гуртка Будинку творчості дітей та юнацтва
(м. Краси́лів)*

ОСТАП ВИШНЯ – МАЙСТЕР ІСКРИСТОГО ГУМОРУ

*«Мабуть, із часів Котляревського не сміялась Україна
таким життєрадісним, таким іскрометним сміхом,
яким вона засміялась знову
в прекрасній творчості Остапа Вишні»
Олесь Гончар*

Остап Вишня – неперевершений майстер сміху, справжній чарівник українського народного слова. Вся його творчість позначена самобутністю та оригінальністю, сповнена оптимізму та пафосу утвердження нового життя. Як зазначив М. Рильський, «...це український письменник, передусім український у своїх пейзажах, у своєму лукавому й доброзичливому гуморі, у своїй далеко не добродушній сатирі, у своїй ласкавій і соромливо ніжній ліриці». Здобувши екстерном середню освіту, він вступив на історико-філологічний факультет Київського університету. Коли почалась революція, Остап Вишня поринув у вир політичного життя, але в 1919 році змушений був втекти від переслідування до Кам'янця-Подільського, де й починається його літературна діяльність; він виступає з гуморесками на сторінках періодичної преси. Талант письменника розквітнув буйно і раптово. Його твори читали на Україні,

перекладали на мови народів колишнього Радянського Союзу, дійшли вони й до читачів Канади й Сполучених Штатів Америки [3, с. 67].

Творчість Остапа Вишні почалась гуморескою «Чудака, їй богу», яка була надрукована 22 липня 1921 року в газеті «Селянська правда» під псевдонімом «Остап Вишня». За життя побачило світ понад 100 збірок його творів, деякі з них неодноразово перевидавались. У 1924 році вийшло дев'ять збірок Остапа Вишні, у 1927 – п'ятнадцять, у 1929 – двадцять вісім. Особливою популярністю користувались: «Вишневі усмішки сільські», «Вишневі усмішки кримські», «Українізуємось», «Вишневі усмішки театральні», «Моя автобіографія», «Вибрані твори», «Вишневі усмішки закордонні» [1].

«Вишневі усмішки» – це описи картин із народного життя (чого варте лише зображення ярмарку, де письменник простими короткими фразами, уривками діалогів, коротенькими деталями створює надзвичайно повну картину ярмарку, передаючи і звуки, і барви, і весь настрій. Але жодного довгого опису, тільки невеличкі мазки фарб, висловлюючись мовою художників, – а таке досконале зображення). «Мисливські усмішки» Остапа Вишні також зображують картини полювання, змальовують природу рідного краю. До речі, сам письменник дуже любив полювання, ходив на нього з друзями-письменниками, зокрема із М. Хвильовим та О. Досвітнім [4].

Тематика творів Остапа Вишні тісно пов'язана із злободенними проблемами народу: з його творів проглядає українське село, затуркане, неписьменне, яке ніяк не може позбутися своїх віковичних злиднів. Цікавив Остапа Вишню і розвиток української культури, особливо літератури та театру. Мабуть, немає таких тем, яких не торкнувся письменник у своїй творчості.

«Зенітка» вирізняється оригінальністю композиції та художніх засобів. Вона складається з двох різних за змістом і тоном гумору частин: розповіді героя про свою месницьку розправу над ворогами та згадки про «війну» з покійною дружиною Лукеркою. Обидві частини пов'язані між собою загальним оптимістичним викладом, що є живим втіленням кращих рис українського народу. Письменник влучно використовує художні деталі, військову термінологію.

Своєю актуальністю вражає і гумореска-усмішка «Усипка, утечка, усушка й утруска», у якій йдеться про розкрадання керівними особами народного майна.

Мистецький хист Остапа Вишні у повоєнний період найбільше виявився у циклі «Мисливські усмішки» (1958), у яких спостерігається оригінальний синтез народного анекдоту і пейзажної лірики. Це справді талановиті твори про полювання і рибальство, які засвідчують живий інтерес письменника до чарівної української природи [2, с. 104].

З яскравим гумором, дотепністю і душевною теплотою письменник оповідає про веселі історії та колоритні сцени з життя мисливців і рибалок. Це добрі, мудрі, кмітливі люди, яких вабить у полюванні не стільки здобич, скільки спостереження за живою природою, замилювання нею

Одна з найдотепніших усмішок Остапа Вишні, присвячена М. Рильському, – «Як варити і їсти суп із дикої качки», надрукована в журналі «Перець», в 1945 році, вже після повернення письменника із заслання.

У значному творчому доробку Остапа Вишні представлено різноманітні жанри малої прози, але скрізь присутній іронічно усміхнений автор у ролі мудрого, дотепного оповідача. Заслуга письменника полягає в тому, що він ввів в українську літературу і утвердив у ній новий різновид гумористичного оповідання – усмішки, яким притаманні лаконізм, влучність, дотепність, іронічність, обов'язкова присутність автора (в ліричних відступах, окремих репліках оповідачах), що створюють загальну викривальну тональність твору. Писав він і автобіографічні оповідання: «Моя автобіографія», «Отак і пишу», «Великомученик Остап Вишня», «Все життя з Гоголем», «Панська ялинка» [5].

Улюблений прийом Остапа Вишні – інтимна розповідь від першої особи, дотепного оповідача, наближена до розмовної народної мови. Найчастіше він користується прийомами контрасту, гіперболи, гротеску, прихованої іронії та сарказму. Ідучи від Гоголя, Котляревського, Шевченка, Остап Вишня багато зробив для становлення і розвитку гумору і сатири в українській літературі.

Усмішки Остапа Вишні давно здобули широке визнання і всенародну популярність. Вони приносять радість читачам, наснажують їх оптимізмом, виховують твердість у боротьбі за нове життя.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вишня О. Матеріали з Вікіпедії: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org>. – Назва з титул. екрану.
2. Вишня О. Мисливські усмішки: Для серед. та ст. шк. віку / Упоряд., передмова Т. Щегельської. – Київ : Національний книжковий проєкт, 2012. – 272 с. – (Бібліотека шкільної класики).
3. Терес Н. В. Остап Вишня (Павло Михайлович Губенко) / Н. В. Терес // Діячі науки і культури України: нариси життя та діяльності / За заг. ред. А. П. Коцура, Н. В. Терес. – Київ : Книги-XXI, 2007. – С. 313.
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrlit.vn.ua/article/765.html> – Смішне – як основа творчості Остапа Вишні (стаття).
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrlit.vn.ua/article/446.html> – Природа сатири і гумору у творчості О. Вишні (стаття).

О. Д. Королевська,

вчитель української мови та літератури,

вчитель-методист

(м. Хмельницький)

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ

Мова – це невичерпна духовна скарбниця, в яку народ безперервно вносить свій досвід, всю гаму свого розуму і почуття [1, с. 46].

Рідною мовою належить уважати мову своєї нації, мову предків, яка пов'язує людину з її народом, з попередніми поколіннями, їхніми духовними надбаннями [2, с. 62].

Рідна мова відчиняє двері у простір інших наук, тобто є засобом пізнання усіх дисциплін. Вона має свої закони, причому знання цих законів потрібні не окремій категорії працівників, а всім людям.

Випускник навчального закладу має ретельно використовувати відповідно до потреб комунікації мовні засоби, орієнтуватися в мовленнєвому процесі, не відчувати мовленнєвого дискомфорту [3, с. 331].

На жаль, учні не володіють українською літературою мовою належним чином, не знають її норм, не вміють нею правильно користуватись і, отже, не завжди можуть правильно сформулювати думку як в усній, так і в письмовій формі.

Культура мови безпосередньо пов'язана із загальною культурою людини. Не може бути висококультурної людини з низькою культурною мови.

Володіння культурою мови – це, насамперед, уміння використовувати мовні засоби залежно від сфери, мети, ситуації спілкування, це грамотність, належна мовна культура.

Випускники мають досконало володіти державною мовою та високою культурою спілкування на різних рівнях, у різних сферах. Мовна культура є надійною опорою у вихованні справжнього патріотизму.

Виразне виховне спрямування мають тематичні виховні заходи до знаменних дат, а саме: 9 листопада – Дня української писемності й української мови; 21 лютого – Дня рідної мови; 24 травня – Дня слов'янської писемності.

Необхідно використовувати вірші, висловлювання українських письменників, учених та українські прислів'я, приказки про мову, щоб показати її красу, силу слова, закликати наших вихованців любити і поважати рідну мову, оволодівати її невичерпним багатством, дбати про її чистоту і розвиток. Велике значення відіграють заняття чи бесіди, що пов'язані з життям і творчістю українських письменників, мовознавців, зустрічі з поетами, літературознавцями, залучення студентів до активної участі у заходах.

Слід наголосити на тому, що виховувати культуру мовлення учнів необхідно постійно: звертати увагу на дотримання мовних правил, наголошування слів, вибір синонімів, побудову речень; тактовно виправляти їх мовленнєві помилки.

Отже, вчителі-філологи свою роботу мають спрямовувати на підготовку духовно багатих людей, з високим рівнем мовної і загальної культури.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гуць М. Українська мова на порозі третього тисячоліття // Дивослово. – 1999. – № 2.

2. Радевич-Винницький І., Іванишин В. Мова і нація. Кам'янець-Подільський : АБЕТКА, 2003.

3. Ткач Л. М., Рибалко І. В. Культура мови як важливий чинник підготовки фахівців-документознавців // Дослідження з лексикології і граматики української мови – 2010. – Вип. 9.

Д. В. Костенко,
доктор філософії в галузі державного управління, асистент
(м. Київ)

СТРУКТУРА І ЗМІСТ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ЗВО В УМОВАХ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Однією з рис сучасного соціального життя є інформатизація, що дала назву сучасному суспільству – інформаційне суспільство. В інформаційному суспільстві провідним видом виробничої діяльності є збір, накопичення, продукування, обробка, зберігання, передача, використання інформації [1].

Основними характеристиками інформаційного суспільства є: активне використання інтелектуального потенціалу суспільства, що постійно розширюється; інтеграція інформаційних технологій з наукою, виробництвом; інтелектуалізація трудової діяльності; високий рівень інформаційного обслуговування, доступність джерел надійної інформації.

Внаслідок цього, освітній процес в інформаційному суспільстві повинен бути орієнтований не лише на підготовку висококваліфікованих фахівців, а й людей, здатних до діяльності в умовах конкуренції, які вміють орієнтуватися в потоці інформації, освоювати нові технології, орієнтуватися в сучасних ринкових умовах, постійно підвищувати кваліфікацію і т. д.

Комп'ютеризація сфери комунікацій, інформатизація професійної діяльності, освіти і науки викликали необхідність обмінюватися повідомленнями в телекомунікаційних мережах, працювати з інформацією, яка представлена в тому числі і на іноземній мові. Враховуючи це, зауважимо, що процес навчання іноземним мовам

(і, перш за все, англійської мови) не можна зводити лише до формування мовної та лінгвістичної компетенції студентів.

В сучасних умовах навчання іноземної мови повинно гарантувати входження в чужу культуру і інформатизацію діяльності.

Ефективне засвоєння іншомовної культури можливе, якщо користувачі мають незалежним критичним мисленням, культурною розумовою праці, навчені навичкам самоосвіти (пошук інформації та її обробка, зокрема, іноземною мовою). Тому це вимагає володіння вміннями пошукового і переглядового читання.

В Інтернеті велика частина інформації представлена в основному англійською мовою, звідси актуальність проблеми формування міцних навичок ознайомчого, переглядового, пошукового читання англійською мовою. Іншою особливістю сучасних суспільних відносин є полікультурність і комунікативність [2].

Сучасним студентам в багатокультурному та перенасиченому інформаційно-освітньому просторі необхідно вміти вільно орієнтуватися в іншомовному середовищі, в тому числі у віртуальній реальності. Для вирішення цього завдання в освітньому процесі необхідно формувати інтерес до реалій чужої ментальності і чужої культури, вчити діалогу культур, вмінню критично осмислювати картини світу, толерантності.

Іншими словами, мова йде про готовність студентів до комунікативної взаємодії, спілкуванню з людьми іншої мови і культури.

Звернення до міжкультурної комунікації визначається розширенням ділових контактів, входженням України у світове економічне і культурне середовище, появою нових сфер і напрямків професійної діяльності, які визначили конструктивні зміни в системі вимог, що пред'являються до фахівця. На сучасному етапі розвитку виробництва і технологій спілкування стаю ваговою особистісною характеристикою фахівця. Інтерес до міжкультурної комунікації обумовлений також все більш прискореними темпами життя.

Зважаючи на це, викладання іноземної мови в немовних вузах характеризується орієнтацією на формування міжкультурної компетенції, що забезпечує здатність майбутнього фахівця брати участь в діалозі культур, ділових переговорах, зарубіжних стажуваннях, професійних семінарах і конференціях.

І як зазначає Г. О. Ферапонтов [3], сили педагогів-практиків і представників педагогічної науки повинні бути спрямовані на виявлення організаційно-педагогічних умов і методів досягнення нової якості освіти, що відповідає сучасним соціокультурним вимогам, пов'язаним з переходом країни до відкритого суспільства з ринковою економікою. Це означає, що в навчально-виховному процесі необхідно створювати умови для саморозвитку і культурного зростання студентів через формування соціокультурної і міжкультурної компетенції.

Традиційно міжкультурна компетенція входить в більш широке поняття «комунікативна компетенція особистості», тому багато дослідників використовують поняття «міжкультурна комунікативна компетенція».

Витоки поняття «міжкультурна компетенція» беруть початок від західнонімецької традиції методичної та дидактичної теорії навчання німецької мови як іноземної.

Новий підхід, спрямований на міжнаціональне порозуміння, був виражений схожими термінологією у вітчизняній науці: кроскультурний, інтеркультурний, міжкультурний, міжнаціональний.

Наведені наступні відмінності кроскультурної, соціокультурної і міжкультурної компетенцій: кроскультурна компетенція – певного роду грамотність; соціокультурна компетенція – знання про культуру і культурне співтовариство мови, що вивчається; міжкультурна компетенція – практичні вміння взаємодії з представником іншої культури і обов'язкова участь у міжкультурному спілкуванні.

Міжкультурну компетенцію можна визначити наступними словами: відношення, інтерес, сприйняття, розуміння, орієнтація, діалог.

Базовим поняттям терміна міжкультурна компетенція є міжкультурна комунікація, яка трактується вітчизняними лінгводидактами як сукупність специфічних процесів взаємодії партнерів за спілкуванням, що належать до різних лінгвоетнокультурних співтовариств [4].

Міжкультурна комунікація як навчальна дисципліна вперше з'явилася в США, тому що 1946 році був створений Інститут служби за кордоном.

У цьому інституті американські чиновники і бізнесмени, які виїжджали на роботу за кордон, проходили курси з міжкультурної комунікації, метою навчання слухачів курсів стала не тільки

лінгвістична підготовка, але підготовка до спілкування з урахуванням його вербальних і невербальних особливостей у представленні різних культур.

У 60-70-ті роки предмет «Міжкультурна комунікація» став в США традиційним університетським курсом. У 70-80-х років минулого століття в умовах вільного переміщення громадян Європейського союзу в університетах деяких західноєвропейських країн також були відкриті відділення міжкультурної комунікації.

Проблема міжкультурної комунікації набула актуальності в Україні наприкінці 90-х років минулого століття так як нові умови вимагали фахівців, які використовують мову в якості реального засобу комунікації з представниками різних культур і народів.

Тому в деяких закладах вищої освіти стали перебудовувати викладання іноземних мов, взявши за основу ідею про те, що «мови повинні вивчатися в нерозривній єдності зі світом і культурою народів, що спілкуються цими мовами» [5].

Першою спробою спільного вивчення мови і культури у вітчизняній методиці стала теорія лінгвокраїнознавства, висунута Є. М. Верещагіним і В. Г. Костомаровим [6], які запропонували розглядати лінгвокраїнознавство в якості додаткового мовного аспекту поряд з фонетикою, лексикою та граматику.

За останні десятиліття ХХ століття були запропоновані й інші методи вивчення іноземної мови в рамках соціокультурного підходу, наприклад, в роботах Г. Д. Томахіна [7], який розробив методику вивчення «елементів іншомовної культури» через лексику і фразеологію. С. Г. Тер-Минасової акцентувала вивчення мови в традиційному контексті історичної та побутової культури (формування соціально-культурної компетенції) на виявлення міжкультурних зв'язків та розбіжностей (формування міжкультурної компетенції).

Міжкультурний підхід базується на вивченні того, як поведінкові особливості носіїв різних культур впливають на взаємодію індивідів як носіїв цих культур.

При такому підході студенти не просто пасивно засвоюють певні відомості про країну досліджуваної мови, а беруть активну участь в процесі акультурації, розвиваючись як суб'єкти діалогу різних культур. Безпосередньо через використання іноземної мови студенти опановують вербальні й невербальні моделі поведінки, прийнятими в даній лінгвокультурній спільноті, усвідомлюють національно-

специфічні особливості сприйняття світу іншомовними представниками, що в цілому веде до формування умінь міжкультурного спілкування. У процесі навчання студенти повинні оволодіти наступними вміннями: виступати в ролі посередника між представниками власної та іншомовної культур, визначати причини порушення міжкультурної комунікації і ефективно усувати непорозуміння і конфліктні ситуації, викликані етнокультурними відмінностями.

Міжкультурна комунікативна компетенція як сукупність практичних навичок і умінь забезпечує розвиток етнокультурної сприйнятливості індивіда, його здатності до відповідної інтерпретації конкретних проявів комунікативної поведінки в різних етнокультурах [8].

Глибокі політичні та соціально-економічні реформи в нашій країні ведуть до становлення відкритого суспільства, відмінною рисою якого є взаємодія з іншими країнами і народами. Тому особливої ваги набули питання, пов'язані з ефективністю міжкультурної комунікації, основною умовою якої є взаєморозуміння культур, терпимість і повагу до культури партнерів по комунікації.

Міжкультурна комунікація є процесом безпосередньої взаємодії культур (діалогу культур) [2], який здійснюється в рамках різних національних стереотипів мислення і комунікативної поведінки, що впливає на взаєморозуміння і взаємини між людьми, що спілкуються.

Нові економічні, політичні ідеологічні, культурні та міжнародні умови, в яких сьогодні опинилася Україна, «відкритість» нашої держави, зміна відносин між нею та країнами світової спільноти активізували процес становлення міжкультурної комунікації як навчальної дисципліни і впровадження її в практику вивчення іноземних мов. Тому, актуальність проблеми міжкультурної комунікації викликана необхідністю формування у студентів здатності розуміти іншомовні лексико-граматичні конструкції, що відповідають нормам комунікативної діяльності.

Як показала практика, навіть глибокого знання іноземної мови недостатньо для успішного спілкування з носіями мови: кожне слово іншої мови відображає інший світ і іншу культуру, «за кожним словом криється зумовлене національною свідомістю уявлення про світ» [9].

Методологічною основою розробки проблеми міжкультурної комунікації є комунікативний підхід, який співвідноситься зі здатністю

управляти мовною діяльністю в умовах вирішення комунікативних завдань спілкування, де передбачається людська потреба вербального осмислення навколишньої дійсності. Комунікативний підхід націлений на максимально можливе наближення іншомовної мовленнєвої діяльності до природного спілкування з опорою на «локальні поняття», специфічні для того чи іншого народу.

Термінологічною основою комунікативного підходу є поняття комунікативної компетенції, введене американським лінгвістом Д. Хаймсом [10].

В рамках іншомовної комунікативної діяльності комунікативна здатність (компетенція) розглядається як сукупність навичок і умінні, що реалізуються взаємодією невербальних і вербальних засобів спілкування в невідповідальному комунікативному акті, кінцевим продуктом якого є текст діалогу.

Р. П. Мільруд [11] включає до складу комунікативної компетенції чотири основних компонента: граматичний (знання граматики, лексики і фонетики); прагматичний (знання того, що сказати в певній ситуації певним людям), стратегічний (знання, як сказати в різних обставинах); соціокультурний (знання громадського етикету, національного менталітету, цінностей тощо).

Міжкультурна комунікація – передача і обмін повідомленнями між членами різних культурних груп, що включає взаєморозуміння.

Форми реалізації міжкультурної комунікації: міжрасова, міжнародна, міжетнічна, інтракультурна.

У понятті «міжкультурна комунікація» входить рівноправна культурна взаємодія представників різних лінгвокультурних спільнот з урахуванням їхньої самотності та своєрідності, що призводить до необхідності виявлення загальнолюдського на основі порівняння іншомовної та власної культур [12].

Наприклад, в західній традиційній культурі офіційно-ділового спілкування від дотримання етикету в значній мірі залежить ефективність контактів з представниками академічних та ділових кіл. Для більш продуктивного діалогу з колегами з північних країн дуже важливим є знання особливостей їхнього характеру, які обумовлені походженням, історією країни, системою освіти, моральними засадами, побутом, лінгвістичної політикою, не кажучи вже про вимогливості будь-якої західної фірми до оформлення ділової документації, до тактики ведення ділових переговорів тощо.

Мовне різноманіття і міжкультурна комунікація є основою майбутнього демократичного світу.

Теорія діалогу і міжкультурної комунікації визнається одним з інструментів вирішення міжнаціональних, політичних, економічних, міжкультурних проблем. Звідси розробка принципів стратегії управління конфліктами, в тому числі економічними, на основі міжкультурної комунікації та впровадження їх в навчальний процес стають глобальним завданням в системі освіти.

Суб'єктами міжкультурної комунікації сьогодні стають не тільки випускники філологічних факультетів, а й майбутні фахівці в області економіки, сільського господарства, промисловості тощо [13].

Відтак, пріоритетною в викладанні іноземних мов в немовних вузах стає навчання культурі країни досліджуваного мови, щоб майбутні економісти, менеджери, політики навчилися дізнаватися, розуміти, оцінювати комунікантів, знайомилися з особливостями культури, економіки, політики за допомогою мови. Зокрема, різні культури по-різному розуміють, що значить «встановити гарні відносини?»).

В англійській культурі заохочується і цінується емпатія, повага до іншого, стриманість і такт. Це демонструє багатство способів вираження взаємної чужості (вибачень, квазивибачень, жалю, подяк заздалегідь і т. ін.). У американців надзвичайно розвинена дружелюбність до всіх, хоч те і не є обов'язковим може бути направлена на конкретну людину. Для української культури характерна теплота і сердечність, адресовані конкретній особі. Тому, проблема міжособистісних відносин неминуче знаходить відображення в мові. А будь-яка мова, власне, має відбиток культури і менталітету, і це викарбовується на «етнографії мовного етикету». Тому вивчення мовного етикету в рамках теорії лінгвістичної ввічливості і мовного планування повинно стати однією з важливих частин вузівської програми з навчання міжкультурної комунікації.

Звідси, одним із головних завдань у вивченні іноземних мов як засобу комунікації є ідея, що мови повинні вивчатися в нерозривній єдності зі світом, культурою, економікою народів, які розмовляють цими мовами. У цьому випадку суб'єкт здатний орієнтуватися в культурах різних етносів для вирішення його власних моральних проблем у світовій багатополосній цивілізації. Адже «чим більшою кількістю мов володіє кожен можливий учасник процесу

міжкультурного спілкування, тим легше відбувається його інтеграція в інтернаціональне співтовариство, розуміння культури та національного менталітету того чи іншого народу, тим простіше здійснюється кооперація на світовому ринку праці і тим вище його шанс для отримання гідного місця в житті» [2].

Міжкультурна взаємодія можлива завдяки здатності виконувати великий обсяг роботи зі знанням іноземної культури, знанням іноземних мов, здатністю співпереживати, рольовою дистанцією, толерантністю до неоднозначності. Для формування міжкультурної компетенції використовуються різні методи навчання: лінгвокраїнознавчий інструктаж, тренінги, націлені на підвищення загального сприйняття культурних відмінностей, міжкультурні інтеграційні тренінги тощо.

Різні автори в рамках предмета дослідження роблять акцент на ті чи інші компоненти міжкультурної компетенції. Наприклад, А. К. Маркова [14] виділяє психологічну готовність до спілкування як найважливіший елемент міжкультурної компетенції. Далі йдуть: рівень володіння мовними вміннями, мовним матеріалом, необхідним обсягом соціокультурних знань про країну досліджуваної мови, а також уміння мобілізувати свій культурний і мовний досвід, міжкультурні знання для вирішення завдань у ситуації міжкультурного спілкування.

Автор відповідно розрізняє когнітивну, прагматичну й мотиваційну сфери міжкультурної компетенції, які відповідно виявляються в: інформуванні про культуру країни досліджуваної мови, інших культур; сформованості практичних умінь міжкультурного спілкування; відкритості, толерантності, зацікавленості й повазі до культури іншого народу.

Міжкультурна компетенція як елемент професійної підготовки передбачає володіння студентами певною сукупністю знань про культуру країни досліджуваної мови, що забезпечують культурну взаємодію. Тоді, критеріями сформованості міжкультурної компетенції є володіння паралінгвістичною немовною інформацією, знання специфіки національного образу комуніканта.

Міжкультурна компетенція студентів також включає: здатність долати психічний стрес, улагоджувати конфлікти, фінансові проблеми, враховувати відмінність політичних систем і етнічної ментальності; здатність до ефективної комунікації (уміння спілкуватися з «чужими», долати непорозуміння між «своїми» і «чужими», уміння користуватися

різними комунікативними стилями); здатність будувати міжособистісні відносини (розуміти почуття інших людей, розуміти й орієнтуватися в чужих соціальних звичаях, правилах поведінки) при діловому спілкуванні в умовах міжкультурної комунікації.

Західні дослідники підходять до визначення міжкультурної компетенції з біхевіористичної точки зору й виділяють ряд поведінкових якостей особистості, які й становлять компетенцію при комунікації із представниками інших культур.

Серед таких якостей виділяються наступні: прояв поваги й позитивної оцінки іншої людини; позбавлена упередженість й позитивна реакція на поведінку іншого індивіда; прийняття думки співрозмовника, здатність погляду на подію з його сторони; толерантність до несподіваної зміни подій, здатність упоратися з раніше невідомою й невизначеною ситуацією, не показуючи свого ніяковіння.

Однак така структура міжкультурної компетенції не враховує різноманіття культурних ситуацій, у яких може опинитися людина в процесі спілкування із представниками іншої культури.

Важливим компонентом міжкультурної компетенції є культурологічний елемент, а також знання мови й культурних фактів.

К. Кнапп [15] пропонує більш досконалу й сучасну модель міжкультурної компетенції, яку автор визначає, як «здатність» досягати рівною мірою успішного розуміння як представників інших культур і комунікаційних співтовариств, так і представників своєї культури». Дослідник виділяє наступні компоненти цієї здатності: знання моделей і комунікативних дій і їх інтерпретації як у своєї власної, так і в досліджуваній культурі, а також у мові; загальні знання про відносини між культурою й комунікацією, включаючи залежність напряду думок і поведінки від специфічних для даної культури особливостей мислення, а також відмінностей між культурами, які визначаються цими особливостями; набір стратегій для стабілізації взаємодії, тобто для розв'язання виникаючих у процесі комунікації непорозумінь і проблем.

Основною перевагою даного підходу є виокремлення двох взаємозалежних сторін міжкультурної компетенції особистості – здатності розуміти рідну й іншу культуру.

Ще одним позитивним моментом є встановлення зв'язку між мисленням і поведінкою.

У цілому модель К. Кнаппа [15] в основному орієнтована на поведінковий аспект при спілкуванні із представниками іншої культури й не має на увазі спілкування як обмін культурними думками, у ході якого відбувається розуміння й пізнання культури.

На думку Д. Хаймса [10], вивчення мови й країнознавства без вивчення основ світогляду представників досліджуваної культури подібно одноокому погляду на світ. Автор вважає, що вивчаючи іноземну мову, необхідно звертати особливу увагу пізнанню досліджуваної культури й формуванню позитивного до неї ставлення. Для цього треба навчити студентів досліджувати культуру шляхом спостереження, опису й доказу представлених суджень. Разом із тим очевидно, що для формування міжкультурної компетенції недостатньо лише позитивного ставлення до досліджуваної культури. Для цього необхідний безпосередній контакт із культурою й представниками цієї культури. Міжкультурна компетенція є більш складним поняття й включає певні знання, якості, навички й уміння.

Як пише Дж. Летонен [16], для успішної комунікації в іншій культурі необхідно мати всебічні знання про культуру цієї країни. Говорячи про міжкультурну компетенцію з погляду міжкультурної комунікації в сфері бізнесу, дослідник пропонує користуватися формулою «Будучи в Римі, роби як римлянин» і пропонує у відносинах із представниками інших культур діяти з позиції універсальних загальнолюдських етичних норм.

Поняття міжкультурної компетенції, його структура й способи оцінки активно розробляються М. Байрам [17]. Модель міжкультурної компетенції, розроблена цим автором, складається з наступних п'яти елементів: стосунки, знання, уміння інтерпретації й співвіднесення, уміння відкриття й взаємодії, критичне усвідомлення культури або політичний утвір.

Стосунки між представниками різних культур з високим рівнем міжкультурної компетенції повинні будуватися на основі відкритості й цікавості, готовності відмовитися від упереджень щодо іншої й рідної культури.

Знаннєвий компонент включає інформованість про соціальні групи, їх характеристики і практичну діяльності у власній країні й країні партнера по спілкуванню, про загальні процеси соціальної й особистісної взаємодії. Уміння інтерпретації й порівняння полягають у

здатності людини інтерпретувати документ або подію іншої культури, пояснити його й співвіднести з явищами власної культури.

Ще одним компонентом міжкультурної компетенції є вміння засвоювати нові знання про культуру й культурні практики, уміння оперувати знаннями, відносинами й навичками в умовах комунікації й взаємодії в реальному часі. І останній компонент – критичне усвідомлення культури або політична освіта полягає в умінні критично й на основі певних критеріїв оцінювати світогляд, діяльність й результати діяльності, властиві власній й іншій культурі. Таким чином, міжкультурно компетентна особистість має наступні якості: здатність побачити взаємини між різними культурами (як зовнішніми, так і внутрішніми по відношенню до суспільства); здатність бути посередником, інтерпретувати одну культуру в термінах іншої; критичним і аналітичним розумінням власної й іншої культури; усвідомленням власного погляду на світ; культурно детерміноване і не тільки переконання, що його світогляд і розуміння є природним.

Однак модель М. Байрам [17] не враховує знання мови, розуміння зв'язку мови з мисленням, компонент країнознавчих знань. Враховуючи результати сучасних закордонних досліджень, виходить, що міжкультурна компетенція є складним утворенням, що містить наступні компоненти: особливості мислення, відносини, знання, і вміння, як до рідної, так і до досліджуваної культури.

Особливості мислення включають: розуміння зв'язку між мовою, мисленням і культурою; здійснення пізнання на перетині рідної та досліджуваної культур; розуміння рівнозначності й різноманіття культур і культурних змістів; критичний погляд на власну й досліджувану культуру.

Відносини включають відкритість, цікавість, готовність відмовитися від упереджень, прийняття культури.

Знання складаються з наступних компонентів: знання мови; знання фактів про рідну й досліджувану культуру; знання норм соціальної й особистісної взаємодії; знання паралінгвістичних засобів спілкування; знання культурних цінностей, властивих власній і досліджуваній культурі.

Уміння включають: інтерпретацію культурних фактів; співвідношення подій у рідній і досліджуваній культурах; отримання і засвоєння нових знань про культуру; застосування знань у практичних ситуаціях спілкування; критичну оцінку власної й інших культур.

Тільки при гармонійному поєднанні цих компонентів можна говорити про сформованість міжкультурної компетенції особистості.

Список використаних джерел та літератури:

1. Майер Б.О. Когнитивные аспекты современной философии отечественного образования / Б.О.Майер; отв. ред. Н.В. Наливайко; Рос. акад. Наук, Ин-т филос. и права [и др.]. – Новосибирск : Изд-во СО РАН, 2006. – 276 с.
2. Сафонова В.В. Социокультурный подход к обучению иностранному языку как специальности, 2010. – С. 30.
3. Ферапонтов Г.А. Новое качество интегрированного урока в свете социокультурного и кросскультурного образования. Сибирский – Март-Апрель 2002. – №2 (19). – С. 43-47.
4. Халяпина Л. П. Интернет-коммуникация и обучение иностранным языкам : монография / Л.П.Халяпина. – Кемерово : Изд-во «Кузбассвуиздат», 2005. – С. 210.
5. Щерба Л. В. О взаимоотношениях родного и иностранного языков. – В кн.: Языковая система и речевая деятельность. – Л : наука, 1974. – С. 339.
6. Костомаров В. Г., Верещагин Е. М. «Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного». Москва. Просвещение, 1990.
7. Томахин Г. Д. Лингвострановедение: что это такое? // ИЯШ. – 1996. – С. 22-27.
8. Комарова Э. П. Теоретические основы профессионального обучения иноязычному опосредованному общению в неязыковом вузе / Автореф. дисс. ... докт. пед. наук. – Воронеж, 2001. – С. 40.
9. Субетто А.И. Онтология и эпистемология компетентностного подхода, классификация и квалиметрия компетенций СПб. – М.: Исследоват. центр проблем кач-ва под-ки спец-ов. – 2006. – С. 72.
10. Hymes, D. On Communicative Competence. In J.B.Pride and J.Holmes (eds.), Sociolinguistics. Harmondsworth: Penguin, 1972, pp. 269-293.
11. Мильруд Р. П. Методика преподавания английского языка. – М., 2005 – С. 144.
12. Плужник И. Л. Формирование межкультурной коммуникативной компетенции студентов гуманитарного профиля в

процессе профессиональной подготовки / Автореф. докт. дисс. – Тюмень. – 2003. – С. 55-57.

13. Пассов Е. И., Кузовлев Е. П., Коростелев В. С. Цель обучения иностранному языку на современном этапе развития общества // Иностранные языки в школе. – 1987. – №6. – С. 29-33.

14. Маркова А. К. Психология труда учителя. – М., 1999. – С. 24.

Л. Д. Кравчук,
вчитель-методист української мови та літератури
(м. Кrasilів)

ОСТАП ВИШНЯ – НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОДВИЖНИК, МИТЕЦЬ

*Без гучних прожив він декламацій,
А в душі поезія цвіла
Друг людини, друг природи й праці,
Грізний ворог нечисті і зла.
М. Рильський*

Автор гострої політичної спрямованості, дотепний фейлетоніст, гуморист і сатирик, письменник, за влучним висловом Максима Рильського, був «всенародним стрільцем по підлоті, по зрадництву, по головотяпству, по всіх, хто – проти народу» [5, с. 141]. Його спадщина – своєрідний і цікавий літопис героїчного шляху нашого народу. Від фейлетону і памфлета до музичного гротеску і комедії, від гуморески – нарису і усмішки-жарту до усмішки-оповідання і усмішки-статті та рецензії – така жанрова і стильова палітра письменника. Не спадає, навпаки – підвищується інтерес до творчості письменника. Про це свідчить число перевидань його книг.

Народився Остап Вишня (Павло Михайлович Губенко) 13 листопада 1889 року біля містечка Грунь на хуторі Чечві Зінківського району на Полтавщині (нині Охтирський район Сумської області) в багатодітній родині селянина. На духовне формування майбутнього письменника значно вплинули батьки, які знали безліч

народних пісень і казок, були людьми з великим почуттям гумору, а також чарівний світ Полтавщини, де особливо почувалися любов і шана до славетних земляків І. П. Котляревського та М. В. Гоголя. Хлопчик змалку пізнавав селянський побут, запам'ятовував яскраві типи людей праці, вбирав у себе рідну мову, багату на перлини народного гумору. Батьки прагнули будь-що вивести своїх дітей у люди, дати їм освіту. По закінченні двокласної школи в м. Зіньків Павла віддають у військово-фельдшерську школу в Києві (1903), де він як син колишнього військовослужбовця, міг 4 навчатися безкоштовно. Після її закінчення (1907) Павло Губенко перебував на військовій службі, пізніше працював у Київській лікарні Південно-Західної залізниці. Незважаючи на важку матеріальну скруту, що посилилася після смерті батька (1909), Павло Михайлович наполегливо вчиться. Працюючи над самоосвітою, склав екстерном екзамен за гімназію, дедалі більше захоплювався літературою. У 1917 році він вступив до Київського університету на історико-філологічний факультет. У 1919 році Павло Губенко як патріот Української Народної Республіки докладав зусиль до розбудови нової держави, завідував Медико-санітарною управою міністерства шляхів УНР. В роки громадянської війни, відстоюючи інтереси республіки (Павло Губенко не належав до жодної партії), опинився в Кам'янці-Подільському. Ризикуючи життям, особисто працював у поїздах, що перевозили і тифозних хворих. Підтримував їх не лише медикаментами, а й морально, розважаючи хворих смішними анекдотами, які сам і складав. Саме тоді з'явилася у газеті «Народна воля» його перша публікація за підписом Павло Груньський.

Загалом Остап Вишня написав 2,5 тисячі гуморесок, усмішок, видав десятки збірок гумору і сатири. А могло б бути набагато більше, якби не «десятирічка» за колючим дротом. Його славнозвісна «Моя автобіографія» була написана за два дні – 15-16 березня 1927 року. У ній прозвучали фактично всі актуальні питання доби, літературні уподобання самого митця, котрий орієнтувався на українську ідею, національну літературну традицію. За свої погляди і переконання довелося відбутися ув'язнення з 1933 по 1943 рр.

У 44 роки Остап Вишня був заарештований, у 54 – звільнений із таборів. Життя треба було починати заново. Але письменник, який ніколи не зрадив інтереси свого народу і ніколи не був у літературі спекулянт, не втрачав віри в людей, добро, справедливість.

Бо головним для нього в житті завжди була Правда: «Тільки вона, правда, була проводирем у моєму житті! Я ніколи не зрадив правді...» [2, с. 33].

Чуйність і людяність, виняткову чесність і порядність у стосунках і з людьми, і в своїй літературній праці великий гуманіст ставив вище таланту: «Для літератури, по-моєму, треба перш за все – чесність. Потім уже геній, талант, здібність й інші атрибути літератури» [1, с. 12].

«Розум він мав вольтерівської гостроти, викривач він був незрівнянний, та все ж визначальним, мені здається, в його вдачі було саме це: ніжність, душевність, поетичність», – так сказав про незабутнього Остапа Вишню Олесь Гончар. Справді, жодні найстуденніші вітри тяжких часів не могли остудити в його душі жар любові – неугасної любові до народу, до Вітчизни, до краси життя й мистецтва [3, с. 19].

Дуже близьким письменнику було мистецтво театру. В юності сам грав на сцені. Довгі роки приятелював із Л. Курбасом, Г. Юрою, Б. Романицьким, М. Крушельницьким та іншими. Одним із найулюбленіших його жанрів були рецензії-гуморески. Про своє ставлення до театрів він писав: «Я їх люблю. Я люблю березильців, франківців, одещан, заньківчан.... Я всіх люблю. Бо знаю, що театр – це велике зняття...» [4, с. 83].

Продовжуючи традиції Т. Шевченка, І. Франка, В. Самійленка, Остап Вишня гостро висміяв окремих своїх земляків, уражених вірусом «малоросійства», психологією раба, за відсутність вольових і «мужеських державотворчих» якостей (Є. Маланюк), риси, що були добрим союзником для ворогів і оберталися трагедією для України. Найбільшим генієм і прикладом безкорисливого служіння Україні для Остапа Вишні був великий Кобзар. Його муза, поставлена на сторожі «рабів німих», була тим знаменом, під яким український народ боровся за своє національне й соціальне звільнення.

Творчість Остапа Вишні звучить актуально у кожную нову епоху. Адже він писав про те, що турбує українську націю, чим вона живе, на що сподівається, у що вірить. Він боровся за свій народ думкою і словом, дією і чином – героїчним і стоїчним.

Великий сміхотворець зробив неоціненний внесок у скарбницю національної літератури і по праву вважається найбільшим українським гумористом століття.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бажан О. Все життя гумористом! Господи! Збожеволіти можна від суму! До 125-річчя від дня народження Остапа Вишні // Голос України. – 2014. – 13 груд. – С. 12.
2. Вишня Остап // Українські письменники: Довідник. – Київ : Велес, 2013. – С. 31-35.
3. Кодлюк Я. П., Одинцова Г. С. Вишня Остап // Кодлюк Я. П., Одинцова Г. С. Сто двадцять розповідей про письменників: Довідник для вчителя початкових класів. – Київ : Наш час, 2006. – С. 16-20.
4. Король українського гумору. До 125-річчя від дня народження Остапа Вишні // Календар знаменних і пам'ятних дат. – 2014. – № 4. – С. 74-89.
5. Рильський М. Остап Вишня (Скорочено) // Українська література. 11 клас: Хрестоматія / Упоряд. О. І. Борзенко, М. П. Сподарець. – 3-тє вид., перероб. і доп. – Харків: Веста: Ранок, 2008. – С. 140-142.

Олександра Марущак,
студентка
(м. Хмельницький)

ОСТАП ВИШНЯ. ПИСЬМЕННИК, НАРОДЖЕНИЙ У НЕВІДПОВІДНИЙ ЧАС

Свого часу М. Рильський, великий поет і щирий друг Остапа Вишні, записав в альбомі: «Я ніколи не забуду тих щасливих днів, коли бував разом з Павлом Михайловичем. Він світив як сонце, до нього люди тяглись як до сонця. Він умів гриміти як грім, і того грому боялись усі плазуни і негідники». Як сонце... Як грім... Так сказав лірик про лірика.

На відміну від творчості, життя Остапа Вишні не можна назвати променистим явищем. Довелося літератору побувати і на допитах, і в концтаборах. Від неминучого, здавалося б, розстрілу письменника врятувала сама природа у вигляді сильних приморозків. За власні переконання письменникові довелося заплатити 10 роками життя, які

він провів у місцях позбавлення волі в теперішній Республіці Комі [1, с. 20].

Гумор Остапа Вишні можна впевнено називати сміхом крізь сльози, а долю самого письменника порівняти з долею всієї України. В історії держави немає гумориста більш трагічного. Всі життєві негаразди, через які свого часу проходив письменник, можуть бути уроком навіть для сучасних українців.

Народжений в багатодітній родині майбутній письменник ще з дитинства зрозумів цінність життя, людських відносин. При першій нагоді він приєднується до визвольного руху українського народу; спочатку письменник бере участь в боротьбі УНР як армійський фельдшер, лікує бійців, які отримали поранення, і хворих на тиф. За антирадянську діяльність його позбавляють волі, але він дивом уникає розстрілу.

Разом з іншими письменниками, науковцями та представниками інтелігенції, які брали участь у створенні УНР, Остап Вишня виявився між жорнами більшовицької машини. На цьому нелегкому шляху з Вишнею поруч йшли Юрій Яновський, Олександр Довженко, Максим Рильський, Пантелеймон Куліш та багато ін. [2, с. 26].

Перебуваючи в ув'язненні і катівнях органів, Вишня за допомогою гумору усіма можливими способами підтримував товаришів. Гумориста також можна назвати яскравим прикладом того, як безжальна більшовицька система може зламати людський дух.

Для радянської системи сталінських часів завдання знищення духу Вишні вийшло на одне з перших місць за важливістю. Значення письменника пояснювалося його популярністю і любов'ю з боку народу. Українці того часу знали літератора як людину відкриту, щирю, що тільки підвищувало цінність фейлетонів для пропагандистської діяльності.

Про своє покликання в житті Вишня говорив, що хоче тільки, щоб його народ посміхався, щоб хоча б одна зморшка на чолі українців розгладилася. У той же час люди, які знали письменника, стверджують, що після повернення із заслання дуже важко було побачити на обличчі Вишні посмішку, яка насправді виходила б з глибини душі [3, с. 83].

В міру можливостей намагався письменник допомогти своїй нації зміцніти. Через сатиричні прийоми показував Вишня негативні сторони характеру українців. Його твір «Чухраїнці» багатьох змусив

переосмислити свій характер і по-новому поглянути на деякі негативні моменти з української ментальності.

Особливо сильно критикував літератор у своїй творчості слабкість інститутів громадянської і національної єдності всередині української нації, інертність і інші пережитки минулого, що заважають народу будувати світле майбутнє.

Порятунок від напруги буденного Вишня знаходив у природі, де можна було дійсно відпочити душею. Не дивно, що одним з найвідоміших творів письменника став цикл «Мисливські усмішки», оскільки полювання Вишня любив. Суттю цього заняття для письменника було спостереження за природою, на полювання він збирався з гаслом «Хай живуть зайці!» Остапа Вишню також можна віднести до числа людей, яким доля наказала народитися в невідповідний час. Сатирична творчість письменника раннього етапу відрізняється душевністю, яскравими емоціями, після звільнення з ув'язнення твори носять характер скоріше декларативний.

Письменник змушував українців поглянути на самих себе з боку. Висміюючи всі негативні риси нації, він прагнув допомогти співвітчизникам позбутися вад, оскільки любив країну і людей дуже сильно.

Негативно літератор ставився до космополітизму, який вважав найбільшим злом. Про себе Вишня говорив, що націоналістом не є, але патріотом себе вважає.

В складні радянські часи, коли саме явище національної ідентичності режим намагався викоринити, гумор лікаря Вишні лікував душі українців. Причини написання сатириком ряду творів на догоду чинній владі сучасники добре розуміли, тому особливо й не звинувачували письменника в пристосуванстві.

Історія Остапа Вишні показує, що навіть найсвітліша і найчистіша геніальна людина може бути зламана і позбавлена душі живою. У кожному його гумористичному творі насправді дуже багато болю. Навряд чи може щиро сміятися людина, дух якої був зломлений жадливим чином. І навіть знищений духовно Вишня був потрібен більшовицькому режимові для формування брехливої комуністичної життєвої парадигми [5, с. 90].

Відомим фактом є те, що співучасником майбутнього арешту Вишні став літератор Олексій Полторацький, який опублікував у 1930 році на сторінках журналу «Нова генерація» статтю «Що таке

Остап Вишня». У матеріалі містилася брутальна критика на адресу творчості сатирика. Через деякий час передрук статті зробила «Радянська література». У тексті публікації Полторацький називає Вишню «фашистом і контрреволюціонером, для якого літературна творчість є тільки прикриттям для протягування в маси антирадянських поглядів».

У 1933 році письменник був «превентивно заарештований» і засуджений до 10 років позбавлення волі. Покарання Вишня відбував в Ухтинсько-Печорському виправно-трудовому таборі, який входив у структуру ГУЛАГу. Привід для арешту заслуговує на окрему увагу – письменника-гумориста назвали терористом. Вишню звинувачували в тому, що він разом з товаришами готував замах на Павла Постишева, відомого на той час партійного функціонера.

Абсурдність звинувачення викликала у літератора сміх. На допитах у НКВС він запитував слідчих, чому його не звинуватили у згвалтуванні Клари Цеткін. У будь-якому випадку, хоча звинувачення і було відверто надуманим, під сильним тиском і тортурами в скоєнні злочину письменник зізнався. За злочин, якого Вишня не скоював, суд засудив його до 10 років позбавлення волі, термін літератор відбув повністю.

За злою іронією долі, через кілька років ворогом народу був оголошений сам Павло Постишев, потім партійного діяча розстріляли. Дізнавшись про це, Вишня пожартував, що він нібито ще кілька років тому хотів вчинити саме так. Проте цілком могло трапитися так, що письменник не зміг би вимовити ці слова. На початку терміну ув'язнення, в 1937 році, його планували розстріляти. Є кілька версій, які пояснюють причину невдалої страти.

Згідно з даними з одних джерел, тюремники отримали наказ знищити Остапа Вишню, але в документах такого не виявили. Знайти арештанта з такими даними в принципі було неможливо, оскільки засуджений фігурував в документах як Павло Михайлович Губенко. До цієї версії родичі письменника ставляться скептично і розповідають зовсім іншу історію.

За інформацією рідних сатирика, на певному етапі в колонії, де відбував покарання письменник, виникла необхідність у звільненні місць для нових в'язнів. Для розміщення новоприбулих, яких в роки сталінських репресій вистачало з надлишком, було прийнято рішення кілька зеків зі стажем відправити в колонію на відстані у

900 кілометрів, де планувався розстріл. У список смертників потрапив і Остап Вишня.

Під час транспортування групи арештантів до місця страти річку Печору скували сильні морози. Крізь лід пароплав не міг пробитися досить тривалий час. В результаті виявилось, що за час етапування письменника начальника табору встигли не тільки зняти з посади, але і розстріляти. У метушні наказ про розстріл літератора загубився. Було висунуто також версію, що тюремники наказ навмисне втратили, з жалю і поваги до літератора.

Всенародна слава, яку мав письменник, дуже не подобалася більшовикам. Ще в 20-х роках минулого століття Вишня був заарештований як особливо небезпечний злочинець. Приводом для звинувачення стало те, що літератор свого часу служив у військах УНР і розміщував публікацій в пресі соціал-революціонерів. Саме в цей час письменник вперше був засуджений до розстрілу, від трагічної долі врятувала та сама слава.

Після вироку письменника відправили до Харкова, де, по ідеї, повинен був відбутися сам розстріл. Замість страти в першій українській столиці на Губенко чекало звільнення і кімната в комунальній квартирі. Дивовижний порятунок зазвичай пов'язують з тим, що харківським чиновникам фейлетони Остапа Вишні дуже подобалися. Вчасно замовлене слівце допомогло врятувати людське життя.

Під час перебування в таборі творчість письменника також користувалася популярністю. Одного разу тюремне керівництво доручило літератору написати цикл оповідань, що описують працю арештантів. Використовуючи звичну манеру, про будні в'язнів Вишня писав пафосно, з іронією. В одному з оповідань сатирик писав, що завдяки арештантам значно збільшилося населення Півночі [4, с. 56].

Перед самим звільненням з виразкою шлунка письменник потрапив у табірну лікарню. Тюремний лікар, дізнався, що за освітою Вишня є фельдшером, взяв опіку над ув'язненим, зарахував до штату лікарні, що життя письменника значно полегшило. Проте відразу ж після звільнення сатирика госпіталізували. У московській лікарні Вишні лікували виразку і просто відгодовували, щоб привести в більш-менш належний вигляд.

Повернувся додому письменник худим, хворим, але дуже потрібним владі. Головна причина його звільнення полягала в тому, що

у воєнний час УПА почала отримувати ідеологічну перевагу. Тому у вищому партійному керівництві вирішили використовувати для боротьби проти повстанців великого петлюрівця як ідеологічну зброю. Навіть в дуже важкі для себе часи літератор змушений був жартувати.

Список використаних джерел та літератури:

1. «Сто видатних людей України» Київ, 2005.
 2. Дзеверін І.О. Вишня Остап. Твори: в 4 т. / Редкол. : (голова) та ін. Т. 2: Усмійки, фейлетони, гуморески (1925-1933). Київ : Дніпро, 2006.
 3. Здоровега В.Й. Теорія творчості: підручник Львів : ПАІС, 2004.
 4. Іванов В. Ф. Життя та творчість видатних письменників Київ : Т-во «Знання», КОО, 2000.
- Цалик С. М., Селігей П. О. І сміх, і сльози, і любов Остапа Вишні Тасмниці письменницьких шухляд: Детективна історія української літератури.

С. І. Никитюк,
*викладач англійської мови
(м. Кам'янець-Подільський)*

ФАКТОРИ ВИБОРУ УКРАЇНСЬКИХ СУЧАСНИХ ІМЕН

Сучасні дослідження соціологів свідчать, що усе більше людей в Україні прагнуть назвати своїх дітей оригінально і неповторно. Багато батьків використовують для цього іноземні імена: британські та американські.

Власне ім'я (антропонім) надається людині при народженні, в рідкісних випадках його обирає для себе доросла людина (при зміні імені) має функцію індивідуалізації, тобто називає (ідентифікує) одиничний, єдиний, неповторний факт дійсності, в даному разі – людину [4].

Мета тез – дослідити українські власні імена, що входять до групи антропонімів, та фактори їх вибору.

Антропонімами займалася низка учених як вітчизняних (С. Богдан, Л. Белей, В. Денисюк, І. Кочан, А. Попович, Л. Скрипник, Н. Дзятківська, О. Пономарів, М. Худаш, П. Чучка), так і зарубіжних (О. Леонович, О. Суперанська, В. Ніконов, Н. Ешлі, Л. Урданг).

Зупинимося на особливостях українських особових імен та визначальних факторах у їх виборі.

Українські імена особові за своїм походженням поділяються на слов'янські (імена язичницькі) та запозичені (імена християнські). Традиційно вони мають певні граматичні форми для чоловічих і жіночих імен (Віталій, Ірина). Є кілька імен, що за походженням чоловічі, а вживаються як жіночі (Інна, Римма). Значна частина імен є парними (Антон – Антоніна, Валентин – Валентина) [4].

Нам вдалося відшукати статистичні дані відділів державної реєстрації актів цивільного стану м. Кам'янець-Подільського та Кам'янець-Подільського району за лютий-березень 2018 р. Як і у попередні місяці, найпоширенішими залишаються такі імена: Максим, Артем, Андрій, Владислав, Роман, Тимофій, Аріна, Олександра, Злата, Вікторія, Соломія. Рідковживані імена: Захар, Даніель, Костянтин, Антоній, Деніс, Вільям, Тарас, Архіп, Гліб, Ася, Олеся, Євангеліна, Марта, Маріам, Галина, Сусанна, Поліна, Юстина [3].

Реалії свідчать, що часом батьки новонародженої дитини обирають таке ім'я, що дитина до нього ніяк не звикне. Відтак, подорослішавши, багато хто поспішає у РАЦС, аби назватися геть інакше.

Наприклад, у Львівській області із заявами про зміну імені та прізвища переважно звертається молодь, у 2017р. було 1175 таких заяв. Жителі області змінювали українські імена на Брунон, Оммен, Джонс з менш оригінальними прізвищами – Купер, Щасливий і Феррарі [1].

У столиці в 2017 р. ім'я змінили 1554 особи, наприклад Віталій, Вадим, Богдан, Деніс, В'ячеслав, Роман, Микита, Олександр, Олексій, Ростислав змінили імена на Ієн, Вадя Ротор, Йсхонатан, Хасан, Вацлав, Ларс, Сорін, Іскандер, Томас, Роні. А ось Ольга, Наталія, Оксана, Лариса, Марія, Євгенія, Юліанна, Юлія, Лілія, Лідія стали Софіко, Тайлер, Оона, Нервенде, Майрам, Орнелла, Юнона, Петра, Нілуфер, Фріда. Дві дівчини обрали собі ім'я Ріна.

У Вінницькій області 2017 р. було лише три випадки зміни імені: Віталій став Рахма, а Валентин захотів бути Аліксом, ще один Віталій став Едвіном [1].

У Верховній Раді зареєстровано законопроект, яким пропонується обмежити батькам право вибору імені дитини. Одні кажуть, що це безглузда ідея, адже ніхто не може обмежувати право батьків назвати дитину так, як хочеться. Інші ж підтримують авторів законопроекту: мовляв, часто батьки дають дітям дивні імена, від яких ті страждають усе життя. Можна навести приклади таких дивних імен: Петрунелія, Мальвіна, Жасмін, Севастьян, Лікерія [2].

Проаналізувавши джерела, наведемо фактори, що визначають вибір особових імен в українців:

Прагнення здаватися оригінальним: Оона, Петра, Вадя Ротор, Томас, Роні.

Вплив релігії. Незважаючи на модні тенденції, в українському суспільстві ще панує приналежність до релігійних вірувань: Лука, Марко, Іоанн, Марія.

Пошана до предків: Соломія, Назар, Тарас, Уляна, Роксолана.

Традиція називати дитину іменем діда-батька, бабусі-мами або за церковним календарем чи святцями.

Фіксація скорочених варіантів імен: Рита замість Маргарити, Ліна замість Михайлини, Ляна – Уляни чи Роксолани, Слава – Ярославів.

Європеїзація чи русифікація імен, щоб здаватися своїми у чужій країні: Олени стають Геленами, Альонами, Ленами, Єленами. Олександр просить записати себе Александром, Івнна – Янкою, Олесья – Алесею.

Зміна імен, прізвищ після депортації. Перебуваючи на заробітках за кордоном, українці нерідко порушують терміни дії візи. Тож після депортації змінюють особисті дані, щоби отримати нові документи.

Дослідник антропонімів Л. Белей подає декілька порад про те, як вибрати ім'я Дитині [5]:

- вибираючи ім'я дитині, узгодьте його з прізвищем батьків (не зовсім личитиме Вашій дочці ім'я Емілія, якщо ваше прізвище – Заєць);

- подбайте про те, щоб ім'я й прізвище не утворювало омонімічних зв'язків із загальноживаними українськими словами, що стане в майбутньому підставою для глузувань над дитиною;

– не захоплюйтесь іменами героїв популярних телесеріалів, зірок естради, називаючи дитину; коли вона виросте, то не завжди буде вдячна вам за це;

– в українців існує традиція називати дитину іменем діда-батька, бабусі-мами або за церковним календарем чи святцями.

Список використаних джерел та літератури:

1. Віднині я вже не Іван. Експрес. № 4. 25.01–1.02.2018р. С. 18.
2. Привіт, я – Петрунелія, а я – Севастьян. Експрес. № 40. 4-11.10.2018р. С. 23.
3. Рацси звітують. Подолянин. № 11. 16 лютого 2018р. С. 2; № 15. 16 берез. 2018р. С. 2.
4. Ім'я особове. Українська мова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: litopys.ukrmoval.com/191/htm. – Назва з титул. екрану.
5. Любомир Белей. Літературно-художні імена-символи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine46-47-11.pdf>. – Назва з титул. екрану.

В. В. Олійник,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
викладач-методист української мови та літератури
(м. Хмельницький)*

МОВА ЯК ДУХОВНО-НАЦІОНАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН

*«Позбавити людину рідної мови – чи то згідно з її волею,
чи всупереч їй – аморально: це те ж саме,
що підрізати коріння її духовності»
(В. Русанівський)*

Нині мовне питання в нашій державі потребує особливої уваги. Саме мова зосереджує у собі всю духовність і культуру українського народу.

Із біблійної тези «Споконвіку було Слово, і з Богом було Слово, і Слово було – Бог...» осмислюємо, що слово, а отже, мова – категорія духовна. Мова – це логіка духу народу. А дух, образно кажучи, це все те, що становить силу і гідність народу і переходить у спадок від одного покоління до іншого.

Зазначимо, що українська мова є скарбницею духовного і культурного спадку українського народу. У витворених протягом віків різноманітних формах буття української мови (старовинні усні перекази і літописи, народні пісні і думи, казки і міфи, поетичні і прозові твори тощо) зберігаються історична пам'ять і досвід нації, глибинні витoki її світоглядних і моральних цінностей, віддзеркалюються національні традиції й узвичаєння, звичаї і навички, тобто ознаки, що притаманні саме цій спільноті і тому є унікальними складовими національної ідентичності.

Вважаємо, держава має піклуватися про наукове дослідження і публікацію давніх писемних пам'яток, їх популяризацію, використання їхніх елементів для збагачення ресурсу сучасної літературної мови. Залишається актуальним збереження й вивчення діалектів української мови – джерела її самобутності й життєвої сили.

Ми знаємо, що культурологічна функція мови відіграє важливу роль у житті будь-якої нації. Культура кожного народу відображена та зафіксована найперше в його мові. Для глибшого пізнання нації необхідне знання її мови, яка виконує функції своєрідного каналу зв'язку культур між народами. Репрезентуючи свою мову, ми репрезентуємо і власну культуру, її традиції та здобутки, збагачуючи світову культуру.

Мова є запорукою незнищенності нації. Занепадає мова, звужується її сфера – деградує, а згодом і зникає сама нація.

Підкреслимо, що мова є засобом дотримання норм поведінки, моральних правил. Досягається це існуванням сукупності мовленнєвих етикетних формул та настанов щодо їх використання. Ввічливість, чемність, тактовність, шанобливість, стриманість – визначальні ознаки українського мовленнєвого етикету.

«Етичне в мові, – зауважує Н. Бабич, – це конкретно-історична система мовних засобів відповідно до форми моральної свідомості й поведінки людини, що передбачає ефект добра. Слово доброзичливе, добродарне має бути в основі етики спілкування [2].

Мова є генератором і найвищою формою патріотизму, Божим даром і ключем до вивчення культури, історії, традицій, творцем культури.

Вона репрезентує народ у світі, є ореолом нації й етнічним кордоном. «Нація повинна боронити свою мову більше, ніж свою територію», – говорила Леся Українка. Адже територію можна відвоювати, а коли вмирає мова, то вмирає і нація. Недаремно кажуть, що мова – ключ до Вічності, паролі до дверей Всесвіту [4].

Отже, мова відіграє провідну роль у житті як окремої людини, так і суспільства. Любов до рідної мови, до рідної Батьківщини – невіддільні поняття. Вони споконвіку живуть у людських серцях і притаманні тим, хто шанує історію й культуру власного народу. Плекаймо рідну, бережімо слово, з щирістю шануймо українську мову.

Список використаних джерел та літератури:

1. Азарова Л. Є. Мова як головна ознака ідентичності української нації [Електронний ресурс] Л. Є. Азарова. – Режим доступу: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/24043/%D0%90%D0%B7%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. – Назва з титул. екрану.

2. Засіб пізнання мови. Мислення, спілкування, як показник рівня культури [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://studopedia.su/14_8950_mova-yak-genetichniy-kod-natsii-zasib-piznannya-movi-mislennya-spilkuvannya-yak-pokaznik-rivnya-kulturi.html. – Назва з титул. екрану.

3. Мовні конфлікти і гармонізація суспільства : Матер. наук. конф. 28-29 травня 2001 року. – Київ : Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2002. – 222 с.

4. Українська як код нації: чому дітям варто говорити рідною мовою [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/3274/188/120549>. – Назва з титул. екрану.

Н. А. Осатюк,
учитель української мови та літератури
(м. Хмельницький)

СТИЛІСТИЧНА ФУНКЦІЯ ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНОЇ ЛЕКСИКИ В «МИСЛИВСЬКИХ УСМІШКАХ ОСТАПА ВИШНІ»

«Мисливські усмішки» по праву називають лебединою піснею Остапа Вишні, найвищим злетом його чарівного поетичного гумору. Найповніше видання вийшло у 1958 році після смерті гумориста. Автору не потрібно було кривити душою, показувати досягнення соціалістичного будівництва і твердий поступ пролетаріату у світле майбутнє. У них поєднався гумор народного анекдоту й пейзажна лірика. З великою художньою силою тут втілено оптимістичні і гуманістичні риси народного світогляду, розкрито глибокі патріотичні почуття, змальовано розмаїту красу природи рідної землі. «Мисливські усмішки» вражають самобутнім естетичним змістом і живописністю кожного образу, картини, деталі, слова. У центрі книги образ України зі всією флорою та фауною, описаною із замилюванням митця. Усі усмішки пройняті невичерпним народним гумором, це передано живою і дотепною мовою досвідченого оповідача, який над усе любив природу і гнівно засуджував браконьєрів, що позначається на всіх художніх засобах.

Варто зазначити, що мова творів Остапа Вишні є невичерпною темою. Предметом нашого дослідження стало використання емоційно-експресивної лексики в «Мисливських усмішках».

Експресивність є семантико-стилістичною властивістю мовних одиниць, психологічно і соціально вмотивованою, яка забезпечує цим одиницям повноцінне функціонування і створення стилістичного значення, фону, ефекту. Експресивність часто ототожнюють з емоційністю, хоча це різні поняття. Емоційність не завжди є експресивною, вона може мати нейтральне вираження, а експресивність породжується не тільки емоціями, а й мисленням, інтелектом, волею, етикою та естетикою, конкретним світосприйманням мовців. Тому експресивність є значно ширшим від емоційності поняттям і може охоплювати мовне вираження всіх, а не тільки емоційних сфер життя. У зв'язку з тим, що в нашій мові є термін

«вираження», експресія (і експресивність) сприймається як інтенсивне вираження, що на фоні загального, нейтрального виділяє окремі мовні одиниці [4, с. 85].

Розрізняють інгерентну та адгерентну експресивність мовних одиниць, інгерентною є така експресивність, що внутрішньо притаманна мовному знаку, є його постійною і невід’ємною ознакою в будь-яких ситуативно-контекстних умовах. Інгерентну експресивність мають слова, які означають назви певних почуттів і є емоційними вже за своїм лексичним значенням; слова, емоційність яких досягається засобами словотворення, різні вульгаризми. Адгерентна експресивність – це інтенсивна виразність мовного знака, що сформувалася тільки у певному контексті, ситуації, умовах, а не в основному словниковому значенні [5, с. 189-191].

Наше дослідження дало підстави стверджувати, що у «Мисливських усмішках» Остапа Вишні часто використовується інгерентна експресивність. Так за допомогою зменшено-пестливих суфіксів в іменниках та прикметниках автор змальовує красу природи, замилювання лісовими мешканцями, з гумором розповідає про їх поведінку і звички. «Бекас –невеличкий болотяний птах, сіренький, з біленьким на пузці пір’ячком, дуже маленький, із дуже довгим дзьобом, довгенькими ногами, зривається з характерним для нього криком і летить, навіжений, ніби перед тим, як злетіти, випив мінімум двісті грамів: зигзагами» [2, с. 146]. В усмішці «Бекас» автор підводить читача до думки, що головне на полюванні – це рушниця та собака і радить, яку краще собаку придбати. Далі змальовує типову ситуацію, яка, мабуть, виникає в кожній сім’ї з появою цуценяти вдома. У головного героя зароджується конфлікт спочатку з тещею, а потім і з дружиною. «На другий день після того, як у вас оселився симпатичний чистопорідний песик, починається дискусія на тему...» [2, с. 156]. Але любов героя як до песика, так і, мабуть, до всієї природи не змінюється. Показати це і є головною метою автора. Читач дізнається, що Джек, улюбленець героя, дійсно, справжній мисливський собака, адже він вже знає команди «стойка» і «піль». Але на першому самотійному полюванні «Джек кидається, і з-під нього вискакує... здоровенна жаба». З підтексту усмішки стає зрозуміло, що автор акцентує увагу не на полюванні та його результатах, а на спостереженні за природою.

Натхненним авторським славослів’ям на честь маленької і ніжної пташки починається усмішка «Перепілка». Остап Вишня

створює точний і сповнений любов'ю образ, для змалювання якого використовує не тільки слова зі зменшено-пестливими суфіксами, а й починає усмішку як поетичний твір, підкреслюючи цим значимість кожного слова: «Чудесна пташка. Сіренька, з чорненькими на пір'ячку крапочками. Мініатюрна курочка. Вилупить свої жовтенькі, пухнаті перепеленятка, отакусінькі, водить їх за собою й квокче . Ах ти ж моя матінко-квочечко! Та де ж тобі квокати, коли ти ж сама ще курчатко?!» [2, с. 164].

В усмішці «Короп» знаходимо майстерно виписану картину світанку, коли «перший ніжний промінь дубові крони прорізує і листя дубове золотить» [2,с. 239]. Тут письменник вдається не тільки до персоніфікації отого сонячного променя і хитрючого сонця, а й до слів, які належать до інгерентної експресивності і є вже емоційними за своїм лексичним значенням. Таку ж лексику автор вдало використовує в усмішці «Вовк», що надає висловлюваній думці емоційного забарвлення: «Вовк – хижак, і хижак лютий, кровожадливий – проте боятись його нема чого» [2, с. 132]. В усмішці «Гагара» письменник за допомогою інгерентної експресивності намагається не тільки відобразити позитивну оцінку явища, але й показати свою любов та приязність до природи: «Прекрасна вона (гагара) на воді, струнка, довгошия й сліпучо-біла, коли повертається до вас грудьми своїми!» [2, с. 182].

Також гуморист для змалювання яскравої картини улюбленої природи використовує контрастне поєднання кольорів, наприклад, червоного і білого. Для створення цього контрасту автор вживає слова, які належать до інгерентної експресивності. «Вона не біжить, а летить, червона-червона на сліпучо-білому фоні, випроставши трубу(хвіст) і витягши мордочку» [2, с. 135]. «Застрибали на сліпучо-білій,що й оком не охопиш, ковдрі мільярди діамантів» [2, с. 133]. Остап Вишня постає у ролі живописця, який бачить складну кольорову гаму, розрізняє тонкі відтінки кольору. Емоційно-забарвлені слова, які є вже експресивними за своїм значенням, допомагають створити йому різнобарвне чарівне полотно природи. Наприклад: дикі курочки – «рудувато-чорновато-крапчастенькі»; гагара – «темно-бура зверху і сліпучо-біла, коли повертається до вас грудьми своїми»; водяний бугай – «рудо-сірий птах»; вальдшнеп –«темно-рудоватого кольору».

В усмішці «Дика коза»читачеві передається надзвичайна картина замилювання красою лісових мешканців. «Благородна вона і

своєю постанню, коли струнка й ніжна, стоїть вона серед кущів ліщини або на зеленій квітучо-пахучій галявині лісу нашого чарівного, чи коли, спустившись до Сули, до Росі, до Горині, граціозно нахилившись, студену воду п'є... Благородна і в стрімкому вихорі-льоті, коли, налякана, не біжить, а стелиться над чагарником, над кущами чи поміж дубово-ясеновими стовбурами» [2, с. 152]. Для створення такого чудового образу автор використовує слова із зменшено-пестливими суфіксами, слова, які є емоційними за своїм лексичним значенням [1, с. 45-51].

Чудову картину природи автор змальовує не тільки за допомогою слів, які означають назви почуттів і дають позитивну оцінку явищу дійсності, а й тропів, які широко використовуються у художній літературі і належать до адгерентної експресивності. Природу Остап Вишня бачить активно-діючою, тому «сумовито рипить дуб, замислився перед зимовим сном ясен, тяжко зітхає клен, і тільки берізка, жовтаво-зелена й роскудря-кудря-кудрява, ген там на узліссі білявим станом своїм кокетує, ніби на побачення з Левітаном жде чи, може, Чайковського на симфонію викликає» [2, с. 187].

Остап Вишня показує єдність людини і природи. Автор наділяє птахів і звірів людськими рисами, зокрема мовою. Він веде розмову з лосем («Лось»), з козою («Дика коза»), з вовками («Вовки»), з собакою («Відкриття охоти»), з перепелом («Перепілка»), з гагарию («Гагара»).

Остапові Вишні, як і кожному гумористу, притаманне вміння говорити на повному серйозі про комічні ситуації або про те, що цього аж ніяк не потребує. Наприклад, в усмішці «Як варити і їсти суп з дикої качки» гуморист, використовуючи тропи (оксिमорони), які належать до адгерентної експресивності, створює надзвичайно поетичну і разом з тим комічну картину: «Дика качка любить убиватись тихими-тихими вечорами, коли сонце вже сковзнуло з вечірнього пруга, минуло криваво-багряний горизонт, послало вам останній золотий привіт і пішло спать...» [2, с. 106]. Далі змальовується лаконічна картина, яка водночас полонить та інтригує читача. Виявляється, що на підставі багатолітніх спостережень і наукових досліджень один славнозвісний орнітолог довів, що дикі качки, крім базару, водяться ще на лугових озерах та по очеретах. Письменнику потрібен саме такий алогічний хід. Він інтригує, насторожує читача, налаштовує його на добрий, лагідний гумор. У такому ж плані, з поясненням усім зрозумілого йде подальший розвиток сюжету. Виявляється, що для полювання потрібно

взяти рушницю, а це така штука, наче ненароком, у дужках пояснює автор, що стріляє, треба взяти набой та інший мисливський реманент. Описуючи всі ці подробиці, автор використовує адгерентну експресивність. Про весь мисливський реманент та його застосування автор говорить у серйозному тоні. Так створюється невідповідність між твердженням і суттю явища, а вже вона, ота невідповідність, викликає сміх. Найбільшої сили комізм набуває в кінці твору, коли стає ясно, що принесена качка зовсім не качка, а курка.

Для створення комічного гуморист також використовує згубилу лексику («І довго батюшка тої суботи вечерню правив, і тато якось тоді довго-довго у дворі порались і мати – все щось товчуться, все товчуться... І чого, – ти мені скажи, – в отакі суботи час не рисаками їздить, а волами, та такими ж ледачими, що всі б бичі, і всі батогои на них, клятих, потрощив би» [2, с. 149]) і слова, які вживаються у переносному значенні. Автор наділяє тварин людськими ознаками. Кожний звір, пташина в Остапа Вишні – жива істота, яка може думати, переживати, любити, ненавидіти. Вони такі ж пустуни і гумористи, як і мисливці. «Посилаю Джека: «Побіжи пошукай, чи нема на тім болоті бекасів». Джек побіг, метнувся сюди-туди по болоту, бігав, нюхав, прибігає, висолопивши язика. – Що, – питаю, – нема? – Нема! – каже» [2, с. 156].

У створенні комічного в «Мисливських усмішках» неабияку роль відіграють фразеологічні засоби мови. Автор – мисливець, тому він широко вводить у гуморески мисливську фразеологію: робити стойку, сидіти на хвості, брати на мушку, стояти на гону, піднімати звіра, стояти на тязі, вечірня зоряка, ранкова зоряка. Письменник користується фразеологічними зворотами як у незміненому їх вигляді, так і трансформуючи їх. Ось, наприклад, розповідь Івана Петровича («Відкриття охоти») про його собаку, що як став на стойку, то ніякими свистками і гудками його не можна було зрушити з місця. Довелося залишити у лісі, а коли мисливець, згадавши про нього, повернувся через рік, то побачив кістяк собаки. «Мертва стойка» – резюмує мисливець. Фразеологізм «робити стойку» одержує другий смисловий план, який і спричиняє сміх. Сміється читач з так званого «логічного» способу полювання на ведмедя, який «ламає голову» математичною формулою («Ведмідь»), де комічна ситуація побудована теж на зіткненні двох планів виразу «ламати голову» – вільного

словосполучення та омонімічного за складом компонентів фразеологізму.

«Мисливські усмішки» Остапа Вишні сповнені глибоким гнівом до винищувачів рідної природи – браконьєрів. Те, що гуморист боровся з браконьєрами, видно не тільки зі змісту його усмішок. В одному з архівів зберігається листок, переданий письменнику з Київської обласної спілки мисливців і рибалок з іменами, прізвищами та по батькові п'ятьох браконьєрів, затриманих 11 квітня 1948 року на місці злочину в Броварському районі на болоті «Копито» і біля села Осокорки. Наведені в цьому документі факти лягли в основу фейлетону «Каченята плачуть». Серед тих, що стріляли весною качок і глушили толом рибу, було два полковники юстиції та один учитель [3, с. 37]. В усмішці «Дика коза» дається надзвичайно вбивча характеристика тих, хто нищить природу. Автор протиставляє благородну тварину «вилюдку-браконьєру». Якщо для змалювання природи письменник використовує поетичні слова, лексику з позитивним емоційним забарвленням, то для зображення браконьєра Остап Вишня послуговується лише вульгаризмами та лайливими словами, які вживаються обмежено в літературній мові, але виражають почуття ненависті, презирства, зневаги. «Нам ніколи не доводилось бачити браконьєра за його підлою роботою, але ми не уявляємо, як може лупати він своїми баньками, коли кізочка дивиться на нього своїми печальними-печальними, повними сліз очима і вмирає...» [2, с. 153]. Можна б було сказати, що слово «баньки» автор вживає як емоційно-забарвлений синонім до слова очі, але, на нашу думку, це б означало не зневагу, а насмішку, у цьому випадку слово «баньки» дійсно належить до групи лайливих слів. Для більш точного доказу можна навести ще декілька цитат, де наше твердження справджується, наприклад: «Браконьєр – це, власне кажучи, людина тільки зверху: в неї, коли починати знизу, – дві ноги, черево, груди, дві руки, пісок, баньки, голова й кашкет або капелюха на голові» [2, с. 152]. «Так ще раз кажемо, дика коза допомагає виявляти серед людей отих вилудків-браконьєрів, хоч і платить за це своїм життям» [2, с. 152]. «І яка шкода, що її благородство не дозволяє їй плюнути тому звірові межі його баньки» [2, с. 153]. «Браконьєр – хитрюща bestія» [2, с. 153]. У цих словах зневага автора до браконьєрів поєднується з любов'ю та жалістю до беззахисної тварини. Загалом з «Мисливських усмішок» постає образ автора, який ніби узагальнює в собі всіх щирих любителів

і охоронців природи, образ, за словами М. Рильського, «справжнього мисливця і при тому поета полювання».

Отже, засобами творення комічного у «Мисливських усмішках» є використання інгерентної та адгерентної експресивності. Для Остапа Вишні головним було створити «Мисливські усмішки» як поему про красу природи. І як заповіт справжнього любителя й поціновувача природи ми сприймаємо слова письменника, у яких переплітається серйозність з доброзичливим вишнівським гумором: «Наш мисливський обов'язок: полювати, оберігаючи дичину ...».

Список використаних джерел та літератури:

1. Бойко О. В. Мовні засоби експресії в «Мисливських усмішках» Остапа Вишні. *Українська мова і література в школі*. 1978. № 8. С. 45-51.
2. Вишня О. Усмішки. Київ: Дніпро, 2001.
3. Дорошенко В. О. До творчої історії «Мисливських усмішок» Остапа Вишні. *Радянське літературознавство*. 1970. № 9. С. 34-44.
4. Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Київ: Вища школа, 1972.
5. Мацько Л. І. Стилїстика української мови. Київ, 2003. С. 189-191.
6. Мовчан Р. король українського тиражу 20-х років ХХ ст. (Остап Вишня). *Українська мова та література*. 1997. № 25-28.

В. О. Парандій,

*кандидат історичних наук, доцент
(м. Хмельницький)*

МОВА ЯК ЧИННИК ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

*«Мова – це наша національна ознака,
в мові – наша культура,
сутність нашої свідомості»
(І. Огієнко)*

Нині у ході розвитку української держави проблема мови є актуальною. Мова є основною ознакою нації, живим свідком історії народу, що зберігає його культурні здобутки.

Українська мова – невід’ємний державницький атрибут, що зберігає свою історичну спадкоємність від давньокіївської доби. Як мова найчисленнішого, найстаршого, автохтонного і титульного етносу українська мова відповідно до загальноприйнятої світової практики виконує функцію єдиної державної мови в Україні.

Важливе значення для майбутнього української мови і української держави має національна мовна свідомість і мовна гідність. У їхньому формуванні чільну роль має відігравати українська інтелектуальна еліта, насамперед вище керівництво держави, яке своїм особистим прикладом і зусиллями має утверджувати престиж української мови, української нації і держави. Вільне володіння державною мовою – юридичний обов’язок кожного громадянина України.

Державність мови насамперед означає, що мова покликана консолідувати і зміцнювати політичну націю. За законом держава всіма своїми засобами впроваджує українську мову в діловодство, засоби інформації та спілкування у всіх соціальних інституціях суспільства.

Саме мова є інструментом соціальної влади, а іноді й ключовим важелем впливу. Учені виділяють чотири основні чинники, які роблять мову інструментом соціальної влади:

- вибір мовних засобів для повідомлень;
- складність окремої вербальної одиниці;
- мова є відкритою системою;
- система мови як відображення існуючого ставлення до влади

[1].

Отже, суть заходів держави на підтримку української мови полягає в наданні громадянам України можливості свідомо вивчити мову свого громадянства з урахуванням перспектив, які відкриває її знання для самовдосконалення, самореалізації і повномасштабного здійснення конституційних прав та утворити умови для реалізації таких перспектив.

Список використаних джерел та літератури:

1. Складні синтаксичні конструкції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.gnpu.edu.ua/books/Syntax%20sentence/Chapter%206/Part3.htm>. – Назва з титул. екрану.

2. Цінуюте мову – генетичний код нації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.05366.com.ua/news/1118101/cinujte-movu-geneticnij-kod-nacii>. – Назва з титул. екрану.

Н. А. Поморова,
вчитель української мови та літератури
(м. Хмельницький)

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ СТИЛЬ ОСТАПА ВИШНІ

У статті висвітлено особливості індивідуального стилю письма Остапа Вишні. Проаналізовано різноманітні образотворчі засоби творення комічного в гуморесках, ілюструючи їх прикладами з текстів.

Ключові слова: *Остап Вишня, індивідуальний стиль, комічне.*

Українська сміхова культура має дуже давню і потужну традицію у побуті, звичаях, обрядах, фольклорі. За умов суцільних заборон української мови в XIX ст. нею можна було хіба що тільки сміятися. У XX ст. українська сміхова культура збагатилася гумористичним талантом Остапа Вишні. Під його пером розквітнув жанр сатиричної й гумористичної мініатюри, якій сам письменник дав вдалу назву «усмішка».

До вивчення специфіки творчості Остапа Вишні свого часу зверталось чимало літературознавців: Ю. Бурляй, І. Дузь, І. Зубтаїн. Першим дослідженням мови творів Остапа Вишні є монографія Б. Пришви «Засоби гумору Остапа Вишні», яка вийшла в 1977 році. Автор праці поставив за мету визначати не тільки те, що смішить, а й те, що робить його смішним» [1, с. 24].

Мова письменника, індивідуалізовані діалоги мудрого, іронічного, життєлюбного оповідача є одним із секретів творчої неповторності гумориста. До використання літературних традицій минулого в гуморі письменник підходив з урахуванням вимог часу. Він не утилізується під гумор фольклорний чи літературний, а творчо використовує різні гумористичні ресурси.

Серед митців, чиї творчі набутки лягли в основу деяких творів Остапа Вишні, Г. Квітка-Основ'яненко, І. Котляревський, Т. Шевченко. Окрім національного колориту, творчість Остапа Вишні ввібрала в себе набутки літератур інших народів. Гуморист вдається й до обробки історичної літератури та різних документів, які доповнює власними спостереженнями і враженнями.

Характерною рисою «вишневих усмішок» є колоритна мова. Письменник звертається до різноманітних і часто дуже оригінальних мовностилістичних засобів комічного, досягаючи великої виразності в змалюванні характерів і ситуацій. Мова його творів характеризується простотою, образністю, яскравим комічним колоритом, експресивністю та емоційністю. У ній переважає народно розмовна стихія з майстерними пісненими мотивами, афоризмами, приказками, прислів'ями і каламбурами, з нанизуванням одночлених порівнянь та містких метафоричних виразів [3, с. 74].

Дослідник окреслює жанровий діапазон творів Остапа Вишні: фейлетон, памфлет, музичний гротеск, музична комедія, гумореска-нарис, усмішка-жарт, усмішка-оповідання, усмішка-стаття, рецензія. В усіх цих оригінальних за своєю природою творах реалізується неповторний ідіостиль письменника. Виокремлюють наступні засоби комічного у творах Остапа Вишні: ситуаційні, словесні, словесно-ситуаційні. В основі гумору Остапа Вишні лежить комічний контраст. Контрасти Остапа Вишні виникали, по-перше, з уміння бачити їх готовими в об'єктивній дійсності, а по-друге, з уміння створювати ці контрасти з життєвого (навіть несмішного) матеріалу. Для комічного зображення певних життєвих явищ письменник майстерно добирав відповідні гумористичні засоби. Володіючи величезним багатством гумористичних засобів української народної мови, письменник користувався як її усталеними зразками, так і одночасно створював нові варіанти, свої комічні моделі. Гумористичні риси українського слова під пером Остапа Вишні ставали виразнішими, збагачувалися новими відтінками. Можна сказати, що він розширив комічні властивості рідного слова. Багато комічних виразів письменника стали крилатими: солов'яча пісня, дідів прогноз, доісторичний інструмент [4, с. 57].

Одним із засобів творення комічного Остапа Вишні є використання евфемізмів та перифраз для уникнення з одного боку вульгаризації, а з іншого боку створення ефекту поважності, утаємниченості та загадковості національно маркованої мови наратора:

«Сорочка підіймалася вище того місця, про яке ви зараз не думаєте, і зав'язувалася вузлом на спині»; «...Чи не кожна особа жіночого роду, хоч трішки, атаки знає, що робить, коли лелека кружляє над хатою, щоб принести щасливому хлопчика чи дівчинку...» [2, с. 46].

Усмішки, що висвітлюють життя з соціально-побутового боку, наснажені жартівливо-комічними образами, які моделюються за рахунок смішних прізвиськ персонажів, на зразок «Перехилипляшка», «Недохиличарка», «Недодери матня», «Перекусисало», або аббревіатур: «райвовна», «райграблі», «райгудзик». У творах Остапа Вишні багатий арсенал розмовної лексики і лайки, що сягає своїм корінням національної ментальності українців. Лайливі слова письменник вводить у мову негативних персонажів, а інколи приправляє ними і доброзичливу розмову: «бодай була вона тобі здохла», «сибірки на тебе нема», «вовки були б тебе не з'їли» [2, с. 70].

Діапазон використання ресурсів української мови в Остапа Вишні надзвичайно широкий: діалектизми, несподівані поєднання слів, порівняння, метафори, епітети, метонімії, фразеологізми, розмовна лексика. Характерною рисою письма гумориста є емоційність та ліризм. Лірична схвильованість властива не всьому полотну гуморески, а лише окремим її частинам. Ліричні місця часто бувають невеликими і на фоні всієї усмішки виступають як ліричні мініатюри [6; с. 28].

Душевні враження письменника торкаються різних тем: кохання, природи, українського села тощо. Прикладом є оригінальний синтез анекдоту й пейзажної ідилії. Лаконічно, всього кількома штрихами автору вдається передати неповторну красу рідного краю та несподіваний настрій персонажа. Добродушний сміх, викликаний портретними характеристиками героїв Остапа Вишні досягається завдяки вживанню пестливих слів, а ліризм авторських роздумів зумовлюється емоційним теплом викладу. Він багатий на звертання, риторичні запитання, окличні речення, незавершені фрази... [5, с. 32].

Сила емоційного впливу на читача гуморесок Остапа Вишні беззаперечна, вона має величезне пізнавальне, естетичне та дидактичне значення. Це барвистий синтез кращих художніх прийомів, на які здатне лише щире українське слово. Гумор популярний у всі часи, особливо в переломні історичні періоди, коли люди втрачають віру в краще, осмислюють минуле і прогнозують майбутнє. Це те, що живить, омолоджує наші серця, сприяє покращенню фізичного і духовного

здоров'я. Безперечно, ця філософія була відома Остапу Вишні. Інакше, чи мали б такий грандіозний успіх його невмирущі твори? [7, с. 46].

Список використаних джерел та літератури:

1. Вишня Остап. Вишневі усмішки: Усмішки, фейлетони, нариси [Упоряд. та автор передм. доктор філол. наук І. М. Дузь]. Одеса : Маяк, 2010.
2. Дзеверін І. О. Вишня Остап. Твори: Усмішки, фейлетони, гуморески, Дніпро, 1988.
3. Дузь І. М. Остап Вишня: нарис про творчість. Київ-Одеса, 1989.
4. Зуб І. В. Остап Вишня: риси творчої індивідуальності. Наукова думка, Київ, 1991.
5. Пересунько Т. М. Лексичні засоби гумору у творах Остапа Вишні : Українська мова та література, Х., 2005.
6. Пришва Б. Г. Засоби гумору у творах Остапа Вишні. Київ, 1999.
7. Цеков Ю. А. І лоскіт сміху, й терпкі сльози: Українська мова і література. Київ, 2003.

О. М. Рибчинська,

*вчитель української мови та літератури
(м. Хмельницький)*

ІВАН ОГІЄНКО – ДОСЛІДНИК «СЛОВА О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ»

Стаття присвячена постаті І. Огієнка. Розглянуто значення вченого в розвитку української науки про «Слово о полку Ігоревім».

Ключові слова: автентичність, полеміка.

Сьогодні в Україну поступово повертається безцінна спадщина Івана Огієнка. Коло діяльності вченого надзвичайно широке, він відомий як державний, громадський, церковний, культурний діяч, мовознавець та літературознавець, перекладач, поет. Незаперечним є внесок Івана Огієнка в українське літературознавство, зокрема і в

дослідження геніальної пам'ятки давньої літератури «Слова о полку Ігоревім».

Цей визначний твір завжди привертав пильну увагу українських учених, письменників, перекладачів. Останні десятиліття ХХ ст. збагатили українську науку про "Слово" фундаментальними дослідженнями Л. Махновця, цікавими працями й спостереженнями М. Гетьманця, В. Німчука, В. Франчук, С. Пінчука, С. Пушика, С. Федаки, М. Ткача, В. Звагельського, Ірини Калинець та ін.

Іван Огієнко як людина широких наукових інтересів і прогресивний діяч свого часу не зміг залишитися осторонь цієї проблеми. Дослідження цієї унікальної пам'ятки вчений розпочинає в один з найважчих періодів свого життя. У липні 1944 року митрополит Іларіон з частиною українського духовенства перебирається в Словаччину, а згодом – в Австрію. Поселившись в одному з монастирів неподалік Відня (Герцогенбурзі), він узявся за глибинне вивчення цього твору [1, с. 13-14]. Приступаючи до перекладу поеми, І. Огієнко ознайомився з інтерпретаціями багатьох українських перекладачів, дослідників – М. Грушевського, В. Щурата, С. Гординського, М. Рильського, Н. Забіли та ін. [2, с. 86]. Рукопис поетичного перекладу було закінчено в 1945 році. Розпочату роботу митрополит Іларіон продовжив уже в Канаді. Тут автор працює над рукописом монографії, укладає тлумачний словник малозрозумілих слів, з'являються історико-географічні примітки, а також дослівний переклад давньої пам'ятки сучасною українською мовою. Книга Івана Огієнка «Слово про Ігорів похід» була створена і надрукована у 1949 р., 1967 року була передана у видавництво «Волинь», де також була надрукована. Найновіше видання монографії вийшло 2005 р. заходами Фондації імені митрополита Іларіона (Огієнка) [3, с. 127].

Наукове дослідження відзначається фундаментальністю, ґрунтовністю, охопленням історичного, літературознавчого, мовознавчого матеріалу. Іван Огієнко орієнтується на численні джерела вітчизняної та зарубіжної науки.

Досі триває дискусія щодо авторства і часу написання цього унікального твору. Ще у ХІХ ст. свої сумніви стосовно його автентичності висловили М. Каченовський, О. Сенковський, М. Катков, французький славист А. Мазон, російський дослідник О. Зимін [4, с. 141].

Іван Огієнко був добре обізнаний з поглядам скептиків, тому у своїй монографії він приділяє значну увагу саме цій проблемі. Він полемізує з французьким ученим А. Мазоном, з його послідовником в СРСР О. Зимінім, критикуючи їх висновки. Дослідник стверджує, що «Слово» – пам'ятка автентична, а не підроблена» [5, с. 87]. На підтвердження своєї думки він наводить ряд об'єктивних доказів: «Слово о полку Ігоревім» було вміщене в рукописному збірнику, що датується XVI ст., жодна людина у XVIII–XIX ст. не була настільки обізнана в палеографії та стародавній мові, щоб написати такий тонкий фальсифікат, автентичність пам'ятки підтверджують і ремінісценції «Слова» в зразках давньої літератури та ін.

Іван Огієнко проводить ґрунтовний порівняльний аналіз «Слова о полку Ігоревім» і «Задонщини», яка була написана наприкінці XIV – початку XV ст. і вперше надрукована у 1852 році. Це поетичне оповідання про так звану Куликівську битву. На основі аналізу автор стверджує, що в основі «Задонщини» лежить «Слово» [5, с. 73]. Вчений підтверджує це своїми спостереженнями, наводить майже ідентичні цитати в обох творах, доводить, що автор «Задонщини» священник-рязанець Софонія повністю переніс план «Слова» у свій твір, він наслідує «Слово» і стилістично. «Слово» – твір старіший, воно було джерелом для «Задонщини» [5, с. 81]. Це підтверджується аналізом мови творів, адже багато слів «Слова» стали для Софонія вже архаїзмами і він їх передає іншими словами, він вживає поетичні образи «Слова» часто помилково, вони не відповідають реаліям «Задонщини». Водночас цінність твору полягає в тому, що з його допомогою можна зрозуміти деякі неясності «Слова».

Вчений проводить паралелі із скандинавськими середньовічними піснями, з народною поезією, похоронними голосіннями. Висловлює думку про те, що цей твір мав своїх літературних попередників, що «Слово» таке високо поетичне, що таким воно могло постати тільки в розцвіті подібної ж літератури» [5, с. 104].

Як доказ автентичності слова Іван Огієнко вказує, що «головна його ідея – єдність князів – невмируща». І вона актуальна більше з погляду людини XII, а не XVIII ст. У розділі «Вічність ідеології «Слова» реалізується одна з провідних ідеологем І. Огієнка – національна ідея. «Єдність України-Руси – головна ідея «Слова»

[5, с. 154], та й, незаперечно, самого Огієнка. Сміслова домінанта Огієнкового твору концентрується на проблемі єдності українських земель, ідеї утихомирення й примирення розсварених князів. Геніальні твори безсмертні тим, що їхні ідеї час від часу знов стають вагомими. Були вони актуальними і в XX ст., не випадково на авантитулі видання «Слово про Ігорів похід» 1967 року стоять промовисті слова авторської посвяти «Українському народові – на Єдність і Згоду!».

Отже, внесок Івана Огієнка в розвиток науки про «Слово о полку Ігоревім» значний. У своїй праці він переконливо доводить, що «Слово» – це дорогоцінна літературна пам'ятка українського походження, що вона є автентичною. Монографія професора Огієнка – це зразок глибокого вивчення історії рідного народу та утвердження величчя нашого письменства у світовому контексті.

Список використаних джерел та літератури:

1. Тимошик М. С. «Слово о полку Ігоревім» як об'єкт переосмислення української історії. *Слово про Ігорів похід* / Упоряд., авт. передмови М. С. Тимошик. Київ : Наша культура і наука, 2005. С. 7-18.
2. Мацько В. П. «Слово о полку Ігоревім» у студіях Івана Огієнка. *Слово і час*. 2001. №4. С. 85-87.
3. Сохацька Є. І. «Молюся за весь рідний Край...» (Штрихи до життєпису Івана Огієнка та його культурологічної діяльності). Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2007. 128 с.
4. Білоус П. В. Історія української літератури XI – XVIII ст. : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 424 с.
5. Огієнко Іван (Митрополит Іларіон). Слово про Ігорів похід / Упоряд., авт. передмови М. С. Тимошик. Київ : Наша культура і наука, 2005. 316 с.

Л. А. Савчук,
вчитель зарубіжної літератури
(Летичівський район)

ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВІ ПРОЦЕСИ У ПОСТАТІ ТОМА СОЙЄРА (ЗА ТВОРОМ МАРКА ТВЕНА «ПРИГОДИ ТОМА СОЙЄРА ТА ГЕКЛЬБЕРРІ ФІННА)

Діяльність людини, її поведінка завжди викликають позитивне або негативне ставлення до неї. Ставлення до дійсності відображується в мозку й переживається як задоволення або незадоволення, радість, сум, гнів, сором.

Такі переживання називають емоціями, почуттями. Емоції та почуття здійснюють сигнальну та регульовальну функції, спонукають людину до знань, праці, вчинків або стримують її.

Людські емоції та почуття найяскравіше виражають духовні запити і прагнення людини, її ставлення до дійсності. К. Ушинський писав, що «ні слова, ні думки, навіть вчинки наші не виражають так ясно нас самих і наше ставлення до світу, як наші почування» [3, с. 222].

Емоція – це загальна активна форма переживання організмом своєї життєдіяльності.

Почуття – це специфічні людські, узагальнені переживання ставлення до людських потреб, задоволення або незадоволення яких викликає позитивні або негативні емоції: радість, любов, гордість або сум, гнів, сором тощо [1, с. 238].

Емоції та почуття характеризуються певною якістю та полярністю, активністю та інтенсивністю. Емоціям і почуттям Тома Сойєра властива полярність. Вона виявляється в тому що кожна емоція, кожне почуття за різних обставин можуть виявлятися протилежно: «радість – горе», «любов – ненависть», «симпатія – антипатія», «задоволення – незадоволення». Полярні переживання мають явно виражений позитивний або негативний відтінок. Умови життя та діяльності викликають почуття різного рівня активності. Розрізняють *стенічні* емоції та почуття – ті, що посилюють активність, спонукають до діяльності, та *астенічні* – ті, що пригнічують людину, зменшують її активність, демобілізують. У Тома ми спостерігаємо стенічні емоції та

почуття. Усі негаразди, хвилювання посилюють його активність, життєрадісність, спонукають до діяльності, до пошуку.

Про те, що почуття Тома часто дуже швидко ставали полярними переконуємося, читаючи, як почуття образи на Сіда, який підказав тітці Полі, що сорочка Тома була зашита нею білою ниткою, а зараз вона зашита чорною ниткою, а це означає, що Том знову її розірвав, дуже швидко змінилося на почуття задоволення. «Минуло хвилини зо дві, а може, й менше – і він забув про всі свої злигодні. І не тому, що вони були не такі прикрі й гіркі, як злигодні дорослих людей, – просто їх на якийсь час витіснило нове непереборне захоплення, точнісінько так, як і доросла людина забуває своє горе, збуджена якимсь новим, цікавим для неї ділом. Таким цікавим ділом став для Тома новий спосіб свистіти, щойно перейнятий від одного негра, – і хлопцеві не терпілося повправлятися у ньому на волі» [4, с. 22].

У Тома ми прослідковуємо багатство емоційних станів, що виявляється у формі настроїв, афектів, стресів, пристрастей.

Настрій – це загальний емоційний стан, який своєрідно забарвлює на певний час діяльність людини, характеризує її життєвий тонус [2, с. 38]. У житті Тома присутні настрої позитивні, які виявляються у бадьорості, і негативні, які пригнічують, викликають пасивність. Причини його настрою найрізноманітніші: невідповідність до діяльності, страх перед очікуваною невдачею, хворобливі стани, приємні звістки тощо. Міра піддатливості настроям має індивідуальний характер. Особи, яким властиве самовладання, не піддаються настрою, не занепадають духом навіть тоді, коли для цього є якісь підстави, а навпаки, переборюють труднощі. Легкодухі швидко піддаються настроям. Вони потребують підтримки колективу. Марк Твен наголошує, що «Усі Томові вчинки завжди залежали від його настрою» [4, с. 119]. Особливе місце серед причин, що викликають настрій Тома та його товариша Гека, посідає марновірство. Відомо, що віра в прикмети, особливо негативні, викликає пасивність, страх, розладнює психічну діяльність особистості. Так Том і Гек вірять у дію гнилої води та здохлого kota на бородавки, шукаючи скарб, Том промовляє замову: «Чого не було, те з'явися! Що було, те залишся!» [4, с. 64]. У епізоді із знайденою кулькою, ми переконуємося у тому, що Том крім забобонів вірить і у дію відьом: «Тоді спересердя пожбурих кульку геть, став і замислився. А річ була в тім, що його підвіз один забобон. І Том, і всі хлопці в містечку завжди вважали його

щонайпевнішим: нібито якщо закопати в землю кульку, проказавши належну замову, а за два тижні з тією самою замовою відкопати її, то разом з нею віднайнеш усі кульки, які ти будь-коли загубив, хоч би як далеко одна від одної вони були. І ось тепер усе це виявилось нікчемною і пустопорожньою дурницею. Томова віра похитнулась аж до основ. Скільки ж бо разів він чув, як цей спосіб виправдував себе і ні разу – щоб хтось зазнав невдачі. Йому й на думку не спало, що він сам уже не раз отак пробував, але потім ніяк не міг знайти свого сховку. Том довго сушив собі голову, аж поки дійшов висновку, що, мабуть, цього разу втрутилася якась відьма й зіпсувала все діло. Та йому хотілося дістати певне підтвердження цього. Він пошукав очима під ногами й угледів невеличку круглу латочку піску з ледь помітною западинкою посередині. Він ліг на землю, наблизив уста до самої тієї западинки й проказав:

– Лев-мураха, лев-мураха, розкажи що мені треба! Лев-мураха, лев-мураха, розкажи що мені треба!

Пісок заворушився, звідти на мить вигулькнув чорний жучок – мурашиний лев – і злякано шаснув назад у свою нірку,

– Не хоче казати! Виходить, справді відьма винна. Так я й думав.

Том добре знав, що змагатися з відьмами – марна річ, і хоч-не-хоч мусив відступитись. Але він подумав, що треба б знайти хоч ту кульку, яку він щойно викинув, і заходився ретельно шукати. Та знайти її ніяк не міг. Тоді він повернувся до свого сховку, став на те саме місце, звідки пожбурих кульку, дістав з кишені ще одну й кинув у той самий бік, приказуючи:

– Сестричко, знайди сестричку!

Він примітив, куди, впала кулька, пішов туди й подивився. Та, певне, вона не долетіла до першої чи, може, перелетіла далі. Том кинув кульку ще двічі й зрештою домігся свого: за третьою спробою кульки опинилися за крок одна від одної» [4, с. 64-65]. Він переконаний, що не слід розпочинати пошук скарбу у п'ятницю, найліпше це зробити у суботу. Разом із Беккі вірять у те, що поклавши шматочок весільного пирога під подушку, неодмінно мають побачити один одного у сні.

Про те, що Том невибагливий хлопчик, що він уміє радіти навіть малим дивним дрібничкам, ми читаємо у наступних рядках: «То був особливий, подібний до пташиного, свист, таке собі заливчате

щебетання, яке виходить, коли часто-часто доторкатися кінчиком язика до піднебіння, – читач, певно, пригадає, як це робиться, якщо він сам був колись хлопчиком. Не пошкодувавши зусиль, Том скоро опанував цю премудрість і тепер простував вулицею з солодкою музикою на устах і великою вдячністю у душі. Він почував себе, наче астроном, що відкрив нову планету, але радість його, поза всяким сумнівом, була ще більша, глибша й щиріша, ніж в астронома» [4, с. 22].

Як і усі хлопчак, Том бажає слави. Йому хочеться завжди бути у центрі уваги, хочеться, щоб про нього усі говорили, ним захоплювалися. Коли йому вдається її досягти, у нього перехоплює дух від успіху. Його переповнює почуття гордості, самозадоволення. «Яким героєм став тепер Том! Він уже не скакав, не гарцював, як раніше, а виступав поважно, з гідністю, як і годиться бувалому піратові, який знає, що на нього звернені всі очі. А воно справді так і було, і хоч він силкувався не показувати, що бачить ті захоплені погляди й чує те, що кажуть у нього за спиною, але душа його жадібно поглинала солодку поживу» [4, с. 113]. Перебуваючи на вершині слави, під час сварки через «заручини», Том навіть подумав, що це зможе замінити йому дружбу з найкращою подругою. Після довгих вмовлянь помиритися, розсердившись, «Том розважив, що тепер він може обійтися без Беккі Тетчер – досить з нього й слави. Атож, він житиме своєю славою. Може, тепер, коли він став такою знаменитістю, Беккі й захоче помиритися з ним. Ну що ж, нехай захоче – вона побачить, що він уміє бути таким самим байдужим, як і дехто...» [4, с. 114]. Але ця байдужість, швидше за все, була напускною. Він дуже переживав через розрив і першим ішов на примирення. Коли Том, переборовши свій страх, розказує на суді правду про вбивство лікаря, він «...знову став славнозвісним героєм – утіхою старих і предметом заздрості малих. Його ім'я навіть увіchnили в друкованому слові, бо місцева газета проспівала йому хвалу. Дехто твердив, що він неодмінно стане президентом, – якщо, звісно, його доти не повісять» [4, с. 136].

Емоції стають підґрунтям таких рис характеру Тома, як гарячковість, запальність. В запалі злоби, смутку Том хоче померти, аби таким чином привернути увагу до своєї персони, заставити пошкодувати, що його образили. «Душа хлопця була сповнена смутку, і його тужний настрій надивовижу пасував до похмурої навколишньої тиші. Він довго сидів у задумі, поставивши лікті на коліна й підперши підборіддя руками. Життя здавалось йому не більш як обтяжливим

клопотом – і то в кращому разі, – і він трохи не заздри́в Джі́ммі Ходжесу, що недавно помер. Який то має бути блаженний спокій – лежати й спочивати вічним сном, сповненим солодких видінь, тоді як вітер шелестить у верховітті дерев і лагідно ворухить траву й квіти на твоїй могилі, а тобі вже немає чим турбуватися й журитися – і ніколи більш не буде, навіки-віків. От якби, тільки він був добрим учнем у недільній школі, то міг би залюбки вмерти й покінчити з цим усім... А ота дівчинка... Що він такого їй зробив? А нічогосінько. Він до неї з добром, а вона його турнула, мов собаку... атож, мов того собаку! Колись вона гірко пошкодує, але, може, буде вже запізно... Ех, якби ж то можна було вмерти не зовсім, а на деякий час!..» [4, с. 63]. Та молодому серцю не властиво стискатись і залякати надовго. І скоро Томові думки непомітно повернулися до посе́йбічного життя. «А що, як він раптом отак, зараз же, піде геть з цього містечка і загадково зникне? Подасться хтозна-куди, за тридев'ять земель, у невідомі заморські краї – і більш ніколи не повернеться! Якої вона тоді заспіває?..» [4, с. 63].

Воля в структурі характеру зумовлює його силу, твердість. Воля, як вважають, є стрижневим компонентом сформованого характеру. Сильна воля робить характер самостійним, стійким, непохитним, мужнім, здатним досягати поставленої мети. Безвільні ж люди слабохарактерні. Навіть при багатстві знань і досвіду вони нездатні наполягати на справедливості, виявляють нерішучість, боязливість [1, с. 342]. Стверджувати, що у Тома уже стійкий сформований характер було б не вірно, але його міцний фундамент уже закладений. «Том вступив до нового товариства «Юних поборників тверезості», зваблений їхніми яскравими «відзнаками». Він дав урочисту обіцянку: поки він член цього товариства, він не куритиме й не жуватиме тютюну, а також не вживатиме непристойних слів. І одразу ж по тому відкрив для себе ще одну істину: досить тільки пообіцяти не робити чогось, як тобі негайно захочеться робити саме це» [4, с. 128]. Але, коли вийшов із того товариства, зробив висновок, що «... знову став сам собі господар, і це його с'як-так утішало. Тепер він міг пиячити, курити, лаятись, але, на превеликий свій подив, виявив, що йому нічого цього вже не хочеться. Сама свідомість того, що це дозволено, відбивала й охоту, й будь-яку цікавість» [4, с. 129].

Воля – психічний процес свідомої та цілеспрямованої регуляції людиною своєї діяльності та поведінки з метою досягнення поставлених цілей.

Вольові дії людини визначаються свідомо поставленою метою. Діючи, людина ставить перед собою завдання, планує їх виконання, добирає засоби, за допомогою яких вони здійснюються.

Кожна вольова дія чимось мотивується. Мотив – це рушійна сила, яка спонукає героїв повісті Марка Твена до дії, до боротьби за досягнення поставленої мети. Мотивами дій Тома є його потреби, почуття, інтереси, усвідомлення необхідності діяти.

Чіткість мети, розуміння справи, усвідомлення завдання, його важливість завжди породжують у душі Тома силу, енергію і рішучість дій. Усвідомлюючи свої потяги, Том тим самим перетворює їх на бажання. А бажаючи чогось, він вже більш-менш виразно бачить мету свого прагнення, напрямок своєї діяльності.

Отже, характерна особливість емоцій і почуттів Тома полягає в тому, що вони цілковито захоплюють його особистість. Здійснюючи майже блискавичну інтеграцію, тобто об'єднання в ціле всіх функцій організму, емоції сигналізують про корисні або шкідливі впливи на організм, завдяки чому мають універсальне значення для життя. Охоплюючи всі різновиди переживань героя, – від глибоко травмуючих страждань до високих форм радості та соціального відчуття життя, емоції стають як позитивним чинником у його життєдіяльності, підносячи активність організму, так і негативним, пригнічуючи всі його функції.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / Скрипченко О.В., Волинська Л. В., Огороднійчук З. В. та ін. – Київ : Просвіта, 2002. – 416 с.
2. Загальна психологія: Підручник / Скрипченко О. В., Волинська Л. В., Огороднійчук З. В. та ін. – Київ : Либідь. 2005 – 464 с.
3. Максименко С.Д. Загальна психологія / Видання 3-є, перероблене та доповнене : навч. посіб. / Максименко С. Д. – Київ : Центр учб. літ., 2008. – 272 с.
4. Марк Твен. Пригоди Тома Сойєра / Марк Твен. – Київ : Дніпро, 1985. – 193 с.

М. М. Савчук,
вчитель зарубіжної літератури
(м. Хмельницький)

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТОМА СОЙЄРА (ЗА ПОВІСТЮ МАРКА ТВЕНА «ПРИГОДИ ТОМА СОЙЄРА»)

Особистість – це конкретний людський індивід з індивідуально виявленими своєрідними розумовими, емоційними, вольовими та фізичними властивостями. Особистість виникла й розвинулася у процесі суспільно-історичного розвитку людства, у процесі роботи. Належність особистості до певного суспільства, до певної системи суспільних відносин визначає її психологічну та соціальну сутність. Особистість – соціальна істота, суб'єкт пізнання, активний діяч суспільного розвитку.

Однією з найяскравіших характеристик особистості є її індивідуальність, під якою розуміють своєрідне, неповторне поєднання таких психологічних особливостей людини, як характер, темперамент, особливості перебігу психічних процесів (сприймання, пам'яті, мислення, мовлення, почуттів, волі), особливості її мотиваційної сфери, спрямованості [2, с. 132]

Вивчення особистості за суттю – це історичне дослідження процесу становлення особистості за певних соціальних умов доби, певного суспільного ладу. Спробуємо це довести. Історія про двох хлопчиків – вигадника і фантазера Тома Сойєра та його вірного друга та зброєносця Гека Фінна – захоплювала не одне покоління читачів. Дуже мало знайдеться дорослих, які б не читали «Пригоди Тома Сойєра». Ця повість належить до тих книжок, які читають у дитинстві і перечитують у дорослому віці, знаходячи дотепи, що загубили через дитячу нерозважливість.

У творі Марка Твена «Пригоди Тома Сойєра» іде мова про хлопців, яких пригнічує школа та церква, але все ж таки їм вдається жити вільним і щасливим життям.

Побутує думка, і, мабуть, вона має право на існування, що писати для дітей важче, ніж для дорослих. Чому? Тому, що діти більш вимогливі, чистіші душею, відчувають найменшу фальш. Для них слід

розповідати веселі і правдиві історії, захоплюючи й ненав'язливо повчальні, оскільки дітлахи страшенно не люблять нотацій [1, с. 23].

У структурі особистості виділяють типові та індивідуальні особливості.

Типове є тим найзагальнішим, що властиве кожній людині і характеризує особистість узагалі: її свідомість, активність, розумові та емоційно-вольові прояви тощо, тобто те, чим одна людина схожа на інших людей.

Індивідуальне – це те, що характеризує окрему людину: її фізичні та психологічні особливості, спрямованість, здібності, риси характеру тощо, тобто те, чим одна людина відрізняється від інших людей. У повісті ми помічаємо, що головний герой Том Соєр – це яскрава індивідуальність на фоні типових дітлахів та дорослих містечка Сент-Пітерсберг. Він, незважаючи на свої доволі часті кумедні дитячі витівки, може не по-дитячому логічно мислити, співставляти події, факти, будувати план дій у екстремальних ситуаціях, коли інші в цей час впадають у відчай, панікують.

Кожній людині властиві істотні особливості, які позначаються на її діяльності та поведінці. Про одних говорять, що вони працьовиті, дисципліновані, скромні, чесні, сміливі, колективісти, а про інших – лінькуваті, хвалькуваті, неорганізовані, честолюбні, самовпевнені, нечесні, егоїсти, боягузи. Ці та подібні до них риси виявляються настільки виразно й постійно, що становлять собою типовий вид особистості, індивідуальний стиль її соціальної поведінки. Такі психологічні особливості особистості називаються рисами характеру. Ці риси характеризують і цілі, до яких прагне людина, і способи досягнення цілей. Особистість характеризується не тільки тим, що вона робить, а й тим, як вона це робить. Сукупність таких стійких рис становить характер особистості.

Характер – це сукупність стійких індивідуально-психологічних властивостей людини, які виявляються в її діяльності та суспільній поведінці, у ставленні до колективу, до інших людей, праці, навколишньої дійсності та самої себе [4, с. 342].

Характер людини можна зрозуміти тільки в її суспільній діяльності, суспільних відносинах. Тому Марк Твен у своїй повісті створює широку панораму стосунків Тома з тіткою та її дітьми, вірним другом-зброєносцем Гекльберрі Фінном, з гарненькою дівчинкою

Беккі, якій він симпатизує, показує і вміло аналізує його ставлення до всіх подій, які відбуваються у містечку.

Про характер Тома автор дає можливість судити і за тим, як він мислить і поводить себе за різних обставин, якої думки він про інших та про самого себе, які манери йому властиві [10, с. 65].

Характер як одна з істотних особливостей психічного складу особистості є цілісним утворенням, що характеризує людське «Я» як єдине ціле. У своїй роботі ми керуємося вченням І. Павлова, який говорив: – «Якщо ви аналізуєте особистість, то ви повинні сказати, що за такими ось рисами її можна характеризувати як тиху, спокійну, химерну, ніжну тощо. Але якщо окремі частини уявити відокремлено, без їх взаємозв'язку, то характеру людини, звичайно, визначити не можна. У роботі над образом Тома ми виділили такі притаманні йому риси характеру: Том безкорисливий, у всьому що він робить, не шукає вигоди, інколи навпаки, наражає себе на небезпеку (у випадку виступу на суді на захист Мефа Потерра, під час пошуку виходу із печери, в якій заблукали з Беккі); веселий, бо є душею зібрання таких же хлопчаків, як сам, в будь-якій ситуації намагається сум перетворити на радість, не може перебувати у пригніченому стані; благородний, фантазер, сміливий, справедливий, добрий, кмітливий, хороший організатор [5, с. 34].

У структурі характеру Тома виокремлюємо такі компоненти: цілеспрямованість, переконання, розумові риси, емоції, волю, темперамент, силу.

У характері Тома необхідно розрізняти зміст і форму. Зміст характеру визначається суспільними умовами його життя та виховання. Його вчинки завжди чимось мотивуються, на щось або на когось спрямовуються. Але за формою його наміри, прагнення реалізуються по-різному. Це залежить і від обставин, ситуацій, у яких він перебуває, від особливостей його характеру, передусім від темпераменту.

Темперамент у структурі характеру є динамічною формою його прояву. Характер – це єдність типологічного і набутого за життя досвіду. Особливості умов життя, навчання, виховання формують різноманітне за змістом індивідуальне ставлення до явищ навколишньої дійсності, але форма прояву цього ставлення, динаміка реакцій особистості визначаються її темпераментом. Одні й ті самі

переконання, погляди, знання люди з різним темпераментом виявляють своєрідно щодо сили, врівноваженості та рухливості дій.

Недостатня емоційна і рухова врівноваженість Тома виявляються через відсутність належного виховання, в нестриманості, запальності, нездатності контролювати себе в емоційних обставинах.

Виокремлюючи в характері його структурні компоненти, треба мати на увазі, що характер – це сукупність усіх його структурних компонентів. Кожний структурний компонент характеру: спрямованість, інтелект, емоції, воля, темперамент виявляється певною мірою в кожній рисі характеру, як і в характері загалом. Характер як своєрідне стійке, цілісне ставлення особистості до різних аспектів дійсності може бути стійким або нестійким, повним, цілісним, визначеним або невизначеним.

Внутрішня єдність рис характеру Тома визначає його цілісність. Вона виявляється в єдності слова та діла. Він ніколи не відступає перед труднощами, завжди намагається знайти вихід із найскладнішої ситуації.

Сила його характеру виявляється в енергійних діях, завзятті та активності в діяльності, боротьбі за доведення справи до кінця, не зважаючи на жодні перешкоди. Такі люди не бояться труднощів, уміють їх долати. Це новатори в праці, ентузіасти, ініціатори. Підтвердження вище сказаному знаходимо у епізодах, коли Гек і Том домовляються піти вночі на цвинтар до свіжої могили, щоб перевірити правдивість забобону зведення бородавок за допомогою здохлого чорного kota. Він вертиться у ліжку, борючись із сном, чекаючи сигналу Гека; переборює свій страх, проявляє хоробрість, витримку, сидючи на цвинтарі в нічний час, і чекає «приходу чортів по душу померлого», щоб виконати ритуал з котом; наполегливо шукає скарб у покинутому будинку, де наштотхується на свого кривого ворога індіанця Джо і спокійно, без паніки уникає зустрічі з ним, а як наполегливо він намагається привернути увагу до себе незнайомої ще тоді дівчинки Беккі, яка йому дуже сподобалася і так далі.

Як відомо із психології типові та індивідуальні в характері існують в єдності. Типове створює тло для індивідуальних проявів рис характеру, і прояв не властивих для більшості певної соціальної групи рис характеру викликає заперечення, осуд [3, с. 235]. Як приклад, розглянемо випадок: літнє надвечір'я, Том гуляє містечком і «...

раптом Том урвав свою трель. Перед ним був незнайомець – хлопчина, трохи більший за нього самого. У глухому провінційному містечку Сент-Пітерсберзі будь-яка нова людина, незалежно від статі й віку, являла собою справжню дивовижу. А цей хлопець був ще й добре вдягнений – аж надто добре, як на будень. Просто-таки неймовірно добре. На ньому був гарний новісінький капелюх, застебнута на всі гудзики, нова й чиста синя сукняна куртка і такі самі нові й чисті штани. До того ж він мав на ногах черевики, а була ще тільки п'ятниця! І навіть краватку на шії – якусь барвисту стрічку. Одне слово, справляв враження міського жевжика, а Тома від таких аж з душі вернуло. Чим далі він розглядав це виряджене диво, тим вище задирав перед ним носа ...» [7, с. 23]. У Тома його охайність викликає осуд, зневагу, бо такий вигляд не був нормою того соціуму, у якому жив він сам. Між ними, відповідно, виникає бійка.

Особливості типового характеру виявляються при позитивному або негативному ставленні до праці, інших людей, самого себе, предметів та явищ дійсності.

Ставлення до праці є однією з найістотніших рис характеру людини. Воно виявляється в повазі до праці, працелюбності або ж у зневазі до праці. Такі важливі риси у ставленні до праці, як акуратність, сумлінність, дисциплінованість, організованість, як і кожної дитини, у Тома ще не були вироблені, навпаки: праця для нього – це покарання, але навіть із покарання Томові вдається перетворити його на забавку. Драматизм цього покарання Марк Твен підкреслює різким контрастом стану природи і душевного стану Тома. «Настав суботній ранок, і все навколо засяяло літніми барвами й свіжістю, забуяло життям. У кожному серці бриніла музика, а коли серце було молоде – пісня лилася з уст. Кожне обличчя променилося радістю, і кожен перехожий ступав пружно й молодю. Пишно цвіла біла акація і сповнювала повітря своїми пахощами. Кардіфська гора, що підносилася на околиці містечка, була вкрита рясною зеленню і здаля видавалася справжньою землею обітованою, де панували краса, мир і спокій» [7, с. 26], а тим часом «Том з'явився на узбіччі вулиці з відром вапна та довгою малярською щіткою в руках. Він зміряв оком паркан, і вся його радість умить розвіялась, а душу сповнила глибока туга. Тридцять ярдів дощаного паркана заввишки дев'ять футів! Увесь світ здався йому нікчемним і безглуздим, а саме життя – важеним тягарем. Зітхнувши, він умочив щітку у відро й провів нею по верхній дошці паркана, тоді зробив те

саме ще й ще раз і, порівнявши жалюгідну білу смужку з безмежним небіленим обширом, скрушно сів на огорожку коло дерева» [7, с. 26] Але сумувати хлопець довго не міг і згодом «облишивши будь-яку надію підкупити товаришів, ..., і в цю ж таки темну хвилину зневіри на нього раптом зійшло натхнення. Атож, не що інше, як чудове, запаморочливе натхнення. Том узяв щітку й заходився спокійно працювати далі» [7, с. 27]. «Том оглянув свій останній мазок очима митця, тоді ще раз легенько провів щіткою по паркану і знов подивився, як вийшло» [7, с. 28]. А далі Том-вигадник так зачарував своєю працею хлопчаків, що згодом із «жалюгідного злидня, яким був уранці, перетворився на справжнього багатія, що потопав у розкошах» [7, с. 30], а розкошами для нього були «дванадцять кульок, поламаний пищик, скельце від синьої пляшки, щоб дивитися крізь нього, порожню катушку, ключ, який нічого не відмикав, грудку крейди, скляну затичку від карафки, олов'яного солдатики, двійко пуголовків, шість пістонів, однооке кошеня, мідну дверну клямку, собачий нашійник – не було тільки собаки, – колодочку від ножика, чотири апельсинові шкуринки та стару поламану раму від квартирки» [7, с. 30], і «до того ж він чудово провів час, тішачись безділлям і чималим товариством, а паркан стояв побілений аж у три шари!» [7, с. 30]. А ще у цей день Том зробив важливе наукове відкриття «що, зрештою, життя на цьому світі не таке вже й погане. Сам того не знаючи, він відкрив загальний закон, що керує всіма людськими вчинками: і кожен хлопець, і кожна доросла людина завжди прагнуть і домагатимуться тільки того, чого важко досягти. Коли б Том був великим і мудрим філософом, як от автор цієї книжки, він зрозумів би, що праця – це все те, що ми зобов'язані робити, а гра – все, чого ми робити не зобов'язані. І це допомогло б йому усвідомити, чому робити штучні квіти чи марудитися ще над якоюсь нудотою – це праця, а збивати кеглі чи сходити на Монблан – усього лише розвага. В Англії деякі заможні пани полюбляють улітку самі правити запряженою четвериком поштовою каретою, проїжджаючи так щодня по двадцять-тридцять миль, – і тільки тому, що це коштує їм чималих грошей; та якби їм запропонували за це платню, розвага стала б працею, і вони відмовилися б від неї» [7, с. 31]. Таке відкриття хлопчика-бешкетника дає нам можливість судити і про його розумові здібності.

Ставлення до інших людей виникає у міжособистісних контактах і зумовлюється суспільними умовами життя, які складаються

історично і розкриваються в колективі. Рисам характеру, в яких виявляється ставлення особистості до інших людей, властиві значна варіативність за змістом і формою їх виявлення, залежність від рівня культурного розвитку народу та духовного багатства особистості. Ставлення до інших людей має оцінний характер, в якому інтелектуальне оцінювання залежить від емоційного ставлення до рис характеру, що виявляються в суспільних контактах. Оцінне ставлення до людей виявляється в різному змісті рис характеру та різній формі їх прояву [6, с. 76]. Схвалення та осуд, підтримка та заперечення виявляються у ввічливій, тактовній, доброзичливій формі або ж формально, улесливо, а то й брутально, грубо, іронічно, саркастично, образливо. Саме так Том та подібні до нього хлопчакки ставилися до чемних, вихованих дітей, які по суті і не бачили справжнього дитинства, але дорослі їх завжди ставили за приклад своїм дітям-бешкетникам. «Зразковий Хлопчик, Віллі Мафферсон, із своєю матусею, яку він так дбайливо оберігав, наче вона була кришталева. Він завжди супроводив її до церкви й був улюбленцем всіх місцевих дам. Зате хлопці всі, як один, ненавиділи його: надто вже він був добропристойний, а до того ж їм без кінця «кололи ним очі». Як завжди в неділю, із задньої кишені в нього визирав білий носовичок – мовби ненавмисне. Том ніколи не мав носовика і вважав тих хлопців, які ним послуговуються, жалюгідними жевжиками» [7, с.44]. І навпаки, усіх їх, наче магнітом, притягував Гекльберрі Фінн, місцевий хлопчак-безпритульник, образ якого Марк Твен вводить на протипагу вдаваній високій культурі містечка. Читати його опис не можна без жалю та співчуття. «Невдовзі Том зустрів юного відщепенця Гекльберрі Фінна, сина відомого в містечку пияка. Всі тамтешні матусі щиро ненавиділи й страшилися того Гекльберрі, бо він був нероба, безпритульник і розбишака, а ще тому, що їхні діти тяглися до нього, тішились його забороненим товариством і шкодували, що не можуть бути такими, як він. Том, як і всі хлопці із поважних родин, заздрив на привільне, безтурботне життя Гекльберрі і, хоч йому було суворо заборонено водитися з тим волоцюгою, не проминав жодної нагоди побути з ним.

Гекльберрі був сам собі господар і робив усе, що йому заманеться. За сухої погоди він ночував на чужих ганках, а коли дощило – в порожній бочці; йому не треба було ходити ні до школи, ні до церкви, не треба було нікого слухатись; він міг ловити рибу чи купатися коли завгодно й де завгодно і проводити на річці стільки часу,

скільки сам захоче; ніхто не забороняв йому битися й гуляти хоч до ночі; навесні він перший починав ходити босоніж, а восени останній взував щось на ноги; ніхто не примушував його вмиватись і перевдягатися в чисте; а ще він був неперевершений мастак лаятись. Одне слово, цей хлопець мав усе, що робить життя прекрасним» [7, с. 51] «Так одностайно вважали засмиканій скуті всілякими утисками добропристойні сент-пітерсберзькі хлопці» [7, с. 52] Ставлячись до вчинків і поведінки інших, людина формує власні риси характеру за аналогією чи протиставленням. Ставлення до самої себе – позитивне або негативне – залежить від рівня розвитку самосвідомості, здатності оцінювати себе.

Ставлення до інших виявляється залежно від обставин і характеру оцінювання вчинків і в позитивних, і в негативних рисах характеру. Позитивними рисами характеру культурної людини є справедливість, дотримання слова, щедрість, доброзичливість, чесність, принциповість.

До негативних рис характеру належать відчуженість, замкнутість, заздрість, скупість, зневага до інших, хвалькуватість, гордія, схильність до безпідставного кепкування та глузування, причіпливість, схильність до пустопорожніх суперечок, заперечення істини, дріб'язковість, мізантропія. Негативні риси характеру дуже шкодять позитивному спілкуванню людей, їхнім прагненням до спільної боротьби з несправедливістю, спілкуванню в праці [9, с. 356].

Отож, з огляду на перераховані позитивні та негативні риси характеру, незважаючи на те, що в очах дорослих мешканців містечка Том – «грубий, лихий, зіпсутий хлопчисько» [7, с. 25], а тітчина характеристика звучить так: «поганець», «- Ну й розбишака ж, хай йому абищо! Невже я так-таки нічого не навчуся? Це ж уже вкотре він отак мене дурить» [7, с. 20]. Ми робимо висновок, що у його характері переважають позитивні риси. Зокрема він справедливий, вміє дотримувати дане слово, щедрий – під час «заручин» із Беккі, між ними відбувається сварка, щоб її залагодити «Том дістав свою найбільшу коштовність – мідну шишечку із коминкових ґраток – і, простягнувши руку так, щоб дівчинка могла її побачити, сказав: «Ось, Беккі, візьми собі, будь ласка» [7, с. 62], вміє піклуватися про інших (епізод, коли Том і Беккі заблукали у печерах, Том розділив чесно шматок пирога, один віддав Беккі, а інший сховав, сказавши, що поки не голодний. Він

передбачив, що невідомо, коли вони зможуть вийти, і, коли Беккі знову зголодніла, він віддав їй свого пирога).

Відомо, що головним видом діяльності дитини є навчання. Том допитливий хлопчик, не зник сидіти на місці, знаходиться у постійному пошуку чогось цікавого, досі для нього не відомого. А така дитина – це знахідка для учителя.

Головне вміло і вчасно спрямувати його здібності та нахили у правильне русло і тоді дитина зможе швидко реалізувати себе, знайти своє місце у житті. Але та система освіти, що існувала на той час у їхньому містечку, та і по всій Америці забезпечити цього розвитку не могла. Навчання було схоластичним, тому і нецікавим для Тома та інших дітей [8, с. 54].

Список використаних джерел та літератури:

1. Боброва М. Н. Марк Твен. Очерк творчества / М. Н. Боброва. – Москва, 1962. – 124 с.
2. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / [Скрипченко О. В., Волинська Л. В., Огороднійчук З. В. та ін.]. – Київ : Просвіта, 2002. – 416 с.
3. Власова О. І. Педагогічна психологія : навч. посіб. / О. І. Власова. – Київ : Либідь, 2005. – 400 с.
4. Загальна психологія : підруч. / [Скрипченко О.В., Волинська Л.В., Огороднійчук З.В. та ін.]. – Київ : Либідь. 2005 – 464 с.
5. Лібман З. Я. Марк Твен: життя і творчість / З. Я. Лібман. – Київ : 1977. – 98 с.
6. Максименко С. Д. Загальна психологія : вид. 3-тє, перероб. та доп., навч. посіб. / С. Д. Максименко. – Київ : Центр учб. літ., 2008. – 272 с.
7. Марк Твен. Пригоди Тома Соєра / Марк Твен. – Київ : Дніпро, 1985. – 193 с.
8. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. / П. А. М'ясоїд. – Київ : Вища шк., 2001. – 487 с.
9. Федоров В. Д. Комунікативний простір становлення особистості: психотехнологічний ракурс: навч.-метод. посіб. / Федоров Валерій Дометійович. – Хмельницький : ХОППО, 2009. – 404 с.
10. Фролов И. Т. Художественный мир Марка Твена / Фролов И. Т. – М. : Политиздат, 1983. – 140 с.

*Любов СЕРДУНИЧ,
член НСПУ, НСЖУ, НСКУ, АДГУ,
ВТ «Просвіта» ім. Т. Г. Шевченка
сmt Стара Синява (Хмельниччина)*

КОД НАЦІЇ

Зі здобуттям Україною незалежності ми почали пильніше придивлятися до своїх коренів, а заодно – й переоцінювати ті духовні вартості, до яких звикли, які довгі віки нам нав'язувались. Виявляється, не всі вони є нам рідними.

Ми з вами – українці. Ми – українці? А з чого це видно?
Ми **зодягнені** так само, як англійці, китайці чи французи;
розмовляємо, як московини;
прізвища, топоніми маємо спотворені – змосковщені;
імена – грецькі, єврейські, італійські, латинські;
міркуємо, як манкурти-перевертні, збоченці, чужинці;
культура насмикана з усіх-усід;
релігія – різна, але не рідна;
звірокола (гороскопи) – теж чужі, нав'язані нам (східні, японські);

поводирі – чужинці, масони або манкурти...

То ким же ми є насправді?!!

І це тоді, коли мову нашу визнано праматір'ю індоєвропейських мов, коли наші предки (орії, анти, укри, скити), поширюючи її, з нею дарували іншим народам і свою культуру, народні вірування та обряди. А позаяк маємо-таки власні імена, релігію, культуру, історію, то мусимо довести, що ми – не вітром занесені, не молодші, як нам намагаються нав'язати московинські історики і деякі доморощені політологи. Довести передусім самі собі! Бо маємо свою історію і культуру, а з нею – власні імена, мову, релігію, символи, обряди, традиції, свята, ментальність та ідеї, які попри безліч перешкод і заборон таки збереглися «від Сяну до Дону» і далі, де є українство і його сліди.

Та, на жаль, чуже, те, що 1000 років тому насаджувалось вогнем і мечем, за віки настільки тісно переплелось з українським, що вже нелегко й відрізнити. Але ж людина – «*homo sapiens*», тобто «людина, яка мислить». Лише людина має здатність мислити, а коли вона

перестає це робити, то стає рабом. Передусім – духовним. А духовне рабство страшніше від фізичного. Ми досі оглядаємось на Москву, «за звичкою» говоримо т. зв. російською або суржилом. Пишу «так званою», бо Московія-Татарія навіть не спромоглася на власну назву для своєї держави і мови, а поцупила її в нас, тим самим привласнивши ще й нашу історію: річка Рось, Русь (Київська, Суразька, Болохівська, Червона (Галицька), Закарпатська), Русколань, Росава, русичі – це ж наші назви і землі!..

З фізичного рабства ми, здається, вже вийшли, однак духовного ніяк позбутися не можемо. Проте нашим дітям ми повинні дати можливість розібратись у цих питаннях, аби вони могли відрізнити біле від чорного, добре від злого, рідне від чужого. Бо душа ж не терпить порожнечі, а особливо юна.

Зростання природного інтересу до всього рідного, переосмислення духовних цінностей можуть і мусять врятувати феномен української культури. І жодні нові історичні колізії вже не завадять відновленню зв'язків із надбанням наших предків. Традиційна культура давно й відчутно вичерпалась. І лише тому, що нехтувала національною. В Україні досі не вироблено культурної політики держави. Феномен української культури – це далеко не те, до чого звикли, це не інтернаціональна, не «масова культура», котра насмикана з усіх усюд і не має національного підґрунтя. Це наголос на слові «українська», а отже – національна, історична, народно-автентична. Адже переважна більшість наших обрядів має давнє, ще язичницьке, себто народне, коріння. Однак де нині наші обряди й звичаї, на яких вирости ми як нація й відбулася держава Україна? Адже український громадянин (поет, актор, освітянин, оратай, просвітянин...) означає не лише країну, в якій він мешкає. Українським повинен бути передусім його дух.

Національний одяг українців ще не є органічним, адже він досі відокремлений від повсякденного життя. А зустрічають же за одягом... Багато наших наймень спотворено. У мовлення українців необхідно повернути не лише слова, які були штучно вилучені з метою наближення до «общепанятнава язика», а й вимову, завдяки якій українська була визнана наймилозвучнішою серед тисяч мов світу (наголоси; закінчення (чести, любови, радости...)). Про рідну релігію на державному рівні навіть не говориться, хоча б із просвітицькою метою!

«Для українців справа просвіти є справою національного відродження», – писав Борис Грінченко [1]. Позаяк усе йде від людської душі. І від непросвітленої та спотвореної, на жаль, також. Звісно, одним днем, роком, одною статтею помилок не виправити, чужого не витравити, на рідне не повернути, хоча й ці поступові кроки важливі. Одне можна-таки. Якщо міркувати. Бо

*сприймають за своє все ложне
лише невігласи, раби.*

*Работ зробити стільки можна,
що... можна вже і не робить!..* [2, с. 55].

Тому не даймо нашу душу в полон чужинцям, наповнюймо її рідним змістом, аби не стала вона в чужих руках знову маріонеткою. Відчуймо кожен свою відповідальність за цю шляхетну справу. Як візитівкою будь-якої людини планети повинна бути людяність, так візитівкою будь-якої країни – її націоналізм. Без нього нарід і людство є лише безликою масою. *«Криза культури супроводжується духовною кризою»,* – переконаний і поет П. Мовчан [3, с. 4]. Нарід, який не переконаний твердо у своїй унікальності і цінності, буде стертий із лиця землі. Расове змішування завжди було найбільшою небезпекою, яка загрожує виживанню. А *«нарід без власної автентичної культури зникне»,* сказав мислитель Девід Лейн [4, с. 2].

Думається: як би процвітала наша мова, культура, рідні традиції, якби не численні заборони, утиски, репресії щодо всього українського! *«Усе свідоме духовне життя української нації – майже суцільна опозиція, тихий або голосний опір тискові й нівеляції»,* – писала М.Коцюбинська [5, с. 6]. А в українській нації є чим пишатися. Тож потреба відроджувати національний дух актуальна, як ніколи. Проте без знання наших витоків не збережемо народної душі.

Пропоновані тези – чергова спроба привернути уваги громадськості до рідної, української національної, культури. Це і намагання наповнити наші обряди і свята українською суттю, духом рідного нам народу – з метою індивідуального та національного самовираження українців і задля відродження наших одвічних обрядів, звичаїв і традицій, заради формування справжнього, а не спотвореного патріотизму та національного відродження України.

В українській нації є чим пишатися. Тож потреба відроджувати національний дух актуальна, як ніколи. Проте без знання наших витоків не збережемо народної душі.

Вишукуймо кожну можливість і нагоду наповнити наше життя, обряди, свята українською суттю, духом рідного нам народу – з метою індивідуального та національного самовираження українців і задля відродження наших одвічних звичаїв, заради формування справжнього патріотизму та національного відродження України. Бо це – наш портрет, і наш захист-оберег, і наш код, код української нації.

Список використаних джерел та літератури:

1. Слово Просвіти. Всеукраїнський культурологічний тижневик.
 2. Сердуніч Л. На дні ріки. Вірш // Розмай (Альманах). Ред.-упоряд.: Л. Сердуніч. – Хмельницький : Вид-во ПП Цюпак А.А., 2010.
 3. Мовчан П. Витоки. Книга роздумів. Частина перша. – Київ : Вид. центр «Просвіта», 2004.
 4. 88 заповідей Девіда Лейна. // За вільну Україну. – № 1, 14 січ. 2010.
 5. Жулинський М. Жила з Богом у душі // Слово Просвіти. – № 2, 13 – 19 січ. 2011.
- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ridivira.com/uk/bogoznavstvo/36-pereosmisleniya-dukhovnikh-tsinnostej>. – Назва з титул. екрану.

Любов СЕРДУНИЧ,
член НСПУ, НСЖУ, НСКУ, АДГУ,
ВТ «Просвіта» ім. Т. Г. Шевченка
смт Стара Синява (Хмельниччина)

МОВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ УЧНІВСЬКОЇ ТА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ПОВЕРНІМО РІДНЕ СЛОВО ІЗ ЗАБУТТЯ!

Гадаю, всі вже переконалися, що війна на сході України почалася з мовного питання: путлер прийшов «захищати» москвомовних, хоча їхніх прав ніхто не порушував. Бо Україна закінчується там, де закінчується українська мова. І Консультаційний орган ООН (Постійний форум з питань корінних народів) уже визнав

українство вимираючою нацією [1, с. 3]. *«Поважаючи московську освіту на московській землі, не можу інакше, ніж негативно, поставитися до московської освіти на українській землі»*, – писав Б. Грінченко. «Не можна ходити по рідній землі, не чаруючись виплеканою народом у віках рідною мовою», – зазначає Ю.Мушкетик. Як писав Чингіз Айтматов, найстрашніша нація на землі – нація манкуртів. «Якщо ти неосвічений і забудеш мову свою, то ймення тобі раб, бо відсутність свідомости – ознака рабства», – писав *П.Безруч*, чех за національністю (1868 – 1957). Тож пожинаємо плоди, що в нас чужі авторитети (І.Фаріон).

На щастя, відновлюється українська мовна норма, повертаються багата українська лексика, яка в советські роки зазнала лінгвоциду. «І це аж ніяк не слід трактувати як «розхитування мовної норми», а навпаки – як невпинне втілення у життя знищеного сталінським режимом правопису 1929 р.» (І.Фаріон).

А мовознавиця Лариса Масенко зазначає: «Найбільшу загрозу для української мови становлять процеси змішування її з російською, що відбувається в середовищі тієї частини населення, яке характеризується низьким рівнем освіти й культури. Зміна українського мовного коду на мішаний спричиняє втрату ціннісних орієнтирів у ставленні до своєї мови, відчуття, часто підсвідоме, її меншовартості, бажання пристосуватися до російської, яку носії суржику сприймають як «вищу», престижнішу мову. На виховання саме такого «людського матеріалу», викоріненого з власного культурного ґрунту, позбавленого чіткої національної ідентичності, була спрямована репресивна радянська система» [2].

Степан Колесник говорить про нинішній стан української мови так: «За своєю спиною Слово повсякчас відчуває засилля і «вовчий» дух чужоземщини, воно забите по самі вінця улізливим суржиком, засмічене чи пооране убогими заміниками. Мова нагадує чоловіка, який одягнув піджака з чужого плеча. Від того Слово недобре насуплює чорні брови – холодніє, твердіє, кам'яніє в душі. А черствіє Слово – черствіє душа людська. І навпаки! Такий невимовимий закон життя».

Письменник Борис Харчук зауважив: «Рідна мова – це найособистіша і найглибша сфера обстоювання свого «я». Своєї національної гідності. Нещасна і несправедлива людина, що добровільно відмовляється від своєї мови, зрікаючись її. Нещасні і

прокляті батько і мати, що сплджують перевертнів, не навчивши дітей їхньої рідної мови. У рідному слові виявляється національна свідомість людини. Над словом може стояти тільки свідомість, а над свідомістю – тільки слово. Вони в крові, що, пульсуючи в грудях, живить мозок. Слово – не значок, не символ – це вогонь, а перефразовуючи відоме, – сорочка духу народу».

Поет Євген Сверстюк писав:

*Найперше було Слово. Крізь темряву й хаос
Воно, як вічне диво, над світом піднялось.
І стало Слово світлом посеред ночі й тьми.
У Слові все розквітло, зі Слова вийшли ми.*

С. Колесник: «Зайві, не настояні на думці, необов'язкові Слова розхолоджують людей, привчають їх до сплячки, байдужості. І навпаки, Слово пружне, мускулисте, замашне і запашне піднімає в атаку. Слово, як танк, мусить пробивати дорогу до істинної, а не показної, справедливості в країні, Слово мусить дзвеніти сталлю, аби возносилась і возвишалась, і торжествувала Правда. Слово і свята Правда – синоніми. Підупадає, зубожіє Слово – пустошиться сутність людська. Слово у нашій країні – просто філологічний символ, карлючки літер, знак, тавро на папері, буденний буквенний ряд, наче штахетник. Не заклик, не струна натягнута, не Знамено, не барабан, не грім громовержний. Не золотиста сурма, що в похід кличе!».

Останнім часом невиправдане запозичення не лише московинських, а й англійських слів набуває характеру експансії не тільки у сферах науки, економіки, технологій, а й у повсякденному житті, у побуті. Можна навести чимало англійських назв, якими рясніють міста: Лайф, Бест, Містер, Сіті, Парадіз та інші. А які ж гарні українські слова можна знайти для назв цих забігайлівок чи то пак – ресторанів: *Частунок, Смакота, Смачно, Місто, Чарівник, Чаклун, Перекуска, Частуйся на здоров'я, Чародій, Ворожбит, Характерник, Рай, Тут найкраще, Найсмачніше* й інші. Та власникам чомусь і в голову не приходять такі слова.

Нема потреби вживати й іншомовне запозичення «музичний перфоменс», якщо можна сказати *музичний вечір*. Фотографія – це укр.-ю *світлина*: бо грецьке *фото* – це світло, а *графос* – писати; дослівно означає «те, що написане з допомогою світла». Саме цей корінь і присутній у нашому слові *світлина*. Однак вилучене з українських словників у радянські роки, нині слово *світлина* для багатьох ще

потребує пояснення. Так само слово *кур'єр*, теж іншомовне. Означає «співробітник установи, який розносить ділові папери». В українській мові є слово *посильний*, яке не потребує додаткового пояснення, бо його корінь має саме таке значення: людина, яку посилають із певним завданням. Зараз у селах, де відсутній телефонний зв'язок, є така людина і її так і називають: *посильна*.

Або слово «*офіс*». Уживання його зростає прямо пропорційно до появи кількості самих офісів. Дехто вважає, що *престиж*, тобто цінність їхньої установи зростає миттєво, якщо вони вживатимуть саме це іноземне слово, незважаючи навіть на той факт, що часто-густо цей, із дозволу сказати, офіс нагадує мало не курник і за розмірами, і за виглядом. А тим часом для цього значення у нас є і завжди були власні слова, зрозумілі без перекладу: *установа*, *контора*, *канцелярія* підприємства. Можна вибрати найбільш вдале до тієї чи іншої установи.

Слово іншомовного походження *модерний* у більшості випадків можна замінити нашим *сучасний* у значенні модний, себто у стилі модерн. А молодіжне (і вже й не лише молодіжне!) «класний», «кльово!»!.. А тим часом в українській мові є такі гарні відповідники, і їх так багато: *чудовий*, *чудесний*, *гарний*, *дивовижний*, *незрівнянний*... А слово *креативний*, також нерідко вживане нині, зрозуміле хіба що тим, хто його вживає, та й то, буває, не всім. Тож нагадаю і значення його, й український відповідник. *Креативний* означає *новаторський*, *творчий*. Чудові українські слова! А як часто чуємо і самі кажемо *престиж*! А як ще можна сказати? Словник української мови подає синонімічні відповідники до цього слова, з-поміж яких є й українські, й іноземні: *добра слава*, *репутація*, *авторитет*, *вплив*, який має хтось або щось. Використовуймо різні, залежно від мовленнєвої ситуації. Або *дебати* – це обговорення, обмін думками. А що таке *імпозантний*? Чуємо теж нерідко, але не всі знаємо. То чи не краще сказати замість *імпозантний* українське *величний* *поважний*?! Або *словонюанс*. Що це? Українською – *відтінок*. *Утриувати* – це *перебільшувати*. *Аукціон* – це *продаж*. *Дегенерувати* – це *припиняти розвиток*.

Як часто доводиться чути з вуст молоді чужі слова упереміз з українськими. Вважаю, що це ніщо інше, як хизування. Бо якщо ти знаєш іноземну повністю, то заговори нею, здивуй! «Скільки мов ти знаєш, стільки разів ти людина», сказав хтось із відомих. Дуже актуальною є і думка *Бориса Антоненка-Давидовича*: «Недобре, коли

людина, не знаючи гаразд української чи російської мови або тої й тої, плутає обидві ці мови, перемішує їхні слова, відмінює слова одної мови за граматичними вимогами другої, бере якийсь притаманний саме цій мові вислів і живосилом тягне його в іншу мову, оминаючи традиції класичної літератури й живу народну мову. Так створюється покруч». А я додам: так створюються і кальки (неправильні, штучні, слова або вислови, утворені шляхом буквального перекладу чужомовного слова чи вислову).

Багато кальок побутує у медичній галузі. Напр.: «падає в обморок», а правильно – *непритомніє, мліє*. Хворів запаленням легких – *хворів на запалення легенів*; згідно графіка – *згідно з графіком*; слизиста оболонка – *слизова оболонка*; поясниця – *крижі, попереки*; заключення лікаря – *висновок лікаря*. Часто чуємо й самі повторюємо почуте: зробили невірний діагноз, тоді як правильно – *поставили неправильний діагноз*. «Сердечно-сосудисте» захворювання – *серцево-судинне* захворювання. Хворобу легше попередити, ніж лічити – *хворобі легшезапобігти, ніж лікувати*. Цей вислів можемо використати і в мовному розумінні: мовленнєвій помилці легше запобігти, ніж її виправляти. Бо ж навчити легше, ніж перевчивати.

«Мова кожного народу – явище давнє, її коріння сягають у доісторичні часи. Вона є найгеніальнішим наслідком матеріальної і духовної діяльності багатьох поколінь, а кожне створене слово – це символ сформованої ідеї, витвореної у великих зусиллях людини проникнути в світ природи, у саму себе. Національна мова – це здобуток культури, духовної діяльності певного народу, а одночасно здобуток культури всього людства, бо кожна мова доповнює іншу, а разом вони – витвір світового колективного людського розуму» (Григорій Нудьга).

«Мова й пісня – дві найважливіші фортеці, які народ повинен оберігати пильніше й відчайдушніше, ніж свої кордони. Бо втративши кордони, державність, народ завжди має можливість їх відновити, а мови не відновить ніколи. Вона втратиться навіки. Цінності її немає з чим порівнювати. Її не можна замінити чужою мовою, бо це означало б, що народові потрібно прищепити чуже серце, вселити чужу душу» (Г.Нудьга).

Мова – живий організм. Різні мови світу постійно взаємодіють між собою. Елементи однієї проникають у систему іншої мови. Як наслідок цього, в українській мові сформувався цілий пласт

запозиченої лексики. Однак є і негативний бік цього явища. Наша питома лексика дуже багата, і ми вже знаємо, чому: бо українська мова – одна з найстаріших мов світу, тож мала кілька тисячоліть для витворення власних слів.

Проте під впливом моди ми часто нехтуємо українською лексикою і невиправдано використовуємо запозичені слова. І хоча бувають окремі випадки, коли запозиченому слову важко підібрати свій відповідник або ж українське слово на означення якоїсь заморської новинки ще не встигло з'явитись, та у багатьох випадках таки можна замінити слова іншомовного походження власне українськими відповідниками. Напр., слово *резонанс* часто невиправдано вживаємо і там, де цілком можна і треба послуговуватися власне українським *відгомін*, *відгук*, що, власне, воно й означає. І для всіх буде зрозуміло, адже є люди, які не розуміють значення чужого слова або ж ув окремих просто алергія на чужі слова: неприйняття їх або й негативне ставлення. Тож варто зважати на таких слухачів і читачів. Та й ті, хто віддає перевагу словам іншомовного походження, нерідко не знають точного значення або відтінку значення того чи іншого слова, тому послуговуються ним і в недоречних ситуаціях.

Деякі слова побутували ще в 1930 – 50-их роках, допоки не проникли в нашу мову іншомовні слова, точніше, доки не з'явилося запобігання тодішньої влади, а відтак і науковців перед усім чужоземним. З-поміж знаків чужого Зодіаку вживають слово Козеріг, правильно ж – *Козоріг*. Та якщо вже бути точнішими щодо українськості, то в українців є власне *звіроколо*, і період Козорога відповідає українському знакові *Золоте Козеня*. *Презентація* – слово теж іншомовного походження, нині занадто часто вживане, навіть у тих випадках, де воно не доречне. Бо *презентація* з латинської означає «вручення показного векселя особі, яка згідна здійснити оплату». Це буквальный переклад. Слово *презентація* має франц. відповідник: *презент*, *подарунок*, *підношення*. Ми вживаємо слово *презентація* у випадках, коли йдеться про представлення чогось, напр., виходу книги. Тож доречніше вживати саме це слово: *представлення*, бо ж насправді на таких заходах і відбувається представлення чогось нового глядачам, знайомство їх із новою книгою, проектом тощо а не вручення показного векселя.

Слова іншомовного походження не варто вилучати, можна і вживати у мовленні, проте, послуговуючись ними, треба бути цілком і

переконливо впевненими у їхньому значенні й доречності. А якщо вже комусь так хочеться продемонструвати обізнаність ув іншомовній лексиці, то захоплюватись теж не варто, бо так можна забути й рідну лексику. Про національну гідність теж не завадить пам'ятати. Бо, як мовив великий українець І. Огієнко, *«особа, що не зросла на рідній мові, загублена для нації, бо ціле життя буде безбатченком, і справи рідної нації будуть їй чужі»*.

«Слово – перше дзеркало духу», – стверджував геніальний Петрарка. В усі часи так звані господарі життя нерідко прагли захопити, «приватизувати» не лише матеріальні багатства, але навіть духовні скарби народу, зокр., слова і навіть звуки рідної мови. Як сталося, напр., з «найукраїннішим» звуком і буквою «г», яку в радянські роки вилучили з мовлення українців.

Репресована, себто вилучена, лексика, як і десятки тисяч подібних слів, примусово вилучених зі словників української мови, належать до власне українських слів, що їх «кожний більш-менш культурний нарід має свої, власні», – писав П. Штепа. Він нагадує слушне прислів'я, яке свідчить про надмірне запопадання москвинів перед французькою модою: *«На людях – у французькому фракці, а вдома таргани і блохиці в ласці»*. Так українці глузували з москвинської моралі і бездумної моди на запровадження всього чужого. Ця мода залишила в москвинській мові тисячі французьких слів щоденного вжитку, які в імперські часи були Московією насильно занесені і в Україну.

Часто чуємо, читаємо й самі повторюємо почуте чи прочитане: таблетка – замість *пігулка*; сухоти – це туберкульоз. З вуст лікарів чуємо й іншу лексику. Це, звісно, багаторічна звичка, яку важче виправляти, ніж навчитися зразу говорити правильно. А тому з москвинської на українську мову найбільш уживані вислови і загальновживані слова перекладаймо так: безналичний – *безготівковий*; наличные деньги – *готівка*; в рассрочку – *на виплат*, у кредит; для відимости – *для годиться, про людське око*; включатель – *вмикач*.

Рідною мовою освідчуємось у коханні, рідною кожна матуся навчає діток, рідною мовою співає соловейко, своєю тішиться світові жайвір, і ластівонька, і будь-яка інша птаха чи тварина. Так і люди різних народів. І тим ми всі прекрасні на планеті Земля. Одначе багатьом народам загрожує вимирання, та спочатку їхнім мовам. Тож

повернімося до птахів. Вимирають вони також. І не лишень вони, самі птахи, а й навіть назви птахів. Як стверджують фахівці, функціонування української мови звузилося настільки, що нині важко сприймати українську спеціальну лексику. Тобто ми не лише не знаємо наукових наймень, напр., птахів, а й забули навіть одвічні народні назви. І так – не лише щодо птахів. А мали ж українці на вустах іздавна такі гарні, не випадкові і влучні назви і птахам, і всьому іншому в природі. Напр., усім відоме слово *рябчик* є російським, а наше споконвіків було *орябок*. Глухар – це калька з російської, українська назва – *глушець*, російському *чибис* відповідає наша назва *чайка*. *Чайка*, стверджує дослідник О.Ільченко, – від московинського крячка, чибис. Морська чайка – *мартин*. А вальдшнеп (теж московинське, походить із нім.) – це українське *слуква*; російському *кронишнєп*, яке також прийшло від німецької, є наш відповідник: *кульон*.

Послугуюся працею наук. співробітника Інституту зоології Національної Академії Наук України Геннадія Фесенка, зокр., публікацією досліджених ним назв. Тож ми й не чули, мабуть, таких слів, а це ж давні наші наймення пернатих друзів, саме українські назви, вживані нашим народом багато віків. А щедрик, родич канарки... А садова *горлиця*, яка селиться навіть біля селянських хат, а нерідко і в містах. Ми називаємо її *диким голубом*. А родич *канарки* – *щедрик*! Хто впізнає його хоча б на малюнку? А слово ж яке гарне, *щедрик*; його, кажуть, щедро повсюди розселено, на щастя. А *припутень*, найбільший голуб, трохи сторожкий, однаке теж тягнеться до людей. А ось люди до нього байдужі. І правильна українська назва не породжує в нас навіть уявлення, який же на вигляд цей *припутень*. Взагалі українські з походження назви птахів, як, очевидно, і в інших мовах, творилися не випадково. *Півень* – від *піти* (співати). *Курка* – від *кура* (д.-укр. *кур* означало *півень, самець*). У назві *качка* відтворено її крик – *ках*. *Косар* названий саме так за спосіб добування їжі: косарик водить голівкою вліво – вправо, наче косить траву. *Шишкар* також має не випадкову назву, позаяк полюбляє ласувати шишками. А ось *индик* міг би завдячувати своєю назвою латинській мові. На наших теренах индик був завезений, чужий, тому й названий чужим словом, принесеним разом із ним. У слові *яструб* – ст.-слов'янський корінь *остр*, який означав *стріла*. Тож назва *яструба* теж не випадкова. І не чужа, до речі. А ось *орел* у перекладі означає *цар*. Що ж, слово не українське, проте назва виправдана: орла й справді називають пташиним царем. Як

дослідив орнітолог Г.Фесенко, деякі птахи в українській мові мають понад 50 синонімів. Яке ж багатство української мови і в царині пташиного світу! Шляхетну справу роблять люди, які не дають зникнути таким словам. А ще більша користь від людей, які сприяють збереженню самих птахів: важливої складової життя на Землі.

Виняткового значення слову надають і поети, як, напр., *Борис Олійник*:

*Ти – весь у слові, як у сповиткові.
З колиски до калини при горбі.
І вже коли ти похитнувся у слові,
Вважай, що похитнувся у собі.*

А вчитаймось у мудрі вислови Івана Огієнка:

– Кожний свідомий член нації мусить добре розуміти й ширити головне рідномовне гасло: «Для одного народу – одна літературна мова й вимова, один правопис.

– На кожному кроці й кожної хвилини охороняй честь рідної мови як свою власну, більше того – як честь своєї нації.

– Цілий народ мусить пильно дбати, щоб усі його школи були тільки рідномовні, бо тільки вони виховують свідому націю.

– Дитина вважатиме тільки ту мову рідною, якою говоритиме перші 5 років свого життя.

– Хто не говорить рідною мовою й не знає своєї соборної літературної мови, той ніколи не буде правдивим патріотом для свого народу.

– Нарід, що не розуміє сили і значення рідної мови й не працює для збільшення її культури, не скоро стане свідомою нацією й не стоїть на дорозі до державності» (то кого звинувачувати? Самих себе! (Це вже я, Л. С.)).

– Держава, яка не об'єднує всіх племен свого народу спільною соборною літературною мовою, завжди заражена й на політичне роз'єднання цих племен.

– Мова – серце народу: гине мова – гине нація.

От якби ж то нашим владцям та знання цих, Огієнківських, висловів, їх розуміння! Чинний нині правопис і словники, якими послуговуємося, – це та ж сама радянська версія української мови, лишень, як висловицись мовознавиця ІринаФаріон, «із косметичними засобами». Але ж аксіомою є те, що, як вона каже, «*країна, в якій панують мова і культура колишнього колонізатора, не*

розвиватиметься як країна незалежна, а розвиватиметься як країна постколоніальна».

Ось чому так важливо мати свій правопис і свої словники, і щоб писали їх незаангажовані фахівці-мовознавці, без вказівки політиків. І саме тому давно назріла потреба переглянути принципи нормування української мови, яка дісталася нам у спадок від радянської доби. І саме тому й ця стаття покликана відродити автентичні начала української мови, передусім із просвітницькою метою, аби ми знали, що *у нас є все своє*, і, звісно ж, аби ці відроджені з праджерел, підняті з пилу заборон і забуття власне українські слова впровадити в активне сучасне мовлення українців, аби ми самі переконалися, що наша мова – найбагатша і найкраща, бо світ уже давно визнав це офіційно.

«Маємо знати і мистецтво дзен, і Баха, і культуру та історію ближчих наших сусідів-слов'ян – це цікаво для неледачого. Навчаймося чужого, але ж не наше там засипане, не наше і мелеться» [3].

Петро Панч: «Треба було ще глибоко розуміти, що моватільки та невичерпно багата й гарна, яка виплекана твоїм рідним народом, яка живиться від народних джерел, що ніколи не замулюються». «Кожна мова позичає слова з інших, але розвинені мови запозичують лише нові наукові та вузькотехнічні слова. А бідна московська мусила позичати звичайні, щоденні, що їх кожний більш-менш культурний нарід має свої власні» (П. Штепа).

Нове (старе) слово запам'ятовується тоді, коли його вживають у мовленні. Щодня активніше вводьмо до власного лексикону хоча б одне давнє слово, хоча б те, що найбільш запам'яталося, яке вважаємо найлегшим для поширення чи найбільш облюбоване на цю мить.

Дбаймо ж усі разом, аби Слово було, як було воно завжди, закликком, золотистою сурмою, і струною натягнутою, і барабаном, і громом громовержним. Видатний майстер слова О. Гончар мовив: «Зостатися без почуття до свого рідного, до своєї мови, культури – це означало б зостатись з пустою душею»; «По ставленню до рідної мови можна судити про моральний та інтелектуальний рівень людини... Якщо людина не вірить у повноцінність своєї мови, вона не вірить і в свою власну повноцінність, така мусить вважати себе людиною другого сорту»; Позбавити народ мови – це підірвати в ньому почуття власної гідності. Недорікуватим мусить почувати себе вживач суржику, отже – неповноцінним».

Ну й не можу не нагадати вислів Великого Пророка української нації, поета Тараса Шевченка: «І чужому научайтесь, Й свого не цурайтесь». Хтось може сказати, що спершу у вірші йдуть слова «чужому научайтесь», однак не забуваймо, що це – вірш, а у вірші, за потреби, допускається перестановка слів і навіть рядків (задля рими, ритміки тощо). Проте для нас першими й головними повинен бути Шевченків заповіт-порада: «свого не цурайтесь». Тоді буде рідна, українська, мова єдиною державною, і буде Україна, і буде мир.

Список використаних джерел та літератури:

1. Мітрашевська О. Україна без українців?! // Слово Просвіти, Ч. 8, 22 – 28 лют. 2007. – С. 3.
2. Дивослово, 6, 2011, 37.
3. Присяжнюк Н. Лист до «Літ. України». – 1990, 9. 08.

Л. А. СЕРДУНИЧ,

член НСПУ, НСЖУ, НСКУ, АДГУ,
ВТ «Просвіта» імені Т. Г. Шевченка
сmt Стара Синява (Хмельниччина)

ПОДІЛЬСЬКА ГОВІРКА

У пропонованій статті авторка прагне звернути увагу науковців на подільську говірку та діалекти, наводить приклади з метою збереження їх у друкованому виданні та задля поширення в активному мовленні.

Ключові слова: *говірка, говори, наріччя, діалекти, подільська говірка та діалекти.*

In the proposed article the author seeks to draw the attention of scholars Podillya dialect and dialects, gives examples in order to keep them in print and disseminate them in active speech.

Key words: *dialect, speeches, dialects, dialects, Podil dialect and dialects.*

Каліка той, хто не здатен
предківщиною дорожити
(Олесь Гончар)

«Якби ми знали життя слів,
то вся історія розкрилася б перед нами»

(академік Б. Греков)

Якщо ти неосвічений і забудеш мову свою,
то ймення тобі – раб, бо відсутність свідомості –
це ознака рабства
(чех П. Безруч)

Мова – явище, не віддільне від долі народу, адже доля мови формує і долю нації (І.Фаріон). Народна мова настояна на мудрості предків, одшліфована віками, вистояна в часі, збережена для прийдешніх поколінь. Від багаторічної московської системи український нарід зазнав геноциду й етноциду, а українська мова – ще й лінгвоциду. Заборона української і нав'язування московинської мови мало на меті винищення нашого народу як нації. Це зробило свою чорну справу: зараз мовлення українців, навіть селян, надто спотворене московізмами і кальками, себто є суржи́ком (мішаниною).

Мова, як відомо, зберігає душу народу. Втім, як і душу кожного конкретного мовця: яким є твоє мовлення, такою є і душа. Мова тієї чи іншої місцевості (діалекти) передає і дух її мешканців. У кожній говірці – свій ареал розповсюдження. У кожного села – власні, лише йому притаманні слова, прислів'я, пісні, вислови. Часто вони однакові у мовленні кількох чи багатьох сіл, що свідчить про спільність походження. Як зазначав Ю. Шевельов, *«українська мова житиме не стільки, скільки житиме літературна мова, а скільки житимуть її діалекти»*. Бо саме діалекти, народна говірка, є основою будь-якої загальнонародної мови. Діалекти, але не суржик!

Говірка (субдія́лект) – найменша одиниця територіальної диференціації діалектичної мови. У структурі мовно-територіальних утворень (говірка – говір, діалект – наріччя) лише говірку вважають реальною комунікаційною системою, засобом спілкування мешканців одного, рідше – декількох населених пунктів, принципово рівнозначною мові. Говірка відзначається єдністю структури, протиставляється іншим говіркам набором диференційних ознак на фонетичному, акцентуаційному, граматичному, лексичному й семантичному рівнях. Близькі за визначальними рисами говірки утворюють групи говірок і говори. Сукупність усіх говірок складає діалектичну мову. Говірка – це центр, об'єкт описової діалектології

(див. *Свенціцький І. Бойківський говір* с. Бітлі. –1913.), картографування у лінгвістичних атласах [1].

Діалéкт (із гр. *διαλέγομαι, dialegomai* – «розмовляти, спілкуватись, вести розмову один з одним», звідки *διάλεκτος* – наріччя, говір, мова, якою спілкується між собою певна група людей), різновид мови, яку вживають як засіб порозуміння особи, пов'язані між собою територією, фаховою або соціальною спільністю. Отже, розрізняють територіальний і соціальний різновиди діалектів. Найчастіше поняття «діалект» уживають у значенні територіального діалекту, натомість на означення соціального діалекту уживають терміни *соціолект* або *жаргон, арго, сленг, просторіччя* як різновиди соціодіалектів.

Територіальний діалект – різновид національної мови, якому властива відносна структурна близькість і який є засобом спілкування людей, об'єднаних спільністю території, а також елементів матеріальної й духовної культури, історично-культурних традицій, самосвідомості».

Діалект територіальний ототожнюють із говором. Сукупність структурно близьких діалектів утворює наріччя, сукупність усіх наріч – діалектну мову, одну з двох основних форм (поряд із літературною) існування національної мови. У межах наріччя чи діалектної мови діалект протиставляється іншим діалектам сукупністю ознак у звуковій, граматичній, словотвірній будові, лексиці, фразеології, хоч і має з ними спільні риси на різних структурних рівнях. Контрастність цього протиставлення зумовлюється сукупністю і функціональним навантаженням тих рис, якими ці діалекти протиставляються [2].

За свідченням фахівців, фундаментальний словник, найбільший за обсягом і найкращий з усіх етимологічних словників окремих слов'янських мов, – «Етимологічний словник української мови». Він подає етимологію й характеризує стан етимологічної розробки усіх зафіксованих у XIX – XX ст. слів української мови та її діалектів, за винятком найрегулярніше утворюваних похідних форм, застарілих слів та вузькофахових термінів іншомовного походження [3].

Однак головне джерело діалектів, наріч, говорів і говірок – це народна мова, яку ще зберігає село. Саме тому ми не перестаємо дивуватися багатству сільського мовлення, як, напр., письменник Петро Перебийніс – про свою, рідну, подільську, говірку:

«Які безмежні мовні поклади зберігає наше село!.. Повертаюся з рідних країв – і воскресають у пам'яті напівзабуті, затерті міською суєтою сердечні і мудрі подільські словечка. І я вже інший. Я вже багатший. Хтозна, мабуть, і в цьому вона – вічна тасмниця живого, незайманого слова» [4].

У подільській лексиці – мовлення і пам'ять багатьох поколінь тутешніх мешканців. Але лінгвоцид української мови і розвій науково-технічного прогресу знищили багато слів-діалектів. Сотні указів про заборону української мови ще від Петра Скаженого (І) до валуєвих і юзефовичів зробили свою чорну справу.

Відходять носії народної говірки, а з ними зникає і цінна лексика. Однак ті Слова, що в почині роду і народу, ті, від яких пахне дитинством, – живі. Може, ця публікація продовжить їхнє життя, адже серед подільських діалектів є слова ще з давньоруських часів.

Деякі говірки – кальковані (неправильно перекладені з московинської), інші мають негативне значення, що засвідчує ставлення загалу до людських вад. Народне мудрослів'я – невичерпне.

Нижче подаю частину подільської говірки та діалектів (бо вони – рідні й мені), якими у радянську епоху знехтували упорядники словників української мови, тож багато з них там не знаходимо. Але, на щастя, ці говори – на устах моїх краян, зокрема, старосинявців.

Але?– *Хіба?* *Невже?* Вживається окремим словом як здивування.

Бабі-дулі – сорт груш.

Бабка– 1. Святковий великодній хліб (круглий); тепер бабку купують лише на Великдень і Проводи, називаючи чужим словом «паска». 2. Велика довгокрила комаха. 3. Кульбаба. 4. Спечена страва з тертої картоплі.

Бадз'єги – народна назва поляків (негативне знач.).

Бадя, кóрба – колесо, за допомогою якого витягують воду з криниці.

Баль – від «бал». Оказія, гостини («гості»): родини, вечірка, весілля...

Бáльок, бáлок –1. Балка (колода). 2. «Недалека», обмежена людина.

Бамбу́ла, бала́буха – зневажливе про нерозумну, неуважну людину.

Бамбу́рити – кидати, сипати щось. *Набамбу́рити* – багато накидати.

Барабо́ля – картопля. *Барабо́ляник* – млинець із тертої картоплі.

Ба́сом(дивиться) – спідлоба.

Безне́виш– впроголодь.

Бе́рдік – квитанція, етикетка.

Бинда – стрічка.

Бля́ха – «жест».

Бо́втун – зіпсоване, не розвинуте, засмерджене яйце.

Бо́мки (бо́мок) – важкі комахи. *Бити бо́мки*– ледарювати, бити байдики.

Борозня́к – личинка хруща в борозні, у ріллі.

Буде(и) – досить, годі, достатньо. Прохання (наказ) припинити щось робити.

Бу́ня– бабуня, бабуся (коротке від *бабу́ня*).

Буре́йко– 1. Пестл. від *бурей* (осінній вітер, який несе бурі).

2. Давнє ім'я із суф. пестливості -к-. Очевидно, внаслідок певної риси чи вчинку якогось носія ім'я воно стало діалектом: заг. іменником з негативним значенням: шибеник, хуліган, хлопчик-пустун.

Бурмі́ло– невдоволена оцінка когось непривітного, грубого.

Бу́цім, бу́цімто – наче, нібито, немовби, неначе.

Бушувáти – битися, пустувати. Від *Бушá* (місто-фортеця, де була битва).

Ванькі́р – кутова кімнатка, відділена від великої кімнати («третьої хати»)та від кухні; слугує за спальню і дитячу кімнату.

Ва́рги, ге́мби – вуста, губи (зневажливе).

Варі́ят – зла, неврівноважена, агресивна людина.

Ввиха́тися – бути у постійних клопотах, у роботі; давати лад усьому.

Вго́втатися – вгамуватися; припинити робити щось не бажане.

Ві́варка – велика посудина для виварювання білизни.

Ві́вернути – перекинути, перевернути щось.

Ві́дкося, ві́днося – видно, видніє, видніється, бачиться.

Викабе́люватися– ставати прошеним, даватися на довгі вмовляння.

Ві́длупи́тись – пильно або/і довго дивитися (зневажливе).

Випроважа́нка – проводи в армію, вечірка, «баль».

Ві́чахнути – погаснути (про вогонь у трубі, печі).

Вішептатись – витратити всі кошти, увійти в борги.

Відзігóрний, «ось то я» – гоноровий, той, хто поводить ся не скромно.

Відчикріжити – відрізати частину чогось; перен. – різко сказати.

Внігатися – втомитися, намучитись.

Вóрок – «капюшон».

В пошанівку – бережно, рідко, у свята носити одяг чи взуття.

Втарагу́нитися – всістися безцеремонно там, де не просять.

Вужі́на – ожина.

Ву́рко, ву́рок – 1. *вуркага́н*, розбишака, грабіжник, хуліган, бандит. 2. Образливе, лайливе на ледачу дитину (можл., коротке від *вуркаган*).

Виту́рити – сховати так, що не можна знайти.

Гад солóний – вислів невдоволення, сказаний на чийсь адресу.

Га́дство – вираження невдоволення; різке слово («От гадство!»); від *гад*.

Гала́й-бала́й – так кажуть про когось або щось несерйозне.

Галати́н – легковажна людина, крикун, галасун, балагура, брехун. Можл., утв. від *Гала́т(а)*, яке існувало як ім'я, або від *гала́ти* (га́лли – нарі́д).

Гарбуза́ – гарбу́з (городня рослина з жовтими плодами). Походить із тюркських мов: у половців – гарбуз, у кримс. татар – карпуз. Із перської – диня.

Гари́увати – битися, бушувати, пустувати. *Гари́увати* – від *герць* (двобій).

Гетелі́ти – постачати, давати щось без міри.

Гі́млик – рубанок.

Гладу́щик – глечик, глиняний посуд високої форми (для молока).

Глушма́к – глуха людина (зневажл.).

Гну́ча, гану́ча, ону́ча; гну́чі – ганчірка; ганчіркі.

Говóре, скорóде, но́се, ста́ве... – говорить, скородить, носить, ставить...

Голодрі́га – людина, легко вдягнена в холодну пору.

Гопáлка – широка торба, підвішена до дишла, в яку кладуть коням їдло.

Горня́, горня́тко – низький глиняний горщик, у якому варили їжу.

Госе́льня – гусінь.

Грабча́к – домоткане смугасте рядно для покривання ліжка. Можливо, утворене від *рябий (рябча́к)*. «Г» – приставне: «г’рябчак».

Гра́мот(к)а – родинний поминальний записник з іменами покійних.

Гранча́к – склянка з товстого скла, яка має грані; гранчастий посуд.

Громі́(і)чити – ганьбити, сварити когось, «котити бочку».

Гру́шня – груша (дерево). Так само *сли́вня* (на зразок: вишня, яблуня).

Густякі́ – остюки (колюча лузга, лушпиння з полови).

Габза́ – гаман (гаманець) із грішми, переважно дрібними.

Га́вати – набридати з якимось питанням, докучати.

Галага́н, галага́нка – півень, курка породи, більшої від звичайних курей; темно-жовті або світло-руді.

Ганджува́ти – нарікати на щось, негарно відгукуватись про ту чи іншу річ.

Гарне́га, гла́ба – велика нога, ножисько (зневажливе).

Ге́бати – насилу йти, важко ступати.

Гергу́н, гергу́нка – гусак, гуска великої породи з довгою шиєю; мають нарости над дзьобами і на голові.

Глемезда́ти – робити щось поспішно і погано. Іронічне, а походить від д.-індоіранське (*Гла* + *ма(о)зда* = Бог Мудрий). Зазнало фон. і змістової змін.

Гльога́ти – клювати, дзьобати щось (про птицю, яка клює зерно).

Грис – висівки з крупномеленого збіжжя.

Дві ві́кні (відрі́, руці́, сестрі́)... – мовне явище двоїни (час: одина, двоїна, множина), яке московинська політика лінгводида знищила у радянські часи.

Де́ржално – ручка лопати («заступа»), вил, сапи, граблів і т. под.

Де(а)рмо́ – сито з рідким переплетенням для просівання обмолоченого зерна.

Дото́шний – занадто вимогливий, надокучливий. Від московинс. «тошніть».

Дохá – шуба, півшуба, яку носили в селі до к-ця ХХ сторіччя.

Дошкул'я́ти – заважати, непокоїти, турбувати, боліти.

Драглі – «холодець», холодна страва (заливне м'ясо чи риба). Від слова «*драглистий*», цебто який трясеться, коливається.

Дра(я)на́к – віник із гілля для замітання двору. (Від слова *дряпати*).

Дрі́сля – надто рідке вариво, невдало зварене.

Дрі́хлити – довго спати.

Дуба́сити – бити когось. «*Добряче віддубасив!*».

Жид – древня назва мешканців Іудеї, котру у ХІХ – ХХ ст. влада, у якій було їх багато, заборонила вживати, назвавши їх штучним словом: євреї.

Жу́жмом – зібганий, зім'ятий одяг), зібраний купою, не складений.

Зави́ляти – заглядати, дивитися (негативне значення).

За́зубень – частина поля, яка виступає вбік порівняно з іншими частинами.

За́ки, заки-м – поки.

Зако́в'язнути, зако́цюбнути, задубі́ти – змерзнути; іноді – замерзнути.

Запелéханий – запатланий, з розкуйовдженим волоссям. Від «*пелехи*».

Запо́могті́ся – у значенні «мало що допоможе». «*Цим я не допоможуся*».

Запро́торити, зані́кати – деь подіти; сховати так, що не знайти й самому.

Зату́ла – залізний заслін (із ручкою) до печі. Від слова «*затуляти*».

Заши́портатися – заплутатись у чомусь; запрацюватися.

Заяло́зити, замур́зати, запóвзати, зашу́рува́ти – дуже забруднити.

Зго́ритись – насилу виконати щось. «*Насилу зго́рився віддати борг*».

Зі́ребло – гребінь для вичісування худоби.

Зді́хатись – позбутися чогось або когось неприємного, набридлого.

Зелéпуха – зелена, ще не достигла, ягода.

Зле́цько – зле, погано, незручно.

Зморóзити – сказати щось незрозуміле або непутнє.

Зобáчити – побачити.

Золá – холодне без морозу надворі; зябké.

Зóритись – дивитися довго, замріяно.

Ї́дло – їжа, харч для худоби.

Їйбо́'-присяйбо́' – («їйбо-присійбо») – їй-богу; присяй-Богу (від *присягаю* *Богові*).

Кагlá, кагéлка – вимурований димохід з печі чи грубки у комин, який після опалювання затуляють для збереження тепла.

Кажісь – здається. Можл., від московинського «кажется».

Казáли(тáто),бу́лі(бабу́ня) – казав (тáто), була (бабу́ня). Шаноблива ф-ма.

Калаба́ня, баю́ра – калюжа.

Каля́ндра – коріандр (городня рослина).

Ка́нтер – побутова вага з гачком для домашнього вжитку.

Ка́па – покривало для ліжка.

Карака́тий – клишоногий (з нерівними, вигнутими зовні ногами).

Кара́лі – коралі, намисто.

Карк – хребет. Від *карк* утворене *карколомний*.

Ква́рта – кухоль, велика кружка.

Кирні́ця – криниця.

‘Кі́к’о, скі́’ко; кі́лькóро – скільки; декілька, скількóро.

Кливакі́ – погані зуби. Однина – *клива́к*.

Кóвбаха – ніша, заглиблення біля печі для дрібного кухонного начиння.

Ковердя́ка – велика незручна палиця. Іронічно – про незграбну людину.

Коверза́ – невдоволена, примхлива людина. Від *корза*.

Колю́ціна – конюшина.

Комі́зитися – викабелюватись, виставляти себе напоказ, проявляти примхи кокетування.

Корч – будь-який куш; куш картоплі з плодами під ним.

Кубі́нський мішо́к – більший від мішка звичних розмірів (від слова *Ку́ба*).

Ку́лко – дротик, який втикають у поросяче рило, аби воно не рило.

Ку́льчики – сережки.

Ладнувати – готувати їжу, сумку; споряджати в дорогу.

Лакитки – вишукана їжа, яку селяни вживали рідко; ласощі, витребеньки.

Лантух, вантух – великий мішок.

Лахи – старий одяг (зневажливе).

Легейда, нерáха – нероба, нечепура (зневажл.).

Леже(и)бо́ка – нероба; той, хто любить не працювати, а лежати.

Лемдзяти; лемзньути – погано їсти; мало з'їсти.

Лібитись – посміхатись (іронічно, непривітно усміхатися).

Можливо, утворене від московинського «улыбаться».

Ліндик – від «лінда» (рідке вариво з води і борошна), народжене у голодні 1930-і, досі вживається у знач. «бути на застіллі, безплатно поїсти».

Лігара – груба колода під мостом чи підлогою, до якої кріплять дошки.

Ліра – нероба; той, хто помало («повіл(ь)но») щось робить. Від порівняння з муз. інструментом лірою, яка теж повільно грає.

Ліриха – зневажливе про жінку, яка повільно працює чи говорить.

Лічокру́п – скупа людина, скупердяй; той, що навіть *крупу* *лічить* (рачує).

Лушпайкі(лушпáйка) – шкірка почищених («обібраних») плодів, овочів.

Льо́па – надто балакуча жінка або чоловік (зневажливе).

Льошнік – малий льох; яма, пристосована для зберігання горючих.

Ля́да – дверцята у стелі, хід із сіней на горище.

Ля́мпа – лампа.

«*Магазі́н*» (чуже) – зерносклад. *Магазине́р* – завідувач зерноскладом.

Манту́лити – щось робити довго, абияк; длубатись у чомусь без успіху.

Ма́рва – шовковиця.

Марикува́ти – скаржитися, докоряти, нарікати.

Мару́дитися – не могли заснути (про немовля).

Махлюва́ти – обманювати, дурити, шахраювати.

Меї, sweї, твеї, цеї, тої – моєї, своєї, твоєї, цієї, тієї. *Мею...* – моєю...

Мёрва– зіпріла солома.

Мётрика– свідоцтво про народження. (Звідси і «*Метрична* книга»).

«Модістка» – майстриня з пошиву одягу (*модистка* – від слова *мода*).

Молоду́ха, «молода́»– наречена.

Мо́нькатися, мудо́хатися – зволікати з чимось, відтягувати справу, повільно працювати.

Мо́ньчиха – людина, яка повільно щось робить.

Моска́ль – 1. Мешканець Московії (правильна, історична, назва «Росії»); 2. Комаха, клоп-солдат. 3. Північний вітер.

Мо́цувáтися – мучитися, вовтузитися, докладати всіх сил. Від *міць*.

Наві́длі – навідліг, із розмаху (вдарити).

Нагльо́гаться – наковтатися надто багато; напиться вволю.

Наду́длитися – занадто напиться чогось.

Накаля́кати – погано написати.

Накре(и)́піти– набити когось.

На́кривка– те, чим накривають посудину (моск. – «крышка»).

Наминáти – захоплено їсти щось. «Наминає на дві гулі».

Намі́ритися – зібратися щось робити.

Напо́врта́титись – наполягти на чомусь, затятись, стати наполегливим.

Нап'я́лити– надягнути щось негарне, не своє або мале.

На́рік– наступного року.

Настрéнчити – налаштувати, направити до когось або до певної дії.

Наці́цьник – ліфчик, бюстгальтер.

Недохéнція (йому) – щось комусь не до вподоби. «*Тобі недохенція*».

Неві́рящий– людина, яка не вірить нікому або має сумніви щодо чогось.

Нера́(я)ха – нечепура, бруднуля. Можл., від московинського *неопрятный*.

Нечви́да– очевидно, нічвида, себто сновида (московинською – лунатик).

Ні́ньки, сьо́'дні– нині, сьогодні.

Ні́ди – ніколи.

Німчу́р, німець – мовчан, мовчун, неговірка людина.

Ну́ра (йти) – від «занурюватися»: стрибати у воду з головою.

Ню́няти – плакати, скаржитись (від слова *нюні* (сльози)).

Обде́рту́з – обдертий, бідно одягнений (зневажливе).

Обха́раба́ти – привести до ладу, прибрати, причепурити (можливо, від слова «харабара» (є прізвище Харабара).

Опе́ренча – бильце, спи́рач у дере́в'яному чи залі́зному лі́жкy.

Оргі́нія (*варго́нія*) – жоржина.

Осто́лоп – телепень, дурень.

Осьдо́, осьо́– ось (утвор. від «ось-де-о», «ось-о»).

Па́вонія – півонія («піони»). Велика травнева квітка білого, світло-рожевого або темно-рожевого кольору.

Па́ліпа́ндри – айстри.

Па́лки – тверда заглибина, з якої росте пі́р'я; залишається на молодій тушці птиці.

Па́ришівий – не гарний, не вродливий, поганий. Від слова *парша* (...).

Паса́му́ги (*баса́му́ги*) – *пасма* + *сму́ги* = пасамуги (довгі смуги чого-небудь).

Пасі́юва́ти – сваритися, гніватися.

Па́сія – 1. Лють, гнів, злоба. 2. Людина, яку кохаєш.

Па́те́льник – млинець, спечений на пательні; утв. від слова *пательня*.

Пе́рехі́щини – новосілля, входини (від *перехідчини*, *перехід* у нову оселю).

Пе́рше – колись, раніше.

(Не) *пе́ршина* – (не) перший раз, не вперше робити щось. *Що мені, першина?*

Пі́ндик– щось мале, клаптик.

Пискля́, пискля́тко – новонароджене немовля.

Пі́сок – обличчя; губи.

Підга́рля– «під горлом»: підборіддя, «друга борода» (у товстунів).

Підсандри́ка – дівчина чи жінка у надто короткій спідниці (іронічне).

Під'ю́жувати – сердити, спонукати до агресивних слів чи дій.

Пінжа́к, пінджа́к, сачо́к– жакет.

«Під місочку» – давня форма підстригання волосся: коротше, ніж «під макітру». Очевидно, раніше підстригали справді під миску, накладаючи її на голову, аби було кругло.

Пісяк (*пісяк*) – неістівні отруйні гриби.

Піцик – щось мале з одягу.

Плячок – 1. Тонка паляниця. 2. Плоский горб.

Побáбчитись – про шкіру рук (ніг), яка стала нерівною від довгого перебування у воді.

Пóклад – яйце, покладене під квочку для висиджування курчати.

Полуднати – споживати їжу в полудень.

Попрáвка – продовження застілля наступного дня.

Пóрати (худóбу) – давати їсти (худобі). *Попóрати* – нагодувати худобу.

Потім – поготів («...то ще й потім!»).

Похапту́рник – той, хто часто ходить по хатах, відвідує будь-кого; утворене, можливо, від назви торби: *хаптурка* (*хапати*, *турки* – ?).

Пошпандьóрити – піти швидко, рішуче.

Прáвити – проводити релігійну службу. *Прав* → *правда* → *правити* → *православний*, де

Прáник – дерев'яний валок для вибивання білизни під час прання.

Пріварок – у голодомори щось їстівне до бур'яну, тирси, кори.

Придиба́ха – зневажливе про людину (від *придибати* (прийти)?).

Прікладно, склáдно – наявність вдалої рими у вірші.

Пріхапці – щось робити поспіхом, нашвидку, уривками.

Пришелéпуватий – 1. Неврівноважена людина. 2. Дурний. (Образливе).

Приши́бляний – різка людина, яка поводить себе неадекватно, робить лихо зненацька. Утворене, можл., від «*пришиб*», яке вживалося ще древніми українцями; означало «яр при крутому повороті річки, місце удару течії».

Пробивні́й – людина, яка може сама всього домогтися.

Пробóмкати – згаяти час намарне. Від *бити бóмки* (нічого не робити).

Пу́гатись – надягати багато одягу («*напу́гався, як на північний полюс*»).

Ранáтий, репáтий – не гладенький. Від *репані* (потріскані) (яблука, долоні).

Роздебéндювати – багато говорити, теревеняти ні про що.

Роздзявля́ка – роззява, неуважна людина.

Розпусті́ти (гроші) – розтринькати, витратити намарне.

Румі(і)нки – теплі дівчачі чоботи (можл., від слова «Румунія»; 1950-і роки).

Рум'янок – романець (зілля з духмяним запахом, схоже з ромашкою).

Скара́скатися – спéкатися, позбутися чогось неприємного.

Ску́льчити (ноги) – зігнути.

Скуперда́, скупердя́г(к)а, скупердя́й – скупа людина.

Сліпаки́ – очі (зневажл.).

Сліпати – погано бачити.

Сліпондя́ка – зневажливе про людину, яка щось не помітила, недобачає.

Сло́йк – посудина зі скла з трохи звуженою верхньою частиною; можливо, утворене від *скло*(-їк).

Сміхолю́дник – той, з кого сміються люди (зневажливе).

Солонéшник – соняшник.

Сохові́ла – вила. Можливо, утворене від *соха* і *вила*.

Соша́ – від *шосе* (вимощена камінням дорога).

Спитлюва́ти – тонко змолоти борошно.

Справу́нки – з'ясування стосунків або справи. «*Пішла на справунки*».

Стельма́шня – столярна майстерня.

Степі́р'я – молоде пір'я цибулі.

Сто́вччик – строфа у вірші (зазвичай – 4 рядки).

Стра́хнути – підсохнути частково, зверху (про путівець після дощу).

Сушина́ – сушена садовина (фрукти).

Сюдóю, тудóю. Кудóю? – *цією* (дорогою), *тією* (дорогою). *Якою* дорогою?

Та́мечки, ту́течки (*ту́т'а*) – там, тут.

Тапча́н, піл – колишнє дерев'яне ліжко, грубо збите.

Тарада́йка – старий або поламаний транспорт (зневажливе).

Твердоло́бий – людина, яка не розуміє чогось; уперта людина.

Темня́жити – мучити когось довгим триманням, очікуванням.

Тенькувати – мастити глиною частину стіни, котра обсипалась.

Тепёречки, тепёра – тепер.

Тіндю-ріндю – іронічна відповідь на щось нікчемне, нікудишне.

Тік'о, тік'и-що – тільки-но, лишé зараз; щойно.

Топіро– допіру, щойно, тільки що (утв. від *до цих пірабо тепер*).

Тра', тре' – коротке від *треба (потрібно)*.

Трінькати – тратити гроші чи щось інше без потреби, занадто.

Трійка – яд, отрута.

Ту́рок нумерований – вислів невдоволення, сказаний на адресу людини нерозумної або того, хто чогось не розуміє.

Тюпко́м – скоро, підтюпцем, швидко йти. Утв. від *тюпати, тю́пки*.

Тяго́та – важкість фізична або моральна. «Така тяго́та!..».

Тя́жо, тяжечко, «лихо мені, лишенько мені»– тяжко, важко (бідкання).

Фає́рка– чавунне кільце, що знімається, в кухонній плиті.

Фанабе́рики– фанаберія: дивацтво, чванливість, витівки, примхи.

Фармазо́н (хармазон) – неохайна, брудна людина.

Фастригува́ти – тимчасово зшивати тканину вручну.

Фінті́ф(к)люшки – дрібниці, непотріб.

Фітькати – бездумно і скоро тратити. *Розфітькати* – розтратити.

Фі́ца – легковажна, несерйозна людина.

Фурма́нка – поїздка фурою як промисел. Утв. від слова *фу́рман* – візник.

«Хармані (плести)» – говорити багато, вигадувати те, чого не було.

«Хі́ма грає в грудях» – шум у легенях при диханні під час хвороби.

Хля́стик – короткий «пасок», пришитий ззаду (упоперек) двома гудзиками.

Хмоло́стати – бити різко, сильно, довго.

Хо́нта– городня трава, бур'ян.

Ху́чі, ху(т)чіше – швидше, скоріше.

Цво́нчик – прутень хлоп'яти.

Ціді́лок – ціді́лко (марлева тканина для цідіння молока).

Ча́лана – слід ступні; іноді: ступня. Від *чалапа* утв. *чалапати* (йти).

Ча́нїти – стояти довго; стояти зігнувшись (зневажливе).

Часни́чок – нарциси. Можл., тому, що їхні сходи (пагініці) подібні до сходів часнику.

Чва́нька; чва́нитися – людина, яка хизується чимось; хизуватися чимось.

Ша́лик («ша́лік») – зменшувальне від *шаль*.

Шалі́вка – тонкі дошки для обшивки стін, стелі, покриття дахів і т. под..

Шарува́ти барабо́лю – полоти картоплю.

Шкарбу́ні – старе взуття.

Шке́лко, шкло, шклі́ти – скельце, скло, склити.

Шкурла́т – 1. Погано вгодована худоба. 2. Низькоякісне м'ясо.

Шмарові́дло – мастило з нафтових відходів для воза: мазут, дьоготь.

Шма́ття – одяг (білизна), попраний або скинутий до прання.

Шна́рити – шукати щось; утворене від «*шнура*».

Шо́па, приче́па – не утеплена прибудова біля хліва (сарая) або окремо.

Шпо́ртати (молоду картоплю) – вибирати з-під корча більшу.

Штику́льга́ти – шкутильгати, кульгати на хвору або коротшу ногу.

Шти́ри, штирна́цить – чотири, чотирнадцять.

Штурпа́к – незнайко, тупак (зневажливе).

Шухля – широка квадратоподібна лопата для сміття, гною і т. под..

Шу́шварки – недоїдки; непотріб.

Ю́шити (про кров) – текти, сильно йти.

Я́груст, я́грест – агрус.

Ялі(и)вка – телиця (не тільна (не «тілна»)).

Япо́нка – літня сукня без рукавів (утв. від «*Японія*»), модна у 1970-і роки[5, с. 262 – 269].

Це – лише дешиця подільських говорів і діалектів! А в кожному краї, області й у кожному селі – своя говірка. Проте навіть із цієї дешиці сміливо висновуємо: яка ж багата українська мова! І це, безперечно,

свідчить про те, що українська мова – дуже давня, як і наша нація, тож мала час витворити таке величезне лексичне багатство!

Висновки мої суголосні із висновками сайту «Народний оглядач»:

1. «У живій, пульсуючій мільйонами джерел криниці української Мови наявне бездонне число синонімів до слова «мовити», «говорити» з більшим або меншим градусом «емоційної», «характерної» чи «сленгової» лексики. Якщо європейські мови на творення синонімічних дієслів на поняття «мова», «мовити» витворили 5 – 10 синонімів, витративши максимум 1500 – 2000 літ своєї історії, то скільки ж тисячоліть потрібно для творення понад сотні (!!!) синонімів на одне-єдине поняття «мовити»? Слідуючи звичайній історичній логіці, то приблизно у 20 – 25 разів більше! А отже, вік української мови має налічувати від 40 до 70 тисяч років! Зупинимось на мінімальній позначці історичної хронології: у 40 – 50 тисяч літ. Виходячи з такого по суті бездонного синонімічного багатства слова «мовити», українській мові нині минає від 40 до 50-х тисяч років!!! Це число відповідає як історично-археологічним пластам давньоукраїнської духо-матеріальної культури, так і етнографічним, генетичним, палеолінгвістичним дослідженням світової гуманітарної науки XIX – початкуXXI століть.

2. Один славутній приклад цієї Мовної низки має позбавити етнічну свідомість усього українства рабського почуття меншовартости, прищепленого століттями колоніального злочинства інших народів над народом українським. Мало того, наповнити серця українців новим і чистим світлом гідности, а нашу Колективну Етнічну Душу, Еґрегор українців, безкрайньою радістю, котра допомагає дорости до високости найвищих гірських верховин людського Духа. Сенсар Аріїв відкриває Епоху Нового Ренесансу. Він відроджує, надихає, піднімає нашу приспану Свідомість. Проявляє козацький характер до тих, хто займається пустомовством; просвітлює, наскільки багатий, щирий, різноманітний, гармонійний і лагідний світ української людини» [6].

Користуйтесь діалектами, поширюймо їх, не даймо цьому багатству піти у небуття!

Список використаних джерел та літератури:

1. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0>. – Назва з титул. екрану.
2. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82>. – Назва з титул. екрану.
3. Етимологічний словник української мови в 7 т. Т. 2: (Д – Копці) / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; редкол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), В.Т. Коломієць, О.Б.Ткаченко та ин. – Київ : Наук. думка, 1985. (с.: 173)].
4. Перебийніс П. М. Мойсеєва криниця – криниця для Мойсея.
5. Сердуніч Л. А. Столиця твого родоводу» (Історія села Теліжинці Старосинявського району Хмельницької області. Історично-краєзнавче видання). – Хмельницький: ФОП Крисюк, 2015.
6. Сайт «Народний оглядач» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ar25.org/article/108-synonimiv-diyeslova-govoryty-vstup-do-giperboriyskogo-sensara.html>. – Назва з титул. екрану.

О. В. Середюк,

*вчитель української мови та літератури
(Хмельницький район)*

ЛЕБЕДИНА ПІСНЯ ПИСЬМЕННИКА-ГУМОРИСТА

«Всім своїм єством хотілося бути корисним народові. Не поневірятися, лакействувати перед народом, а служити йому, народові, чудесному нашому народові, милуватися з нього і радуватися з того, що я маю честь належати до свого народу.

Ніколи я не зрадив інтересів свого народу! Ніколи!» [1, с. 7].

У цих словах весь Остап Вишня, його громадянське та письменницьке кредо, його радощі й болі, жагуча любов до свого народу. Він все життя був з народом і народові віддав свій невтомний труд і світлий талант, сердечну любов і душевну щирість.

Остап Вишня – національний, самобутній український письменник. У його творчості правдиво відтворені риси характеру

нашого народу, його психологію. Його герої мудрі і працьовиті, дотепні і кмітливі, щирі і добродушні, схильні до філософських роздумів.

М. Т. Рильський писав, що він «український письменник, передусім український у своїх пейзажах, у своєму лукавому й добродушному гуморі, у своїй далеко не добродушній сатирі, у своїй ласкавій та соромливо-ніжній ліриці» [2, с. 6].

Багата і різноманітна жанрова і стильова палітра Остапа Вишні. Він звертається до фейлетону і памфлету, до глузливого гротеску і музичної комедії, до гуморески-нарису і усмішки-жарту, до усмішки-оповідання і усмішки статті та рецензії. Улюбленими прийомами є інтимна розповідь від першої особи, контрастне порівняння, персоніфікація, доказ від зворотного, добродушна, нерідко прихована іронія та вбивчий сарказм.

«Мабуть з часів Котляревського, – говорив Олесь Гончар, – не сміялась Україна таким життєрадісним, таким іскрометним сонячним сміхом, яким вона засміялася знову в прекрасній творчості Остапа Вишні» [3, с. 21].

Природа сміху Остапа Вишні у особливостях об'єкта зображення, в гуманізмі письменника. В своєму щоденнику гуморист занотував: «... що треба, щоб мати право з людини посміятися, покепкувати, навіть із своєї, рідної людини?..

Треба – любити людину. Більше, ніж самого себе.

Тоді тільки ти маєш право сміятися. І тоді людина разом з тобою буде сміятися... із себе, із своїх якихось хиб, недоліків, недочотів і т. д. І буде такий дружній, такий хороший сміх...

Той сміх, що не ображає, а виліковує, виховує людину» [1, с. 37].

У післявоєнний період Остап Вишня створив великий цикл неперевершених за своєю майстерністю, тонкістю відчуття рідної природи «Мисливських усмішок», які є найбільш поетичними творами гумориста. Їх по праву можна назвати лебединою піснею письменника.

У центрі всіх творів цього циклу стоять благородні, розумні, кмітливі люди. Вони веселі оповідачі, знавці безлічі мисливських вигадок і побрехеньок. Це щирі любителі і охоронці природи, які кохаються в пшашинці і звіряткові, деревці і квіточці. За кожним із них стоїть постать, як пише Максим Рильський, «справжнього мисливця і при тому поета полювання» Остапа Вишні.

Письменник, у цьому і своєрідність циклу його творів, завжди має на увазі слухача. Його усмішки – це оповідання, розраховані на усну розповідь, на присутність людей і оповідача, з його мімікою і розмовними інтонаціями.

Вже перший твір циклу «Відкриття охоти» починається з суто розмовних інтонацій: «Власне кажучи, щороку відкриття полювання буває двічі...» [4, с. 63].

Оповідач щоразу звертається до удаваного слухача, запитує його, радиться з ним. Спокійна розповідь у творі чергується з емоційно напруженими, піднесеними рядками. Тоді письменник вдається до коротких називних речень, риторичних фігур, синонімічних рядів, діалогічної манери оповіді.

Коротка емоційна частина усмішки про поважність полювання змінюється інтригуючою емоційною вставкою:

«Відкриття... Скільки турбот, хвилювань, нервозності, доки все в тебе в порядку: і рушниця, і набої, і одежа, і рюкзак, і стопка, – одне слово, все, що потрібно для серйозного, добутливого полювання...

А куди їхати?

А з ким їхати?!» [4, с. 64].

А далі в двох наступних, логічно обумовлених частинах твору автор дає відповіді на хвилюючі питання, куди їхати і з ким їхати. І все викладено жваво й дотепно. Гуморист вдало використовує народно-тавтологічні звороти, вдається до засобу перебільшення, близького до неймовірності. Діалог його динамічний, схвилюваний. Він правдиво відбиває психологічний стан мисливця напередодні відкриття полювання, коли ще не вирішене питання: куди їхати? А їхати треба, бо біля Борисполя «качви тієї, ну як хмари!», бо «там з одного набою торік по 24 качки брали!»

А з ким їхати? Відповідь на це питання Остап Вишня починає хвилюючим ліричним відступом: «Ах доле моя! Та хіба ж єсть серед мисливців, серед людей, що люблять тихі вечори над озерами, що чують ніжний шелест очеретів, яким крик бугая на болоті бринить в їхніх вухах, як козловське распроп'яніссімо ля в серці тихомрійної блондинки, а загадковий тихий плескіт на озері в їхнім серці одгукується трепетними переборами, – хіба ж є серед цих людей хоч один, з ким би не можна було поїхати на відкриття полювання?!» [4, с. 65].

Такі чудесні романтичні люди населяють усі «Мисливські усмішки» Остапа Вишні. У них виведена ціла галерея добрих і цікавих людей. Вони багато в чому не схожі між собою, але всіх їх єднає любов до рідного краю, дотепність і балакучість. Вони справжні майстри мережити тонке плетиво мисливських вигадок та «серйозних, – як пише гуморист, – без жодних перебільшень» оповідань.

Ось дід Лука – герой усмішки «З крякухою на озері».

«Я, – розповідає дід Лука, – пусто було крякуху й сидю! Коли ось – хмара! Сіла біля крякухи сила-силенна крижня! Може, тисяча, може, дві, може, п'ять тисяч! Я задивився та як попхну з обох стволів разом! Як же ж вони знялися, ну, я вам кажу, як буря! І ні одної не лежить! А я й не туди, що попхнув я з обох стволів не в качок, а в очерет! Заворожили вони мене! Да!» [4, с. 383].

Скільки тут безпосередності, щирості і добродушності! Письменник на серйозі передає мову свого героя, довірливо, разом із читачем слухає її і безтурботно сміється з дивовижних пригод. Саме з пригод, а не з оповідача – доброї і веселої людини.

Людські характери, порухи душі, помисли доповнює чаруюча природа квітучої України. Але в «Мисливських усмішках» вона не є тільки фоном, статичною картиною. Вона жива і діюча. Письменник звертається до живих істот, як до людей, дає поради і висловлює співчуття. Активно діючу функцію виконують птахи і звірі. Вони такі ж дотепні, як їх полювальники. Вони пустуни і гумористи. Остап Вишня чудово знає німу і звукову мову птахів та звірів. Коли перепел кличе свою перепілочку, то це обов'язково буде чарівне стакотто, іволга заливається флейтою, соловей не співає, а ридає над своє коханою.

Натхненним авторським славослів'ям на честь маленької і ніжної пташки починається усмішка «Перепілка»

«Чудесна пташка.

Сіренька, з чорненькими на пір'ячку крапочками.

Мініатюрна курочка.

Вилупить свої жовтенькі пухнаті перепеленятка, отакісінькі, водить їх за собою й квокче.

Ах ти ж моя матінко-квочечко!

Та де ж тобі квоктати, коли ти ж сама ще курчатко?!» [4, с. 167].

Такі співчутливі звертання знаходимо в багатьох творах збірки: «Лисиця», «Про мудрого зайця», «Лось», «Дикий кабан, або вепр» та інших.

Гуморист чи його герої, а найвірніше численні читачі його творів, звертаються із словами любові до життєдайного сонця і позначеного кров'яним багрянцем листу, розмовляють з вепром-сікачем і перепілкою, лосем і сомом, дроговою і гагарою.

Своєю простотою не може не чарувати лаконічна вставна пейзажна мініатюра про золоту осінь в усмішці «Золота осінь».

«Золота осінь...

Ах, як не хочеться листу з дерева падати, – він аж ніби кров'ю з печалі налився і закривавив ліси.

Сумовито рипить дуб, замислився перед зимовим сном ясен, тяжко зітхає клен, і тільки берізка жовто-зелена й «раскудря-кудрява, – ген там, на узліссі, білявим станом своїм кокетує, ніби на побачення з Левітаном жде, чи, може, Чайковського на симфонію викликає.

Креслять тригонометричні фігури високо в небі запізнілі журавлі, запитуючи своїм: «кру-кру»:

– Чуєш, брате мій, товаришу мій? Відлітаємо!

Золота осінь...» [4, с. 69].

Яке тут майстерне використання образів народнопоетичної творчості!

У творах Остапа Вишні все живе, сміється, радіє, наповнюється неповторною мелодією. Струмочки весело співають, сонечко лагідно усміхається, пташки шлють щирі привіти, берізка кокетує своїм станом, дуби обіймаються вітами-руками і т.д. Від цих конкретних та поодиноких явищ гуморист переходить до широких узагальнень. Він вдається до персоніфікації матінки-землі.

У цій любові до рідної природи, у вмінні зрозуміти та розкрити її й криється звабність і незабутній аромат «Мисливських усмішок» Остапа Вишні.

Характерною особливістю «Мисливських усмішок» є їх тонкий гумор. Комічного ефекту гуморист досягає багатьма засобами. Це насамперед говорити на повному серйозі про те, що цього аж ніяк не потребує, пояснювати те, що й так усім ясне і зрозуміле. Це, ро-друге, використання іншомовності та самозаперечень, винятково сюжетних ходів та ситуацій, тавтологічних виразів, дотепів і народно-розмовної стихії з широким використанням професійно-мисливської термінології, побутової лексики і т.д.

Ось, наприклад, у надзвичайно популярній усмішці «Як варити і їсти суп із дикої качки» розвиток сюжету йде з пояснення усім зрозумілого. Виявляється, що для полювання потрібно взяти рушницю, набої та інший мисливський реманент. І далі Остап Вишня звертається до сільськогосподарської і побутової термінології, словам надає іншого значення, несподіваного змісту. Мисливський реманент, без якого не можна правильно націлятися, це: рюкзак, буханка, консерви, огірки, помідори, десяток у круту яєць, стопка. Навіщо ж стопка? – запитує зразу читач. Гуморист не гається з відповіддю: «Щоб було чим вихлюпувати воду з човна, коли човен тече...».

Як бачимо, про все це Остап Вишня говорить у серйозному тоні. Так створюється невідповідність між твердженням і суттю явища. І ця невідповідність викликає сміх.

Таких прикладів у творах збірки можна знайти безліч.

І ще одна важлива характеристика «Мисливських усмішок» Остапа Вишні. Вони сповнені гніву до винищувачів рідної природи, браконьєрів. У гуморесці «Дика качка» дається надзвичайно вбивча характеристика браконьєра. «Браконьєр – це, власне кажучи, людина тільки зверху: в неї, коли починати знизу, – дві ноги, черево, груди, дві руки, писок, баньки, голова й кашкет, або капелюха на голові» [4, с. 175].

Поганих, безсердечних і безвідповідальних людей Остап Вишня просто терпіти не міг. Не міг, бо сам він був людиною великого серця і благородної душі, понад усе любив добро, любив рідну природу. Ця любов, а ще життєві факти, реальна дійсність лежать в основі всіх «Мисливських усмішок» Остапа Вишні. У творі «Ні пера, ні пуха» він занотував:

«Що вимагається від мисливця, щоб аж ось поки мати задоволення й насолоду від полювання?

Промазуйте!

От летить качка! Ви обов'язково пильно, як справжній стрілець-артист, націляйтесь! Кріпко націляйтесь і вірно націляйтесь...

Робіть потрібне упередження. Обов'язково!

– Та-ра-рах!

І промазали! З якою радістю пошле вам качка глибоку подяку за те, що житиме й далі, збагачуючи нашу фауну... [4, с. 338].

Таким чином, значення «Мисливських усмішок» Остапа Вишні неоціненне. Вони виховують почуття любові до рідного краю і рідної

природи, розкривають її чарівну красу, сприяють розвиткові наших смаків та уподобань.

У щоденнику Остапа Вишні «Думи мої, думи мої...» є такий запис: «Хто я такий? Для народу? Лакей? Ні! Не пересмикався!

Вождь? Та борони, Боже!..

І коли я вже волею судеб зробився письменником і визначилася моя робота, я свідомо (підкреслюю це!) думав про одне: «Пошли мені, доле, сили, уміння, таланту, чого хочеш, - тільки щоб я хоч що-небудь зробив таке, щоб народ мій у своїм титанічному труді, у своїх печалях, горестях, роздумах, ваганнях, - щоб народ усміхнувся! Щоб хоч не на повні груди, а щоб хоч одна зморшка його трудового, задумливого лица, - щоб хоч одна зморшка ота розгладилася! Щоб очі мого народу, коли вони часом печальні та сумом оповиті, - щоб вони хоч отакуньким шматочком радості засвітилися» [5, с. 78].

Сьогодні ми з упевненістю можемо сказати: так, свою громадянську і письменницьку місію перед цим народом Остап Вишня з честю виконав.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дузь І. М. Вивчення творчості Остапа Вишні в школі. – Київ : Рад. шк., 1970.
2. Рильський М. Т. ...І ласкава усмішка / Про Остапа Вишню. Спогади. – Київ : Рад. письменник, 1989.
3. Гончар О. Т. Штрихи до портрета / Про Остапа Вишню. Спогади. – Київ : Рад. письменник, 1989.
4. Вишня О. Твори у 5 т. – Київ : Дніпро, 1975. – Т. 4.
5. Слоньовська О. Конспекти уроків з української літератури. 11 клас. Нове прочитання творів. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 2003.

В. В. Соломюк,

студент

Науковий керівник: О. В. Комарова,

викладач української мови та літератури

(м. Хмельницький)

НЕПЕРЕВЕРШЕНИЙ МАЙСТЕР ІСКРОМЕТНОГО ГУМОРУ

Лагідна усмішка, мудрі очі – це портрет представника української сатирично-гумористичної літератури Остапа Вишні (Павла Михайловича Губенка). Свій народ, свою землю любив Павло Михайлович над усе. У щоденнику Остап Вишня з великою гордістю пише, що завжди відчував себе слугою народним – і з того був щасливий, бо все своє життя хотів зробити народові щось хороше. Можливо, звідси і бере початок лірично-гумористичний струмінь його спадщини.

«Мабуть, з часів Котляревського не сміялась Україна таким життєрадісним, таким іскрометним сонячним сміхом, яким вона засміялась знову в прекрасній творчості Остапа Вишні», – писав Олесь Гончар [3, с. 231]. Справді, Остап Вишня – гуморист і сатирик для мільйонів читачів.

Творча палітра Остапа Вишні досить різноманітна: це і лагідна, м'яка усмішка, сповнена любові і приязні до людини, й ущипливий дотеп, коли йдеться про безгосподарність, лінощі, безвідповідальність, неуцтво. Сам письменник розмірковував так: «Що треба, щоб мати право з людини посміятися, покепкувати, навіть насміятися з своєї, рідної людини?.. Треба – любити людину. Більше, ніж самого себе». В цих рядках – весь Остап Вишня, його громадське та письменницьке кредо, його стиль та творча манера.

У значному творчому доробку Остапа Вишні представлено різноманітні жанри малої прози, але скрізь присутній іронічно усміхнений автор у ролі мудрого, дотепного оповідача. Сюжетами, взятими з самого життя, злободенною тематикою, простотою й зрозумілістю широкому читацькому загалу письменник заслужив глибоке визнання і популярність у свого народу.

Однією з особливостей творчого стилю Остапа Вишні є стислість, дотепність та гострота. Він умів у рамках малого жанру укласти великий зміст, глибоку думку, відтворити напруженість дії

психологічних переживань персонажів. З цією метою письменник вдало застосовує численні засоби індивідуалізації мовигероїв: влучно використовує перефразовані народні приказки, прислів'я, дотепи, крилаті слова, діалектизми, емоційно забарвлені неологізми, вживає і професійну лексику, архаїзми, іншомовні слова, творить викривальні прозивні імена тощо» [7, с. 233]. Сюди додамо ще народний анекдот, небилицю, легенду, переказ. Помітити фольклорну канву в оригінальній авторській обробці неважко. Наприклад, казковий зачин: «Було це надвечір у суботу, під неділю, а може в п'ятницю, надвечір під суботу, – це не так-то уже дуже і важливо. Головне – було це ще взимку; переінакшені уривки небилиць: «Упав у воду, дивлюсь – короп...тоді як підскачу до його та за зябри, а самверхи...Та як ударю його п'ятами по ребрах, так він на берег, якжеребець... А я на йому... Та цей берегом мене віз, так, як одвіціля та до тієї осики».

Високо цінуючи влучний дотеп, кмітливе слово, Остап Вишня надавав великої ваги й жанровим сценкам, «моментальним» епізодам, що вимальовувались у діалогах та полілогах його персонажів. Дотепні й художньо неповторні діалоги – один із основних засобів характеристики й оцінки персонажів. Діалогам притаманні неоднозначність, життєво-змістова наповненість, колоритність; у них – і безпосередня інформація про людину, обставини дії, комічну ситуацію, й авторська оцінка зображуваного. Власне, вони надають змістово-художньої поліфонічності усмішкам митця. Відтворюючи ситуаційні й мовні багатства ярмаркових спілкувань, сформовані протягом століть звичаї торговельних перемовин, із неодмінним жартом, комічним словом, веселим ставленням до всіляких гризот-незлагод, автор разом із тим поетизував кмітливість, мудрість українського люду. Напевно ж, він відчував і щиру потребу показати невичерпні джерела гумору, його народні витoki.

Улюблений прийом Остапа Вишні – інтимна розповідь від першої особи, дотепного оповідача, наближена до розмовної народної мови: «От ви мені кажете, щоб я вам на роковини про наші хиби та про наші досягнення за одинадцять літ багряної нашої революції розповів»; «Согласний, товаришочки, согласний, що житлокооперація наша перебуває в статиці, а не в динаміці» [1, с. 45]. Найчастіше він користується прийомами контрасту, гіперболи, гротеску, прихованої іронії та сарказму.

Загалом в письменника багатий і різноманітний арсенал лексико-стилістичних засобів, сюжетних, ситуаційних прийомів, що визначають мистецьку своєрідність його усмішок, фейлетонів, оповідань. Він майстерно застосовує, зокрема, прийом зіставлення та поєднання в межах одного твору різних лексичних «шарів» і стилів – побутової і політичної, літературної і ділової, «протокольної-канцелярської мови, Стилю високого, ліричного й буденного. Джерело таких мовностилістичних прийомів і засобів – мовна практика народу, літературна класика, найперше – І. Котляревський, Т. Шевченко, М. Гоголь.

Для викриття негативних явищ автор знаходить ефективну зброю сатири. Він творить гротескно-фантастичні сцени, де «входящі» та «виходящі» папери стають персоніфікованими учасниками бюрократично-канцелярського дійства («Не викрутяться»); вдається до іронічного зіставлення знівельованого канцелярського стилю з живим народним мовленням («Отака мати...»). Усмішки О. Вишні засвідчують розмаїття художніх форм, неповторність гумористичного письма. І в жанровому розумінні слід говорити не тільки про усмішки, письменник так само активно виступає у жанрі фейлетону й малого фейлетону, як твору документального, а також гумористичного оповідання («Село згадує», «Дід Матвій», «Ярмарок»). З любов'ю до своїх односельців розкажує автор про лікування різних хвороб. «Баба Палажка, по-моєму, значно професоріша від самого професора». Знахарство, молитви – ось ліки від усіх хвороб на селі. Розповідаючи про недостатній рівень освіти народу, Остап Вишня, як цікаву казку, розкажує нам про єдиний «медичний центр» на селі – бабу Палажку. Автор самобутньо передає колоритну лексику, певні дійства, що супроводять процес лікування. Кожен рядок твору перейнятий любов'ю до людей, котрі нехитро жили і щиро допомагали один одному. Завдяки іронії твориться атмосфера сміху, комічні ситуації.

Іронія в усмішці Остапа Вишні – це й засіб висміювання, й один із художніх аргументів у розмові з читачем, і форма оцінки негативного. І якщо деякі письменники, попри всі негаразди, возвеличували і оспівували свою сучасність, то Остап Вишня гостро критикував бюрократизм, безкультур'я, відсталість, безгосподарність, утверджуючи, таким чином, нові форми життя, необхідність боротьби за гідність і честь простої людини. Саме через іронію розкриваються погляди Остапа Вишні на складні питання життя, засвідчують його

знання турбот людини-сучасника... [4, с. 67]. Ось як змальовує українців Остап Вишня: «Мали чухраїнці цілих аж п'ять глибоко національних рис. Ці риси настільки були для них характерні, що коли б котрийсь із них загубився в мільйоновій юрбі собі подібних істот, кожний, хто хоч недовго жив серед чухраїнців, вгадає. Це чухраїнець. І ніколи не помилиться... Риси ці, як на ту старовинну термінологію, звалися так: «Якби ж знаття?», «Забув», «Спізнився», «Якось то воно буде!», «Я так і знав» [1, с. 124].

Ненав'язливо повертає нас гуморист до природи циклом оповідань «Мисливські усмішки». Ліричний герой кожного оповідання захоплено розповідає про пригоди на полюванні. І ми бачимо, що для героя головне – не вбити дичину, а побути серед природи, помилуватися рідним краєм. Розповіді сповнені дотепних жартів, анекдотів. В оповіданні «Як варити і їсти суп із дикої качки» ліричний герой пояснює, що, коли повертаєтесь з полювання, слід йти повз базар... А коли ваші рідні запитують, чого у качки горло перерізане, то треба сказати, що летіла – побачила, що під прицілом, виходу не було, взяла та й ... зарізалась.

Славу народного письменника Остапові Вишні принесли твори, в яких іскриться весняними барвами викривальний і життєствердний сміх. І все ж слушно буде відзначити: автор усмішок, фейлетонів чи оповідань – не тільки викривач, його таланту притаманна поетичність в осягненні світу, ніжність і лагідність у ставленні до людини, до природи.

Внесок Остапа Вишні в розвиток української літератури вагомий, письменник був справжнім новатором, першим, хто прокладав шлях українській сатирі та гумору за нових умов, часто вкрай несприятливих. Гостро висміюючи негаразди своєї доби, разом з тим був сповнений глибокої любові і віри у звичайну людину, трудівника. В полі його зору були проблеми культури, освіти, природи, театру, мистецтва в цілому, досить складні процеси, що відбувалися в українському селі. Його нищівний сміх був не тільки зброєю сатири, критикита заперечення, але й проникнутий глибокою любов'ю до своїх літературних персонажів.

Отже, визначальними особливостями гумору Остапа Вишні є багатство відтінків і барв комічного, по-народному соковита мова, своєрідно діалогізований виклад дії, мудрий, іронічно-усміхнений погляд оповідача на порушені проблеми. Тому і досі гумор, іронія

Остапа Вишні виявляють неабияку актуальність, злободенність, предметність. Як зазначив І. Зуб, «секрет нев’янучої довготривалої дії гумористичного письменника в тому, що вона – правдива, художньо-конкретна й художньо-узагальнена – позначена рисами самотнього, неповторного таланту митця».

Список використаних джерел та літератури:

1. Агєєва В. Г., Андрусів С. М., Бойко С. Л. Історія української літератури ХХ століття : У 2 кн.: підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. закл. освіти. Кн. 2. Друга половина ХХ століття / за ред. В.П. Дончик. Київ: Либідь, 1998. 320 с.
2. Бугляй Ю. Володар світу. Київ: Вища шк., 1985. 75 с.
3. Гончар О. Штрих до портрета / Олесь Гончар. Живий Остап Вишня: зб. спогадів про письменника. Київ, Дніпро, 1966. С. 50-53.
4. Дузь І. Остап Вишня: літературний портрет. Київ: Вища шк., 1982.
5. Зуб І.В. Остап Вишня: риси творчої індивідуальності. Київ: Наукова думка, 1991. 172 с.
6. Остап Вишня. Твори: в 4-х т. Київ: Дніпро, 1988. Т. 1. 526 с.
7. Солод Ю. Сатира і гумор Остапа Вишні / Ю. Солод Українська література: конспект. – Київ, 1996. С. 230-241.

Т. Ю. Узун,

магістрантка

Науковий керівник: Л. Г. Фоміна,

кандидат філологічних наук, доцент

(м. Ізмаїл)

ПОСТАТЬ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В ДУХОВНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

Соціальна глобалізація, що позначилась сьогодні на всіх сферах життєдіяльності людини та світової спільноти в цілому, засвідчує об’єктивні тенденції й українського буття. Нинішній етап розвитку цивілізації цілком обґрунтовано оцінюється науковцями «як глобальна,

системна кризу, що охопила всю планету і торкнулася всіх сфер життєдіяльності сучасного суспільства: політичної, соціальної, освітньої, фінансової, економічної» [10, с. 215]. Така зміна «характеру економічних, політичних, соціальних відносин стала основою дегуманізації суспільства» [12].

Глобалізаційні процеси негативно вплинули на духовну цілісність сучасного українця. Тому в гуманітаристиці останніми роками вельми актуально постає проблема свого роду «реанімації» духовного простору національного буття загалом і окремої особистості зокрібна. В одному з останніх інтерв'ю відомий правозахисник, критик, філософ, активний учасник Ініціативної групи «Першого грудня» Є. Сверстюк однозначно окреслює нагальні проблеми реальних перспектив українського поступу: «Громадянське суспільство має доповнювати суспільство духовне». Свої міркування він пояснив у такий спосіб: «Кожна нація має мати свій духовний імунітет, який повинна розвивати, якщо хоче будувати своє суспільство на тій же духовності. Тому я вкладаю у поняття «духовність» усталення й інтерпретацію усіх життєвих фактів» [8, с. 366].

Одним із оптимальних шляхів формування духовної культури, «духовним імунітетом» (Є. Сверстюк) у будь-якому соціумі є засвоєння філософського та літературно-мистецького досвіду чільних представників національної культури, базованої на основоположних засадах національного менталітету народу, його соціокультурних традиціях. Адже, за спостереженнями науковців, «цілісний національний портрет українця, який можна скласти з творів дослідників української історії, виходить досить привабливим: поетичним ставленням до природи, автохтонною демократичністю суспільного життя і шанобливим ставленням до жінки і старших поколінь, полярними модусами екзистенційного відношення до життя, самостійністю української культури» [11, с. 71].

В історії українського народу незаперечним моральним гарантом, взірцем високої етики був і залишається Г. Сковорода з його духовними заповідями. Давньоукраїнський мислитель, націлений на «надприродну апостольську вивершеність» (З. Генік-Березовська), створив філософсько-естетичну систему, в якій пріоритетне місце належить саме духовним рефлексіям. Тож, закономірно, що його теоретичні ідеї та практичні настанови щодо духовності упродовж століть не перестають цікавити письменників, філософів, багатьох

людей поза сферами науки й мистецтва, істотно впливаючи на формування їх світогляду, відтак і засадничі морально-етичні цінності.

В умовах інтелектуально-духовних криз і суспільних потрясінь духовні пріоритети Г.Сковороди завжди ставали основою життєдіяльності провідників нації, її пасіонаріїв. Переконливим прикладом тут може бути постать В. Стуса, котрого по праву вважають сумлінням і совістю українства. Духовна енергетика творів давньоукраїнського мислителя заряджала ідейний пафос його віршів, формувала етичні пріоритети, особистісну поставу борця за власну й національну свободу – стрижневу вісь учення Г.Сковороди. Як зазначає Г. Райбедюк, «через спілкування із творчою свідомістю свого попередника поет пробивається до «самого себе» [6, с. 358]. Симптоматичними в цьому сенсі є глибоко інтимні зізнання самого В. Стуса. У передньому слові «Двоє слів читачеві» до збірки «Зимові дерева» він писав: «Один з найкращих друзів – Сковорода» [9, с. 42]. У духовній еволюції поета-правдборця на генетичному рівні успадковані й індивідуально трансформовані у власний текст не тільки філософсько-естетичні, але й етичні аспекти антропології давньоукраїнського мислителя, зокрема, його зорієнтованість на духовну сутність людини, що характеризує його етичну позицію.

Ідеї Г.Сковороди відлунюють і у творчості багатьох інших чільних репрезентантів української духовності, виявляючи тематичне суголосся з ним і багатогранне віддзеркалення ідейно-аксіологічних паралелей. На ту роль, яку він відіграв в історії національного духовного поступу, вказує багатогранна естетична рефлексія його постаті та системи духовних цінностей у творах українських письменників різних жанрів: сонет «Сковорода» Ю. Клена, поема «Сковорода. Симфонія» П. Тичини, повість «Напоєні дні» М. Івченка, «Григорій Сковорода. Біографічно-ліричний роман з перемінного болісного та веселого життя українського мандрівного філософа» В. Поліщука, документально-біографічний екскурс «Ловитва невловного птаха: життя Григорія Сковороди» Л. Ушкалова та ін.

У кожному конкретному випадку постать давньоукраїнського мислителя має подвійне значення. Вона збуджує в авторській свідомості того чи того митця світоглядні домінанти великого попередника-гуманіста, стає для нього точкою суспільно-морального опертя, джерелом сили протистояння злу. Кризове світовідчуття сучасного українця, котрий шукає гармонію зі світом, накладається на

формулу етики, що її український неокласик Ю. Клен переконливо втілює у художній формі в однойменному сонеті «Сковорода». Головною поетичною ідеєю твору є прагнення людини до духовного вдосконалення, пов'язане з феноменологією пізнання філософа (намагання осягнути власну екзистенцію, достеменно збагнути її природу). За Г. Сковородою, «зло полягає саме в хаосі, що ламає людський природний порядок, натуру речей» [5, с. 220]. Духовна максима філософа передана в сонеті через опозицію «гармонія/хаос» й художньо узагальнена у завершальних рядках твору:

... Бо, може, це нам вічний заповіт,
Оці мандрівки дальні і безкраї,
І, може, іншого шляху немає,
Щоб з хаосу душі створити світ [3, с. 55].

З-під маски філософа багатолітня тенденція «олюднення» світу, гуманістичних поглядів і уявлень набуває своєї актуальності в усі часи української історії, як, власне, й у нинішньому соціумі, в якому особливо гостро постає проблема вибору. І саме етика буття, сформована мислителем у його поезії, байках і притчах, філософських трактатах, виокремлює насувні проблеми українського сьогодення, коли пафосну риторику мусить змінити діяльна позиція людини, її особиста відповідальність за світ – природний і людський. З біографії Г. Сковороди відома промовиста деталь. У своєму заповіті він просив написати на його могилі епітафію, котра сприймалась сучасниками філософа й трактується по досі як чіткий моральний імператив: «Світ ловив мене та не впіймав». За словами чеської україністки З. Генік-Березовської, «цим самим він виявив власне критичне, ба навіть негативне, ставлення до світу [...] З одного боку, він відвертається від суспільства, плачучи власний моральний ідеал, з другого – намагається продемонструвати на власному прикладі, яким саме чином кожна людина має виконати свій моральний обов'язок, зумовлений «природністю», тобто вирішальною силою будь-якого людського діяння» [2, с. 67]. В цьому сенсі Г. Сковороду можна вважати «філософом громадянського обов'язку», а його вчення – «філософією гідності» (М. Попович).

Загальновідомо, що духовність – це інтегративна якість особистості, яка визначає смисложиттєві цінності, котрі формують людяне відношення до інших, гуманізм [4]. Філософська ж система Г. Сковороди, як і його художня творчість, репрезентує означені

координати духовності, зокрема, такі його спроектовані в реальність ідеї, як зосередженість на онтологічних питаннях буття і сенсопошук, життєствердження та життєславлення, гуманізм як основа всього сущого, апологетизація духовно вільної особистості, пошук земного призначення людини (нації), заперечення марнотної гонитви за привілеями й моральне преображення особистості.

Становлення нового соціокультурного середовища на сучасному етапі суспільно-історичного розвитку України потребує осмислення звичних фундаментальних ідей, до яких належить ідея гуманізму. У центрі філософії Г. Сковороди стоїть Людина, сенс її життя. Відомо, що особливою людською цінністю мислитель вважав свободу особистості:

Що є свобода? Добро в ній яке є?

Кажуть, неначе воно золотє.

Ні ж бо, не злотне: зрівнявши все злото,

Проти свободи воно лиш болото [7, с. 85].

В усі часи історичних негараздів український народ не втрачав негасимої жаги волелюбства. Сковородинівська філософія свободи для сьогоднішнього національного буття є вкрай важливою і повчальною. Пов'язаний із етичною категорією свободи моральнісний смисл індивідуальності(сутнісна грань духовної концепції Г. Сковороди) визначив антропоцентризм як осереддя всієї його філософської системи. Вона глибоко закорінена в міфологічному мисленні масової свідомості, безпосередньо пов'язана з антропоморфізмом у космоцентризмі античності та антропоцентризмі Ренесансу й Нового часу. Як і в названих гуманістичних філософіях людина постійно творить власний ідеальний образ, усвідомлюючи своє місце в Універсумі, в життєдіяльності свого соціуму.

У філософсько-естетичній системі Г. Сковороди виразно прочитуються такі антропологічні концепти, як самопізнання і самопроростання індивідуального духу, «очищення, просвітлення, екстаза» (Д. Чижевський), «вникнення у свій внутрішній світ», «друге народження» людини, її оновлення, прийняття у себе «зерна вічності». Основну смислову матрицю філософсько-антропологічної концепції мислителя визначила проблема осягнення людини, афористично сформульована словами Сократа «Пізнай самого себе». Г. Сковорода нагадував, що в Мойсєєвих книгах майже 20 разів написано це: «Почуй себе», «Збагни себе» і замість ключа до всього подається те саме, що

«Пізнай себе» [7, с. 415]. Він ставить у центр своїх філософських розмислів і художніх осяянь не імперсонального індивіда, а «людину, що пізнає». Для давньоукраїнського мислителя характерна екзистенційна ідея саморозвитку й самовдосконалення, яку він розгорнув у діалозі «Симфонія, названа книга Асхань, про пізнання самого себе»: «Намагаймося пізнати самих себе. Таким чином можемо пізнати істинного чоловіка...» [7, с. 202].

У художніх і філософських творах Г. Сковороди широкий спектр тлумачень має найважливіше питання практичної антропології: «Що є людина?». В центрі духовних пошуків мислителя перебувала «відгадка віщих таємниць» буття. Його творчий набуток у своїй жанрово-тематичній розмаїтості асоціюється з практичною філософією, стрижневою віссю якої вважають акцентування духовної («внутрішньої») людини.

Філософсько-естетичній системі Г. Сковороди органічно властива зорієнтованість на духовну сутність індивіда («Господню людину»). В діалозі «Двоє» він порушує питання про подвійний характер людської природи, вічний конфлікт «поверхні» та «глибини душевної». Процес «самовіднайденості» духовної людини пов'язуються ним із виходом поза межі профанного світу та прямують до світу сакрального (Божого). Осмислення Г. Сковородою людини як духовної істоти для сьогодення є вельми актуальною етичною проблемою.

Сковородинівська ідея індивідуалізації особистості стала предтечею гуманістичної філософії новітнього часу. Адже його критицизм «народився з прагнення наповнити смислом ідеали буденного життя, яке розвивається в гармонії з природою, що відповідало новим тенденціям європейського суспільного і культурного світопочуття» [2, с. 71]. Узагальнюючи духовні уроки давньоукраїнського мислителя для сучасності, наводимо слушні й повчальні, на наш погляд, міркування І. Бойченка: «Індивідуалізація смисложиттєвих законів людиною, перетворення їх у внутрішні регулятиви своєї свідомості, діяльності і поведінки здійснюється через подолання зовнішніх несприятливих обставин і пошук у складній конфігурації суспільних зв'язків тієї своєрідної «державницької ніші», яка містить соціальний запит на винятковість саме цієї людини. Іншими словами – через пошук і залучення себе до тієї «ідеї відновлення козацької державності та її діяльності», про яку йдеться у Сковороди»

[1, с. 450]. Відомий український філософ М. Попович, ретельно оцінюючи із нинішніх позицій створену Г. Сковородою філософію свободи й практично реалізовану ним же в його особистому житті, зазначає, що вона чітко сформулювала вельми важливі для сучасної української дійсності вимоги, яким «повинна задовольняти кожна реформаторська діяльність, що перебудову соціальної дійсності має сполучати з захистом людської гідності» [5, с. 4].

Отже, спадщина Г. Сковороди має глибоке значення, яке важко переоцінити в історії не тільки української духовності, але і європейської ментальності загалом. Адже «свобода як цінність і ідеал залишається загальнолюдським орієнтиром» [5, с. 246]. Духовна система давнього мислителя й сьогодні залишається відкритою. Переосмислення філософсько-естетичного вчення мислителя та його етичних пріоритетів, ідей духовного самовдосконалення особистості, їх адаптація до сучасного життя з його непростими викликами та ризиками може стати свого роду рятівним захистом перед загрозою духовного вихолощення, руйнування в сучасному глобалізаційному континуумі моральних основ буття людини й нації, світової спільноти в цілому.

Список використаних джерел та літератури

1. Бойченко І. В. Філософія історії : [підручник] / І. І. Бойченко . – Київ : Знання, 2000. – 724 с.
2. Генік-Березовська З. Духовний і поетичний заповіт Григорія Сковороди / З. Генік-Березовська // Генік-Березовська З. Грані культур. Бароко, романтизм, модернізм. – Київ : Гелікон, 2000. – С. 51-71.
3. Клен Ю. Вибране. – Київ : Дніпро, 1991. – 461 с.
4. Павлов В. І. Духовність як екзистенційний простір особистості / В. І. Павлов // Постсучасність: проблеми духовної свободи особистості: [монографія] / За ред. канд. філос. наук О. О. Сердюк. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2006. – 249с.
5. Попович М. В. Григорій Сковорода : філософія свободи / М. В. Попович. – Київ : Майстерня Білецького, 2008. – 256 с.
6. Райбедюк Г. Б. Антропоцентризм Григорія Сковороди в духовному просторі тексту Василя Стуса / Г. Б. Райбедюк // Література. Фольклор. Проблеми поетики : збірник наукових праць. – Київ, 2009. – Вип. 33. – Ч. 1. – С. 355-366.

7. Сковорода Г. С. Твори : у 2 т. / Г. С. Сковорода. – Київ : Обереги, 2005. – Т. 1. – 528 с.

8. Слово про свободу й відповідальність. Ініціативна група «Першого грудня» в документах і текстах. – Київ : Дух і літера. – 424 с.

9. Стус В. С. Твори: у6 т., 9 кн. / В. С. Стус. – Львів : Просвіта, 1994. – Т. 1. – Кн. 1. – 431 с.

10.Тюріна Т. Г. Криза духовності сучасного суспільства: реалії і шляхи виходу (ноосферний підхід) / Т. Г. Тюріна // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2018. – № 5 (86). – С. 214-223.

11.Целякова О. М. Духовність як цілісний феномен: проблеми концептуалізації в контексті соціально-філософського пізнання / О. М. Целякова // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії, 2008. – Вип. 33. – С. 65-73.

12.Целякова О. М. Формування духовної культури особистості в контексті трансформації сучасного українського соціуму / О. М. Целякова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///D:/User/Downloads/znpgvzdia_2008_35_6.pdf.

О. І. Червона,

учениця 11-А класу

Науковий керівник: О. Г. Оріщина,

вчитель української мови та літератури

(м. Хмельницький)

УСМІШКА У ТВОРЧОСТІ ОСТАПА ВИШНІ

Остап Вишня – видатний український письменник, широко знаний у нашій країні та за рубежем – ввійшов у радянську літературу як високоталановитий майстер сатири і гумору, митець самотнієї і неповторної; він формувався й зростав на ґрунті народного життя [1].

Становлення таланту письменника-гумориста відбувалося під впливом багатьох факторів.. Майбутній письменник змалку пізнавав премудрості селянського побуту, запам'ятовував яскраві типи людей праці, вбирав у себе їхню дзвінку, мудру та барвисту мову, багату на

перлини народного гумору. А вже робота в пресі стала своєрідним продовженням розвитку сатиричного таланту.

Павло Губенко (псевдонім – Остап Вишня) увійшов в історію української літератури як чародій сміху та король українського тиражу. Було якесь нерушиме порозуміння між Остапом Вишнею і мільйонами його читачів. Письменник здобув свою популярність за нововведений жанр – усмішку.

Усмішка – різновид фейлетону та гуморески, введений в українську літературу Остапом Вишнею. Своєрідність жанру усмішки – в поєднанні побутових замальовок із частими авторськими відступами, в лаконізмі й дотепності [2]. «Усмішки» Остапа Вишні я полюбив. Полюбив їх за те, що вони запашні, за те, що вони ніжні, за те, що вони жорстокі, за те, що вони смішні і водночас глибоко трагічні...», – так коментує творчість Микола Хвильовий.

Однією з найвідоміших збірок Остапа Вишні є «Мисливські усмішки». Вважається вершиною розвитку жанру «усмішки», які Максим Рильський назвав «ліричною поезією в прозі». Остап Вишня був затятим мисливцем та рибалкою, часто виїжджав у мальовничі місцевості з друзями на полювання. Усі ті спостереження, усе почуте він записував та використовував згодом при написанні «Мисливських усмішок». Особливе місце у творчості Остапа Вишні посідає тема любові до рідної природи, змалювання її краси.

За цю збірку Максим Рильський назвав Остапа Вишню поетом полювання. «Остап Вишня – справжній мисливець і при тому поет полювання», – казав Максим Рильський.

«Мисливські усмішки» – це розповідь від першої особи. Вони займають особливе місце в творчості Остапа Вишні. Джерело «Мисливських усмішок» не тільки особистий досвід письменника, а й розповіді друзів та знайомих. Вони хоча й «мисливські», але вчать не нищити природу, а навпаки – доглядати за нею, берегти для нащадків [3].

Остап Вишня широко використав гротеск та гіперболу, контраст між справжнім і вигаданим, змішування ліричного, сатиричного й фантастичного. Одне з джерел «Мисливських усмішок» – народна сатира та гумор, що виявляється і в блискучому знанні народного побуту й мови, і в засобах гумористичної та сатиричної гіперболізації, іронічному, лукавому тоні розповіді, у використанні народних анекдотів, приповідок, фразеологізмів, нісенітниць,

прислів'їв, приказок, пісень. Остап Вишня не лише спирався на народну сатиру і гумор, а й збагатив їх новим змістом, новими художніми засобами.

Як мудрий знавець природи й співець її щедротного світу, постає Остап Вишня в усмішках власне мисливських – про перебування людини на полюванні, риболовлі, допитливість і вміння пізнавати звички й характери «мешканців» лісу, степів, річок, озер. Поетичний лад усмішок обумовлений тим, що в них діє спостережливий, багатий душею оповідач, якому притаманне чуття прекрасного і який уміє скористатися народним колоритним словом, знає численні «бувальщини» з мисливського побуту. Цим пояснюється й гумор мисливських усмішок, багатих на всілякі пригоди, пов'язані з невдачами полювальників і кепкуванням над ними рідних і знайомих. В усмішках панує атмосфера поетичності, ліризму.

Герой «Мисливських усмішок», який є й оповідачем, – трохи хитрий, трохи дивакуватий у своєму священнодійстві збирання на полювання, в очікуванні зайця або лисиці, у поверненні додому – здебільшого без здобичі або й без рушниці чи шапки. Але завжди він іронічний до себе, доброзичливий і наївний, як дитина. І головне для нього – не трофей, а спілкування з природою.

Чарівність «Мисливських усмішок» – у характері оповідача: мудра і добра, спостережлива, з розвинутим почуттям краси людина веде з теплою посмішкою невимушену розмову про справи мисливські.

«Кожен з нас, – згадує Олесь Гончар, – хто близько знав Павла Михайловича, був зачарований не тільки силою його величезного обдарування, але й рідкісною красою його душі, його людської особистості. Кращі риси українського народного характеру поєдналися в ньому: і його людяність, і доброта, і задумлива ліричність, і оцей мудрий веселий гумор, що так світиться в його невмирущих усмішках» [5].

Ці риси характеру Остапа Вишні повністю виявляються в його мисливських усмішках.

Художні компоненти «Мисливських усмішок»: дотеп, анекдот, пейзаж, портрет, пісня, авторський ліричний відступ, порівняння, епітети, персоніфікація, гіпербола.

В Остапа Вишні немає композиційного шаблону. Проста композиція «Мисливських усмішок» водночас і різноманітна, бо

письменник щоразу знаходить новий хід розповіді, відповідно до характеру оповідача, до предмета розповіді.

Оповідь у «Мисливських усмішках» ллється невимушено, щиро, підкоряючись примхливим законам живої розмови. Через пейзажну картину, змальовану у конкретних, зримих образах, письменник по-філософськи осмислює вічні проблеми буття – життя і смерть, народження і згасання, кругообіг у природі.

Усмішки «Відкриття охоти», «Заєць», «Лисиця», «Лось», «Ружжо», «Дикий кабан, або вепр», «Екіпіровка мисливця», «Як варити і їсти суп із дикої качки», «Сом» – ось далеко не повний перелік кращих творів цього циклу. «Мисливські усмішки» охоплюють усі сторони буття мисливців і рибалок: від «екіпіровки мисливця» до приготування «супу із дикої качки».

«Мисливські усмішки» – яскрава сторінка не тільки в багатогранній творчості Остапа Вишні, а й у всій українській сатирично-гумористичній літературі [4].

Оптимізм народного світогляду проймає всі твори письменника. Народність «Мисливських усмішок» – не лише в їхній формі, вона насамперед в авторській позиції.

Отже, основні особливості творчого стилю Остапа Вишні:

- багатство відтінків у змалюванні образів;
- соковитий народний гумор;
- дотепність;
- правдиво змальовані характери персонажів;
- один із основних засобів характеристики персонажів – колоритні діалоги;
- застосування прийому зіставлення та поєднання в межах одного твору різних лексичних «шарів» і стилів – побутового і політичного, літературного і ділового, високого й буденного;
- використання пейзажів;
- посилена увага до окремих деталей, їх обігрування [6].

Список використаних джерел та літератури:

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://md-eksperiment.org/post/20161126-borec-gromadyanin-majster-shtrihi-do-portreta-ostapa-vishni>. – Назва з титул. екрану.
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D1%81%D0%BC%D1%96%D1%>

88%D0%BA%D0%B0_(%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0). – Назва з титул. екрану.

3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D1%83%D1%81%D0%BC%D1%96%D1%88%D0%BA%D0%B8. – Назва з титул. екрану.

4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://md-eksperiment.org/post/20161126-mislivski-usmishki-ostapa-vishni>. – Назва з титул. екрану.

5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zno.if.ua/?p=664>. – Назва з титул. екрану.

6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrclassic.com.ua/katalog/v/vishnya-ostap/2471-analiz-zbirki-mislivski-usmishki>. – Назва з титул. екрану.

7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ebk.net.ua/Book/buunt/ulat/part1/127.htm>. – Назва з титул. екрану.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Білий Леонід Григорович – директор Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом, кандидат педагогічних наук, доцент (м. Хмельницький).

Волянюк Артем Віталійович – магістрант, 2 курс, юридичний факультет Чорноморського Національного університету імені Петра Могили (м. Миколаїв).

Грінь Михайло Андрійович – студент групи ОМ-22 Хмельницького торговельно-економічного коледжу КНТЕУ (м. Хмельницький).

Джуравець Надія Іванівна – студентка групи Мпвш-71 Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (м. Хмельницький).

Зубчук Марина Анатоліївна – керівник гуртка Будинку творчості дітей та юнацтва Красилівської міської ради (м. Красилів).

Ковальова Світлана Григорівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри історії та теорії держави та права Чорноморського Національного Університету імені Петра Могили (м. Миколаїв).

Комарова Оксана Віталіївна – викладач української мови та літератури Хмельницького торговельно-економічного коледжу КНТЕУ (м. Хмельницький).

Королевська Ольга Дмитрівна – вчитель української мови та літератури Хмельницького приватного ліцею «Мої обрії», вчитель-методист (м. Хмельницький).

Костенко Дмитро Вікторович – асистент кафедри іноземних мов математичних факультетів інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор філософії в галузі державного управління (м. Київ).

Кравчук Людмила Дмитрівна – вчитель-методист української мови та літератури (м. Красилів).

Марущак Олександра – студентка групи ТКД-140 (м. Хмельницький).

Никитюк Світлана Іванівна – викладач англійської мови, факультет іноземної філології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (м. Кам'янець-Подільський).

Олійник Валентина Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри психології Хмельницького інституту

Міжрегіональної Академії управління персоналом; викладач української мови та літератури, викладач-методист (м. Хмельницький).

Осатюк Наталія Антонівна – заступник директора з навчально-виховної роботи гімназії № 2 м. Хмельницького, вчитель української мови та літератури (м. Хмельницький).

Оріщина Олена Григорівна – вчитель української мови та літератури навчально-виховного комплексу № 10 м. Хмельницького.

Парандій Валентина Олександрівна – кандидат історичних наук, доцент, директор Хмельницького економіко-правового коледжу Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Поморова Наталія Анатоліївна – викладач української мови та літератури Хмельницького торговельно-економічного коледжу КНТЕУ, викладач вищої категорії (м. Хмельницький).

Рибчинська Ольга Михайлівна – вчитель української мови та літератури Хмельницького приватного ліцею «Мої обрії» (м. Хмельницький).

Савчук Лідія Анатоліївна – вчитель зарубіжної літератури Лисогірської ЗОШ І-ІІ ступенів, Летичівський район. Вчитель вищої категорії (м. Хмельницький).

Савчук Мирослава Миколаївна – вчитель зарубіжної літератури Хмельницького приватного ліцею «Мої обрії».

Сердуніч Любов Андріївна – член НСПУ, НСЖУ, НСКУ, АДГУ, ВТ «Просвіта» ім. Т. Г. Шевченка (смт Стара Синява (Хмельниччина)).

Середюк Олена Володимирівна – вчитель української мови та літератури, асистент учителя Гвардійського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів, гімназія» (Хмельницький район).

Соломюк Владислав Вікторович – студент групи ОМ-22 Хмельницького торговельно-економічного коледжу КНТЕУ (м. Хмельницький).

Узун Тетяна Юрївна – магістрантка, спеціальність «Українська мова та література», Ізмаїльський державний гуманітарний університет (м. Ізмаїл).

Фоміна Лілія Георгіївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Ізмаїльського державного гуманітарного університету (м. Ізмаїл).

Червона Олександра Ігорівна – учениця 11-А класу навчально-виховного комплексу № 10 м. Хмельницького.

МОЛИТВА ЗА УКРАЇНУ

Україно, молюся за Тебе,
Як за матір духовну святу,
За блакить твого вічного неба
І за ниву твою золоту.

Україно, молюся за славу,
За твою непокору століть,
За столицю твою Златоглаву,
Що по груди в каштанах стоїть.

Україно, молюся за мову,
За Божественну мову твою,
І за вроду, твою калинову,
Від якої добрішим стаю.

Україно, молюся за пам'ять
Убієнних за волю синів
І за тих, що у душах запалють
Пломінь правди, щоб край зяєснів.

Україно, лише в милосерді
Час єднання синів настає.
То нічого, що ми не безсмертні,
За безсмертя молюся твоє.

Отче наш,
У Твоїм часоплині
Все минає –
Ридай не ридай.
Прости, Боже, гріхи Україні
І надалі грішити не дай.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Українська мова і нація

Збірник наукових праць

Випуск 12

З 78 Українська мова і нація : зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. – Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту МАУП, 2019. – Вип. 12. – 142 с.

За достовірність фактів, назв, посилань на літературні джерела відповідальність несуть автори. Редколегія не завжди поділяє їхні погляди.

Приватне акціонерне товариство “Вищий навчальний заклад
“Міжрегіональна Академія управління персоналом”
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб’єктів
видавничої справи ДК №3262 від 26.08.2008 р.

Хмельницький інститут
імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України
29015, м. Хмельницький, Проспект Миру, 101А
Тел.: +38(0382) 63-03-05
Ел. адреса: himaup@ukr.net
www.maup.km.ua

Здано в набір 14 жовтня 2019 р. Підписано до друку 28 жовтня 2019 р.
Формат 60х84 1/16. Гарн. Times. Ум. друк. арк. 2,4.
Друк офсетний. Папір офсетний. Тираж 200 прим.

*"Мова - це наша національна ознака,
в мові - наша культура,
сутність нашої свідомості"*
(Іван Огієнко)

Хмельницький інститут
Міжрегіональної Академії управління персоналом
e-mail: himaup@ukr.net, офіційний сайт: www.maup.km.ua